

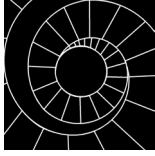
Lähihistoria

1/2025

HEIKINTORI

Sukupuoli ja
yhteiskunnallinen
vaikuttaminen

Lähihistoria

1/2025

SISÄLLYS

JOHDANTO

Heidi Kurvinen, Anna Niiranen ja Hannah Kaarina Yoken

Sukupuoli ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen 1960–1980-lukujen Suomessa..... 4

ARTIKKELIT

✎ *Tiina Männistö-Funk*

Sukupuoleen paikantuva tieto liikenneaktivismissa. Anneli Alanen, Enemmistö ry ja suomalainen liikennepolitiikka 1960–1990-luvulla..... 27

✎ *Arja Turunen*

Kuinka vapautua elintasarobotin roolista? Miesten näkökulma sukupuolen tasa-arvon ongelmiin 1960-luvulla..... 61

NÄKÖKULMAT

Heidi Kurvinen, Liisa Lulu ja Katja Lautamatti

Feminismi, perheeni. Sukupuolen ja iän risteämät feministisen liikkeen kokemushistoriassa 94

Hannah Kaarina Yoken

Liennytyksen puolesta, ydinsotaa vastaan. Sukupuolinäkökulma 1980-luvun kotimaisiin rauhanmarsseihin 106

LÄHIHISTORIAN KENTÄLTÄ

Anna Niiranen

Historialle omistettu elämä. Haastattelussa kirjailija Kaari Utrio.....130

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Lähihistoria

1/2025 – 4. vuosikerta

ISSN 2954-114X

lahihistoria.journal.fi

Lähihistoria on avoimesti verkossa ilmestyvä aikakauslehti, joka julkaisee tutkimusartikkeleita, esseitä, puheenvuoroja ja muita kirjoituksia historian ja lähtitieteiden aloilta.

Julkaisija: Lähihistorian tutkimuksen seura

TOIMITUS

Päätoimittaja Tuomas Laine-Frigren
tuomas.a.laine-frigren@jyu.fi

Toimitussihteeri Emilia Lakka
emilia.l.lakka@jyu.fi

TOIMITUSKUNTA

Miina Kaarkoski - miina.kaarkoski@mil.fi
Pia Koivunen - pia.koivunen@utu.fi
Hannah Yoken - hannah.k.yoken@jyu.fi
Essi Lamberg - essi.lamberg@helsinki.fi
Mikko Kempainen - mikko.kempainen@tuni.fi

Lähihistorian tekstiaineistoja koskee avoimen julkaisemisen CC BY-NC-ND. Lisenssin ulkopuolelle on rajattu Lähihistoriassa julkaistut kuvat, joiden osalta noudatamme alkuperäisen teoksen käyttö- ja tekijänoikeuksia.

TOIMITUSNEUVOSTO

Pertti Ahonen (Jyväskylän yliopisto)
Juhana Aunesluoma (Helsingin yliopisto)
Jari Eloranta (Helsingin yliopisto)
Guido Franzinetti (University of Eastern Piedmont)
Anssi Halmesvirta (Jyväskylän yliopisto)
Antero Holmila (Jyväskylän yliopisto)
Jenni Karimäki (Helsingin Yliopisto)
Ville Kivimäki (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura)
Ilona Kempainen (Jyväskylän yliopisto)
Eerika Koskinen-Koivisto (Jyväskylän yliopisto)
Veli-Pekka Lehtola (Oulun yliopisto)
Jouni-Matti Kuukkanen (Oulun yliopisto)
Simo Mikkonen (Jyväskylän yliopisto)
Klaus Neumann (Deakin University)
György Majtényi (Eger University)
Timo Miettinen (Helsingin yliopisto)
Andrew Newby (Jyväskylän yliopisto)
Tuija Parvikko (Jyväskylän yliopisto)
Petteri Pietikäinen (Oulun yliopisto)
Johanna Rainio-Niemi (Helsingin yliopisto)
Tuomas Räsänen (Itä-Suomen yliopisto)
Hannu Salmi (Turun yliopisto)
Paula Schönach (Aalto-yliopisto)
Tuomas Tepora (Tampereen yliopisto)
Tanja Vahtikari (Tampereen Yliopisto)

LEHDEN ULKOASU

Ville Korkiakangas (suunnittelu)
Emilia Lakka (taitto)
Kannen kuva: Kuvitteellinen kaupunkimaisema kollaasitekniikalla. Helena Heikkinen, 1969. Kuva: Anna Niiranen (yksityiskohta).

Heidi Kurvinen, Anna Niiranen ja Hannah Kaarina Yoken

Sukupuoli ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen 1960–1980-lukujen Suomessa

Tottavie on osallistuttava. Hemmetti nyt vasta näitä asioita täytyy hoitaa. Ei auta mitään, että naiset omissa piireissään soputtavat mitä tahansa. Asiat on vedettävä maailmalle nähtäväksi ennen kuin ne paranevat.¹

Näin muotoili ajatuksiaan naisten yhteiskunnallisen osallistumisen merkityksestä Ruotsalaisen kansanpuolueen tuore kansanedustaja Jutta Zilliacus (s. 1925) vuonna 1975. Zilliacus, joka muistetaan aktiivisena tasa-arvokeskustelijana, oli ollut näkyvä mielipidevaikuttaja suomalaisessa julkisessa keskustelussa 1960-luvulta lähtien. Parlamentaarisen vaikuttajauransa Zilliacus aloitti Helsingin kaupunginvaltuustossa (1968–1984), mutta suomalaisen tasa-arvokäsityksen muotoilemiseen hän osallistui ennen kaikkea lehtitartikkeillaan ja kirjoillaan. Lisäksi Zilliacus oli aktiivista sukupuoliroolikeskustelua ajaneen Yhdistys 9:n (1966–1971) jäsen sekä yhdistyksen edustaja Naisen asemaa tutkivassa komiteassa (1966–1970).²

Zilliacuksen moninaiset toimintakentät ja roolit kuvastavat hyvin yhteiskunnallisen aktiivisuuden erilaisia muotoja. Suomalaisessa yhteiskunnassa usko parlamentaariseen vaikuttamiseen on perinteisesti ollut vahva ja sillä on perusteltu myös tasa-arvon hyvää tilaa: suomalaisnaiset saivat ensimmäisten joukossa äänioikeuden sekä oikeuden asettua ehdolle vaaleissa.³ Kotimaisen tasa-arvon pitkän historian korostaminen on kuitenkin usein häivyttänyt tasa-arvon edistämisen ja ylläpitämisen edellyttämää työtä. Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan leimallisena piirteenä on pidetty yhtenäisyyden korostamista ja ristiriitojen välttelyä.⁴ Tätä yhtenäisyyttä haastoivat 1960-luvulla perustetut niin sanotut yhden asian liikkeet, joihin myös Yhdistys 9 kuului. Myös muut uudenlaista kansalaisaktivismia edustaneet järjestöt ja yhdistykset, kuten eläinoikeus- ja ympäristöliike, ovat vähitellen monipuolistaneet yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapoja viimeisen viidenkymmenen vuoden

Kuva 1. Jutta Zilliacus on ollut aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelijajo yli seitsemänkymmenen vuoden ajan. Hän on vielä viime vuosinakin esiintynyt usein suomalaisessa mediassa ja muistellut niin poliittista uraansa kuin henkilökohtaista elämäänsä. Kuva: Urpo Rouhiainen, 1968, Museovirasto.

ajan. Ruohonjuuritason vaikuttaminen on kuitenkin usein kanavoitunut nopeasti organisoidun järjestötoiminnan muotoon. Siten poliittisiin päättäjiin vaikuttaminen on ollut leimallinen keino kotimaisille yhteiskunnallisille liikkeille aina viime vuosiin asti, kun taas esimerkiksi asioiden ajaminen mielenilmauksin on koettu vieraammaksi.

Tämänkaltaisessa konsensusyhteiskunnassa syväluotaavat kulttuuriset muutokset ovat tapahtuneet usein hitaasti. Niinpä esimerkiksi 2010-luvun merkittävin sukupuolten välisiä valtasuhteita yhteiskunnan tasolla ristivalottanut ylijäräinen, sosiaalisen median synnyttämä liike, #MeToo, ei saavuttanut Suomessa samankaltaisia mittasuhteita kuin vaikkapa naapurimaa Ruotsissa. Itse asiassa kotimaisen liikehdinnän näkyvin muoto oli suomenruotsalaisten #Dammenbrister, joka oli kulttuurisesti lähempänä ruotsalaista #MeToo-keskustelua.⁵ Suomenruotsalaiset ovat historiallisestikin olleet sukupuolirooleja ja tasa-arvon tilaa kyseenalaistaneen muutoksen aallonharjalla.⁶ Samoin suomalaisen yhteiskunnan sukupuolittuneen kehityskulun vertaaminen läntiseen naapurimaahan on ollut tyypillistä niin historiassa kuin sen tutkimuksessa.⁷

Tämä teemanumero tarkastelee yhteiskunnallisen vaikuttamisen lähihistoriaa sukupuolen näkökulmasta 1960–1980-lukujen Suomessa. Aihe linkittyy moneen suomalaista yhteiskuntaa olennaisesti muokanneeseen ilmiöön, joiden sukupuolittuneisuutta ei ole aina otettu riittävästi huomioon. Yhteiskunnallista vaikuttamista on tapahtunut kautta historian, mutta nykymuotoinen ymmärrys aktivismista alkoi muotoutua yhtäaikaisesti modernien demokratioiden muodostumisen rinnalla.⁸ Koska julkinen elämänpiiri oli pitkään ollut varattu lähes yksinomaan täysivaltaisille miehille, yhteiskunnallisen toimijan normiksi muodostui mies.⁹ Vaikka naiset alkoivat haastaa sukupuolenmukaista paikkaansa esimerkiksi 1800- ja 1900-luvun taitteen äänioikeustaistelulla, yhteiskunnallisen toimijan sukupuolittunut malli on osin siirtynyt kuin huomaamatta myöhempään yhteiskunnalliseen toimintaan. Poliittiselle kentälle tiensä raivanneet naiset joutuivat vielä 1900-luvun loppupuolellakin tyytymään nais erityisinä pidettyihin ministerinsalkkuihin eivätkä ruohonjuuritason liikkeetkään välttyneet sukupuolittuneilta rakenteilta.¹⁰ Niinpä esimerkiksi 1970-luvun uudessa naisliikkeessä erityistä painoarvoa asetettiin julkisen esiintymisen, tiedottamisen ja vaikuttamisen taitojen opettamiseen liikkeen jäsenille.¹¹ Samanaikaisesti nais erityisten poliittisten järjestöjen merkitystä pohdittiin sekä naisjärjestöissä että puolueissa, koska tasa-arvon katsottiin jo lähes toteutuneen yhteiskunnallisen vaikuttamisen kentällä.¹² Toisin sanoen suomalaiselle yhteiskunnalle leimallinen sukupuolisopu korosti sukupuolen häivyttämistä eli sukupuolineutraaliutta.¹³

Yhteiskunnalliset liikkeet sukupuolittuneen poliittisen toimijuuden kenttänä

Sukupuolineutraalius ja sukupuolierityisyys ei jäänyt yksinomaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen kentälle vaan se on heijastunut lähihistorian tutkimukseen. Puoluepoliittisten naisjärjestöjen lähihistoriaa on kartoitettu varsin kattavasti järjestöhistorioissa¹⁴, mutta tuoreemmassa tutkimuksessa kiinnostus poliittisia naisjärjestöjä tai puoluepolitiikassa vaikuttaneita naisia kohtaan on ollut varsin vähäistä. Tutkimukselle on tarvetta etenkin viime vuosikymmenten osalta.¹⁵ Tutkijoiden katse on mielenkiintoisella tavalla kohdistunut ennen kaikkea sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäneisiin toimijoihin, kun taas konservatiivisemmista naisjärjestöistä tutkimusta on tehty vasta aivan viime vuosina. Tämä heijastelee kansainvälistä tutkimuskenttää¹⁶. Miesten poliittisen toimijuuden analyyseissä sukupuoli on jäänyt pääasiassa tarkastelun ulkopuolelle, mikä noudattelee sukupuolta käsittelevän historian tutkimuksen laajempia trendejä. 1980-luvulla muotoutuneessa akateemisessa naishistoriassa ja myöhemmässä sukupuolihistoriassa miehet ja maskuliinisuus ovat jääneet naisia vähemmälle huomiolle ja heistä on puhuttu jopa ”näkyvättömänä sukupuolena”.¹⁷ Miesten sukupuoli – tai oikeammin sukupuolettomuus – on siten näyttäytynyt historian tutkimuksessa itsestäänselvänä ihmisyyden normina, joka on toiminut mittarina sen poikkeamille, kuten naisille ja erilaisille vähemmistöille.

Poliittisen toimijuuden ja sukupuolen väliset kytkökset ovat heijastuneet vahvasti lähihistorian tutkimuksen kentälle, jossa poliittinen historia on näkyvästi edustettuna etenkin alan kansainvälisissä lehdissä *Contemporary European History* ja *The Journal of Contemporary History*. Niissä sukupuolinäkökulma on viimeisen kymmenen vuoden aikana näkynyt yksittäisinä artikkeleina, mutta sukupuolen syvällisempää problematisointia on tehty harvoin. Esimerkiksi *Contemporary European History* -lehdessä lähimmäksi sukupuolinäkökulmaa tulee demokratiaa perhenäkökulmasta tarkastellut teemanumero (2/2023).¹⁸ *The Journal of Contemporary History* -lehdessä sukupuoli on puolestaan ollut keskiössä biolääketieteen historiaan keskittyvässä erikoisnumerossa (4/2022). Numeron artikkelit käsittelevät esimerkiksi raskauden, raskaudenkeskeytysten ja kohdunkaulan syövän historiaa sukupuolihistoriallista ymmärrystä hyödyntäen. Tekstit huomioivat tieteellisten kokeiden kohteena olleet naiset sekä feminististen liikkeiden ja kansainvälisten yhteistyöjärjestöjen poliittisen toimijuuden.¹⁹

Lähihistoria-lehden lyhyen historian aikana painotus poliittiseen historiaan ei ole ollut yhtä vahva, vaan lehdessä on julkaistu runsaasti kulttuuri- ja sosiaalihistoriallista tutkimusta. Sukupuolinäkökulma on jäänyt kuitenkin yksittäisten tekstien varaan.²⁰ Se näkyy vahvimmin professori Tiina Kinnusen kunniaksi julkaistussa muistamisen kulttuureja ja historian käyttöä käsittelevässä teemanumerossa (1/2024), jossa tarkastellaan sukupuolta ja muistamista suhteessa muistomerkkeihin, historian käyttöä suomalaisen ruohonjuuritason feminismin historiassa sekä muistoja yhteiskunnallisen nuorisoliikkeen toiminnasta ja sen historiakuvan rakentamista sukupuolinäkökulmaa unohtamatta.²¹

Viime vuosina sukupuolinäkökulma on korostunut etenkin yhteiskunnallisten liikkeiden lähihistoriaa käsittelevässä kotimaisessa tutkimuksessa, mikä näkyy erityisen selvästi tässä teemanumerossa. Sukupuolen sivuuttaminen oli kuitenkin pitkään leimallista yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukselle, johon historiantutkijatkin ovat nojanneet. Feministisen liikkeen voimistuminen eri puolilla globaalia pohjoista 1960-luvun lopulla nosti sukupuolinäkökulman toki naisliikkeitä käsittelevän tutkimuksen keskiöön jo 1970-luvulla.²² Siitä huolimatta tutkimusalan pioneereihin lukeutuva sosiologi Verta Taylor peräänkuulutti systemaattista teoriaa sukupuolen ja yhteiskunnallisten liikkeiden välisistä suhteista niinkin myöhään kuin vuonna 1999.²³ Sukupuolen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden välinen suhde ei olekaan yksioikoinen. Tutkimuksissa on esimerkiksi osoitettu, että naisten aktiivinen mukanaolo ei välttämättä tarkoita sitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymykset olisivat yhteiskunnallisten liikkeiden agendalla keskiössä.²⁴ Samanaikaisesti sukupuoli läpäisee kaiken yhteiskunnallisen aktiivisuuden liikkeiden järjestäytymisestä niiden ajamiin asioihin. Tästä johtuen sukupuolinäkökulmasta tehtävä tutkimus avaa Taylorin mukaan mahdollisuuden tarkastella yhteiskunnallisten liikkeiden roolia oman aikansa ja kulttuurisen kontekstinsa sukupuolikäsitteiden uudistajina ja haastajina.²⁵

Paradoksaalisesti sukupuolinäkökulmasta tehty yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimus on osin ylläpitänyt olemuksellistavia jakoja kahden toisilleen vastakkaisen sukupuolen välillä. Maskuliinisuuden tutkimus on keskittynyt hypermaskuliiniseksi luokiteltaviin liikkeisiin, kuten äärioikeiston ja antifeministisen miesliikkeen tutkimukseen, kun taas naisia on tarkasteltu naisriitysten järjestöjen ja ennen kaikkea feministisen liikkeen näkökulmasta. Jako näkyy myös laajemmassa julkisessa keskustelussa, jossa näennäisen sukupuolineutraalien liikkeiden tarkastelua on uutisvirrassa leimannut suku-

puolisokeus. Niinpä sukupuoli nousee harvoin julkiseen keskusteluun esimerkiksi Elokapinan kohdalla, kun taas selkeästi sukupuoleen kytkeytyvien liikkeiden, esimerkkinä #MeToo, käsittely on ollut sukupuolen läpäisemää. Samanaikaisesti sukupuolen kaksinapaisuus on säilynyt yhteiskunnallisen aktiivisuuden tarkastelun kyseenalaistamattomana kehyksenä, mihin esimerkiksi sosiologian opiskelija Hippu Helminen otti osuvasti kantaa *Sosiologi*-verkkojulkaisussa vuonna 2019. Tekstissään Helminen haastoi lukijaa pohtimaan, miksi kaksinapaista sukupuolijakoa kyseenalaistavia ihmisiä on alkanut näkyä kotimaisessa yhteiskunnallisessa julkisuudessa vasta 2010-luvulla. Helmisen mukaan yhteiskunnallisen toimijuuden aiempaa moninaisempi kuvasto ei ollut kuitenkaan seurausta yhteiskunnallisten liikkeiden sukupuolitapaisuuksien muutoksesta. Sen sijaan hän selitti näiden ihmisten näkyvyyden kasvua sosiaalisen median kautta Suomeen rantautuneilla uudentlaisilla kansalaisaktiivisuuden muodoilla sekä sukupuoleltaan moninaisten ihmisten politisoitumisella.²⁶

Siinä missä aikuiset ovat perinteisesti luottaneet Suomessa parlamentaariseen vaikuttamiseen, nuorten yhteiskunnallinen aktiivisuus on 2010-luvulta alkaen saanut entistä moninaisempia muotoja.²⁷ Nykypäivän sosiaalinen media ei ole kuitenkaan ainoa viestimisen muoto, joka on kannustanut yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Suomessa naistenlehdet ovat perinteisesti tuoneet julkiseen keskusteluun yhteiskunnallisia teemoja ja siten ne ovat valottaneet yhteiskunnan sukupuolittuneita rakenteita. Vaikka naistenlehtien toimittajat ovat harvoin ottaneet suorasanaisesti kantaa esimerkiksi naisen asemaan, lehdet ovat aihevalinnoillaan avanneet lukijoidensa maailmankuvaa uusiin suuntiin. 1960- ja 1970-luvun taitteessa lukijoille esimerkiksi esiteltiin naisia, jotka olivat työllistyneet perinteisille miesten aloille. Uuden naisliikkeen viriäminen näkyi puolestaan lehdissä eri kansallisuuksiin kuuluvien naisten järjestäytymisestä kertovina juttuina.²⁸ Tutkijalle lehdet kertovat siitä neuvottelusta, jota yhteiskunnassa käytiin laajemminkin siirryttäessä niin kutsutusta kotiäitisopimuksesta kohti palkkatyöäitiyttä 1960- ja 1970-luvulla. Tämä neuvottelu kohdistui paitsi naisen ja miehen erilaisiin yhteiskunnallisiin rooleihin myös käsityksiin perheestä, mitä tutkimuksissa on avattu lehtiaineistojen ohella arkistoaineistoilla ja muistitiedolla. Yhteiskunnallisissa liikkeissä toimineiden avainyksilöiden keräämät ja arkistoihin sijoittamat aikalaislähteet tarjoavatkin tutkijoille aineistokokonaisuuksia, joiden kautta voi tavoitella menneisyyden sukupuolittunutta toimijuutta. 1960- ja 1970-luvulla tapahtuneen murroksen merkitystä kuvastanee se, että

tässäkin teemanumerossa painottuvat kyseiset vuosikymmenet, vaikka tarkastelu ulottuu myös myöhempisiin aikoihin.

Teemanumeroa tekemässä – Prosessinomaisuutta ja yhdessä tekemisen iloa

Sukupuolen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden problematiikka on koko ajan ajankohtainen. Sen merkityksen voi nähdä jopa korostuneen nykyisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa etenkin nuorten naisten ja miesten arvo- ja maailmojen on todettu etäänntyneen toisistaan paitsi Suomessa myös kansainvälisesti.²⁹ Naisiin ja vähemmistöihin kohdistuva vihapuhe rehottaa etenkin sosiaalisessa mediassa, mutta konservatiiviset äänenpainot ovat vahvistuneet myös politiikan kentällä. Petteri Orpon hallituksen tekemät leikkaukset ovat kohdistuneet erityisen kipeästi esimerkiksi tasa-arvoa edistäviin toimiin ja naisvaltaisten alojen työolosuhteisiin.³⁰ Naisten ja vähemmistöjen asemaa sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytyksiä voikin pitää yhtenä indikaattorina yhteiskunnan tilasta. Tämän teemanumeron haastattelussa kirjailija Kaari Utrio muistuttaa, ettei tasa-arvokehitys etene yhteiskunnassa yhdenmukaisesti eikä tasa-arvo pysy yllä ilman, että siitä pidetään aktiivisesti huolta. Muutosta seuraa usein takaisku, jonka Utrio on nykytilanteessa tunnistanut reaktioksi #MeToo-keskusteluun. "Kaksi askelta eteenpäin ja yksi taaksepäin. Ja kaksi askelta eteenpäin", on Utrio kuvannut tasa-arvokehitystä. Nyt meneillään on askel taaksepäin.³¹ Vastareaktiot voivat olla rajuja. Aborttioikeutta pyritään rajoittamaan, naisiin kohdistuva väkivalta on edelleen iso ongelma ja kuilu nuorten konservatiivimiesten ja liberaalimmin ajattelevien naisten välillä tuntuu vain laajenevan.

Tässä teemanumerossa emme tartu näihin ajankohtaisiin ja sukupuolta politisoiviin keskusteluihin, mutta ne osoittavat tematiikan merkityksen. Lähihistorian tutkijoina meillä on mahdollista tuoda historiallista perspektiiviä yhteiskunnallisen keskustelun aaltoliikkeiden ymmärtämiseksi. Teemanumerossa tämä tapahtuu ennen kaikkea keskittämällä katse miehen roolista käytyyn julkiseen keskusteluun sekä liikenneaktiivisuuden sukupuolituneisiin piirteisiin. Lisäksi tarjoamme näkökulmia perheen ja sukupuolten kytköksiin feminismissä sekä sukupuolen merkitykseen suomalaisessa rauhanliikkeessä. Naisen asemasta käytyyn keskusteluun tuodaan historiallista taustaa Utrion haastattelussa.

Teemanumeron taustalla on sukupuoli ja yhteiskunnallista vaikuttamista monista eri näkökulmista tutkineen dosentti Arja Turusen alkuperäisidea. Turusen panos kirjoittajakutsun laatimisessa ja sen kautta teemanumeron näkökulman määrittämisessä oli oleellinen: keskeiseksi käsitteeksi nousi yhteiskunnallinen vaikuttaminen yhteiskunnallisten liikkeiden sijasta. Tämän tarkoituksena oli mahdollistaa perinteistä ruohonjuuritason aktivismia laajempi ymmärrys yhteiskunnallisesta toimijuudesta. Taustalla vaikutti Turusen käynnistämä tutkijaverkosto *Sukupuoli ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen*, joka perustettiin koronapandemian aikana tuomaan yhteen sukupuolesta lähimenneisyydessä ja nykyhetkessä kiinnostuneita tutkijoita.

Toimitusvastuu teemanumerosta siirtyi kuitenkin jo alkuvaiheessa meille kolmelle toimittajalle ja näkökulma tarkentui Suomen lähihistoriaan. Meitä yhdistää pitkä kokemus sukupuolinäkökulmaisesta tutkimuksesta niin Suomessa kuin ulkomailla. Olemme kaikki kolme väitelleet sukupuolihistoriallisista aiheista ja rakentaneet tutkijatohtorivaiheessa uraamme sukupuolta eri näkökulmista tarkastelevien teemojen ympärille. Sukupuolesta on siis tullut meille jokseenkin itsestään selvä analyysinä jäsäntävä työkalu. Viime vuosina olemme lähestyneet tutkimusaiheitamme myös uusista näkökulmista ja käyttäneet esimerkiksi seksuaalisuuden historian, tunteiden historian, lapsuuden historian sekä materiaalisen kulttuurin tutkimuksen menetelmiä. Siinä missä tarkastelemme mennyttä edelleen sukupuolisilmälasiensa läpi, meitä on alkanut entistä enemmän kiinnostaa sukupuolen ilmenemisen hienovaraisuus ja etenkin se tapa, jolla sukupuoli vaikuttaa intersektionaalisesti muihin menneisyyden toimintaa ja kokemista määrittäviin valtarakenteisiin.

Teemanumeron ideomisprosessin ohella koko julkaisu on hyvä esimerkki tieteellisen julkaisemisen prosessinomaisuudesta. Alkuperäisen kirjoittajakutsun pohjalta hyväksytyt viisihenkinen tiedeartikkelien kirjoittajajoukko supistui lopulta kirjoittajien erinäisten esteiden vuoksi kahteen. Vaikka lähdimme tavoittelemaan yhteiskunnallisia liikkeitä laajempaa näkökulmaa, liikkeet ovat vahvasti edustettuina lehdessä. Toisin sanoen monet näkökulmat ja aiheet, jotka olisivat mahtuneet teemanumeron otsikon alle, eivät näy lehden sivuilla. Esimerkiksi naisten rooli puoluepolitiikassa, uskonnollisissa yhteisöissä tai taiteen historiassa vaativat lisähuomiota tulevaisuudessa.

Sukupuolihistorian lähikentälle sijoittuva seksuaalisuuden historia ei myöskään nouse vahvasti esille tässä teemanumerossa, mutta aihepiiristä kiinnostuneiden kannattaa tutustua *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumeroon ”Seksuaalisuuden historia” (2/2024). Teemanumerossamme ei

myöskään kiinnitetä erityistä huomiota esimerkiksi sukupuolen moninaisuuden historiaan, vaikka laajentuva ymmärryksemme sukupuolesta muokkaa paraikaa aihetta tutkivien historioitsijoiden näkemyksiä.³² Numeron teksteissä intersektionaalisuutta ei hyödynnetä teoreettisena käsitteenä, mutta sukupuolen kanssa risteävät erot, kuten ikä, yhteiskuntaluokka ja sosiaalinen asema, ovat teksteissä eri tavoin läsnä. Yksilöitä määrittävien identiteettikategorioiden risteämien sijasta erilaiset valta-asetelmat valottuvat kuitenkin uudella tavalla esimerkiksi sukupuolinäkökulman perheeseen ja kaupunkisuunnitteluun yhdistävissä teksteissä. Siten teemanumero heijastelee varsin osuvasti kotimaisen tutkimuskentän nykytilaa, jossa sukupuolen lisääminen osaksi 1960–1990-lukujen yhteiskunnallisen aktiivisuuden tarkastelua haastaa jo itsessään vakiintuneita narratiiveja. Tutkimuskenttä on kuitenkin koko ajan moninaistumassa ja myös tulossa ajallisesti lähemmäs nykypäivää.

Teemanumerot ja kokoomateokset ovat aina tekstiensä summa eivätkä täydellinen katsaus tutkimusalan nykytilaan. On myös hyvä muistaa, ettei yksittäisten tekstien kautta pääse käsiksi kaikkiin niihin aiheisiin, joita yksittäiset kirjoittajat ovat uransa aikana käsitelleet. Toivommekin, ettei sukupuolen ja yhteiskunnallisen toimijuuden historiankirjoitus lopu tähän vaan tulevaisuudessa teemanumeron aiheisiin syvennyttäen entistä monipuolisemmin. Lähitulevaisuudessa tutkimuskenttää laajentaa ainakin sukupuolen ja seksuaalisuuden historian tutkimukseen menetelmällisellä otteella keskittyvä kokoomateos, jota toimittavat Lauri Julkunen, Hannah Kaarina Yoken, Karoliina Puranen-Impola, Riikka Taavetti ja Heidi Kurvinen. Kirjaan on koottu monipuolinen valikoima eri aikakausia käsittelevää kotimaista sukupuoli-historiallista tutkimusta, ja se osoittaa sen menetelmällisen kirjjon, jota sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevät historian tutkijat voivat hyödyntää.

Miehiä, autoja ja jalankulkijoita – Teemanumeron vertaisarvioidut artikkelit

Teemanumeron kaksi vertaisarvioitua artikkelia haastavat perinteisiä käsityksiä sukupuolen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden kytköksistä. Tekstit myös keskustelevat erinomaisesti keskenään, sillä molemmissa kysymykset yhteiskunnallisen tiedon sekä siitä käytävien keskustelujen sukupuolittuneisuudesta ovat keskeisiä. Arja Turusen artikkelissa ”Kuinka vapautua elintasorobotin roolista? Miesten näkökulma sukupuolen tasa-arvon ongelmiin

Kuva 2. Niin sanottu roolikeskustelu haastoi 1960-luvulla sukupuolten rooleja niin laajemmin yhteiskunnassa kuin perheissäkkin. Sen seurauksena miesten ja naisten rooleista käytiin uudelleen neuvottelua. Kuva: Nuoripari Tuomiokirkon portailla, Volker von Bönin, 1968, Helsingin kaupungin museo.

1960-luvulla” keskiössä on 1960-luvun lopulla tasa-arvosta ja miesten roolista käyty julkinen keskustelu. Turunen osoittaa, että miehen normia kyseenalaistettiin 1960-luvun roolikeskustelussa, toisin kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on usein esitetty. Vaikka uudistusvaatimusten pääpaino oli naisen asemassa ja naisen roolin muutoksissa, maskuliinisuus ja miehen roolia koskeneet vaatimukset olivat keskeinen osa ajan julkista keskustelua. Turusen tutkimia tasa-arvoliike Yhdistys 9 oli myös miesten asialla: yhdistys ajoi miehille muun muassa isyyslomaa ja oikeutta olla lapsilleen osallistuva isä. Tavoitteena oli yhteiskunta, jossa ihmiset saattoivat olla yksilöitä ilman ahdistavia rooleja.

Keskustelua sukupuolirooleista käytiin erityisesti ajan lehdistössä. Turusen tutkimissa *Me Naiset*- ja *Uusi Maailma* -lehdessä asia nousi esiin eri painotuksin. *Me Naiset* kannatti Yhdistys 9:n tavoitteita ja toi esiin miehen perinteiseen

Kuva 3. Roolikeskustelussa miehille vaadittiin oikeutta olla osallistuva isä, joka sai näyttää myös tunteensa avoimesti. Kuva: Mies ja nainen koiran ja lastenvaunujen kanssa ulkona, Raija Lehtinen, 1975, Helsingin kaupunginmuseo.

rooliin sisältyviä ongelmia. Tämä ei ollut kotimaisille naistenlehdille tavatonta ja kymmenisen vuotta myöhemmin *Anna*-lehti kyselikin vuonna 1978 ilmentyneessä artikkelissaan, “oletko muuttunut, suomalainen mies”. Lehti esitti, että miehellä saattoi olla “inhimillisiä heikkouksia, seksuaalisia pelkoja, ehkä mahahaavakin, ja hän on myös valmis tunnustamaan sen”. Samalla lehti pohti, oliko perhe tulossa miehelle tärkeämmäksi kuin “menestyminen uralla, autot ja pokeri-illat”.³³ Kuten Turusen artikkelista käy ilmi, ahdas miehen malli nähtiin ongelmallisena: mies ei saanut näyttää tunteitaan tai olla heikko. Sen seurauksena miehet sairastivat naisia enemmän ja myös kuolivat nuorempina.

Vastustus oli kuitenkin kovaa. Turusen artikkelissa vastapoolin roolien uudistamisvaatimukseen muodostivat *Uusi Maailma* -lehden päätoimittaja Jussi Talvi sekä osa lehden toimittajista. He kannattivat perinteisiä sukupuolirooleja, jossa ihannemies menestyi työelämässä, toi leivän pöytään ja oli perheen pää. Roolikeskusteluun osallistuneet naiset leimattiin epäonnistuneiksi äideiksi ja naisiksi, jotka olivat hylänneet hoivaajan roolinsa tavoitellessaan tasa-arvoisempaa asemaa yhteiskunnassa ja perhe-elämässä. Ratkaisuksi mieskysymykseen Talvi tarjosi mahdollisuutta hankkia rakastajatar, joka piti huolta “elintasarobotiksi” muuttuneen miehen tarpeista, siinä

missä väsynyt vaimo ei tähän kyennyt. *Uudessa Maailmassa* voitiin kuitenkin esittää myös päätoimittajan linjasta eriäviä mielipiteitä, kuten Turunen osoittaa artikkelissaan.

Teemanumeron toinen vertaisarvioitu artikkeli, Tiina Männistö-Funkin tutkimus ”Sukupuoleen paikantuva tieto liikenneaktiivisissa. Anneli Alanen, Enemmistö ry ja suomalainen liikennepolitiikka 1960–1990-luvuilla” nostaa esiin usein miehiseksi mielletyn aiheen, liikenteen, ja tarkastelee sitä uudenlaisesta sukupuolinäkökulmasta. Sukupuolella oli, ja on edelleen, keskeinen rooli liikennepoliittisessa päätöksenteossa. Esimerkiksi *Anna*-lehti nosti vuonna 1974 esiin, kuinka liikenneneuvostossa ja -komiteoissa, eduskunnan liikennevaliokunnassa ja puolueissa liikenneasioista päättivät miltei poikkeuksetta miehet. Naiset olivat ”liikenne-asioissa kuin liftareita tien varressa, jotka otetaan mukaan, jos otetaan.” Lehti totesi, kuinka toimikunnassa saattoi istua yksittäinen naisjäsen ”otettuna ikään kuin näyttöeksi ja siksi, että nyt nainenkin olisi mukana. Saadaanhan sanoa, että naisiakin on kulttu”.³⁴ Liikkuminen on mitä suurimmassa määrin tasa-arvokysymys, sillä liikennesuunnittelu luo ja ylläpitää sukupuolten välisiä eroja ja yhteiskun-

Kuva 4. Liikkumisen tavat ovat jakautuneet sukupuolen, iän ja varallisuuden mukaan. Tyypillisiä joukkoliikenteen käyttäjiä ovat naiset, nuoret ja lapset, siinä missä miehet ajavat yksityisautoilla. Kuva: Liikennettä Sörnäisten rantatiellä, Simo Rista, 1969–1972, Helsingin kaupunginmuseo.

nallista eriarvoisuutta. Kuten Männistö-Funk osoittaa, päätökset näkyvät katukuvassa ja ihmisten arkipäivässä: miehet liikkuvat henkilöautoilla, siinä missä naiset, nuoret ja lapset kävelevät, pyöräilevät ja käyttävät enemmän julkista liikennettä. Tämä koskee myös nykypäivää, vaikka Männistö-Funkin artikkelissa liikutaankin 1960–1990-luvuilla.

Liikennepolitiikka on synnyttänyt myös Suomeen erilaisia aktivismin muotoja. Suomessa jalankulkijoiden, pyöräilijöiden ja joukkoliikenteen käyt-

Kuva 5. Autot valtasivat alaa suomalaisissa kaupungeissa 1960- ja 1970-luvulla. Liikennettä suunniteltiin pitkälti yksityisautoilun ehdoilla. Kuva: Aamuruuhkaa Suvilahden kaarteessa, Eeva Rista, 1971, Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 6. Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry järjesti mielenosoituksia yksityisautoilua vastaan. Yhdistys ajoi jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden asiaa. Kuva: Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry:n mielenosoitus Mikonkadulla, Simo Rista, 1968, Helsingin kaupunginmuseo.

täjien asiaa on ajanut yhden asian liikkeisiin kuulunut Enemmistö ry, joka perustettiin vuonna 1968. Yhdistys toimii yhä edelleen, mutta aktiivisimmillaan se oli perustamisestaan 1960-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin asti. Männistö-Funk katsoo liikenneaktivismia myös Enemmistö ry:n ulkopuolelta. Artikkelin päähenkilöksi nousee tamperelaisaktivisti Anneli Alanen, joka kampanjoi hidaste- ja kävelykatujen, autojen nopeusrajoitusten ja kevyen liikenteen puolesta. Männistö-Funk nostaa näkyviin sekä liikenneaktiivisuuden miestapaisuuden että Alasen vahvan toimijuuden. Tähän liittyy sukupuolen huomioiva katse.

Männistö-Funkin artikkeli tuo esiin, kuinka aktivismin yksi tehtävä on haastaa ja kyseenalaistaa vallalla olevia näennäisen neutraaleja tai universaaleilta tuntuvia määritelmiä ja tehdä näkyviksi yhteiskunnan erilaisia hierarkioita. Aktivismissä yksi keskeinen tapa toimia on tuottaa aiheesta omaa tietoa. Alanen keräsi ja levitti tietoa ja oli aktiivisesti yhteydessä päättäjiin. Sukupuoli oli keskeinen hänen toimintaansa vaikuttanut näkökulma: seitsemän lapsen äitinä hän otti kantaa turvallisemman asuinympäristön puolesta, jota lisääntynyt autoilu uhkasi. Samalla Alanen toi toistuvasti esiin, kuinka

vallitseva liikennekulttuuri syrji jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden enemmistöä, joka todellisuudessa vietti kadulla enemmän aikaa kuin autoilijat. Tähän toimintaan kytkeytyivät läheisesti myös ympäristökysymykset. Voi sanoa, että Alasen toiminnassa yhdistyvät *Lähihistorian* käsillä olevan numeron pääteemoista sekä sukupuoli että yhteiskunnallinen vaikuttaminen.

Feminismiä, rauhaa ja rakkautta – Teemanumeron näkökulma-artikkelit

Vertaisarvioitujen artikkeleiden ohella *Lähihistorian* teemanumero sisältää kolme lyhyempää tekstiä teemanumeron toimittajilta. Anna Niirasen haastattelussa ”Historialle omistettu elämä” kirjailija Kaari Utrio kertoo suhteestaan historiaan, historiantutkimukseen ja tiedon popularisointiin sekä pohtii naisen asemassa tapahtuneita muutoksia. Utriolla on vuosikymmenten ajan ollut aitiopaikka suomalaisen tasa-arvokeskusteluun ja samalla ainutlaatuinen näköala naisen aseman historialliseen kehitykseen. Kiinnostavasti Utrio ei kuitenkaan ole määritellyt itseään feministiksi vaan naisasianaiseksi. Häntä voi luonnehtia naishistorian popularisoinnin pioneeriksi, jonka laajaa tuotantoa on leimannut vahva sukupuoli- ja perhehistoriallinen ote. Utrio on yhdistänyt sekä kaunokirjallisessa että tietokirjatuotannossaan tiedon, kaupallisuuden ja viihteen lukijoita kiinnostavaksi kokonaisuudeksi. Laajan lukijakunnan ja kaupallisen menestyksen ohella yhdistelmä on herättänyt myös kritiikkiä. Erityisesti Utrion tietokirja *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia* (1984) nostatti ilmestyessään keskustelua paitsi tiedon popularisoinnista myös naisten asemaa koskevista tulkinnoistaan. Tähän keskusteluun palataan *Lähihistoria*-lehden haastattelussa.

Kaari Utrion kirjallista tuotantoa ei voi laskea lähihistorialliseksi – hänen romaaninsa ovat sijoittuneet pääosin keskiajalle ja Suomen autonomian vuosiin 1800-luvulle – mutta omassa elämässään kirjailija on ollut yhteiskunnallisesti aktiivinen ja ottanut kantaa moniin päivänpolttaviin kysymyksiin. Utrio on sukupuolten tasa-arvon ohella pyrkinyt ajamaan parannuksia muun muassa kirjailijoiden asemaan ja toimeentuloon. Hän on toiminut myös kotipaikkakuntansa Someron kunnallispolitiikassa ja osallistunut näkyvästi Tarja Halosen presidenttikampanjaan 2000-luvun alkupuolella.³⁵ Anneli Alasen tavoin Utrio edustaa siis yhteiskunnallisesti aktiivista ihmistä, vaikka Suomen suosituimpiin kuuluvana kirjailijana hänellä on tietysti ollut poik-

keuksellinen asema julkisuudessa sekä laaja yleisö, joka on saanut seurata Utrion kannanottoja lehtien sivuilta ja televisiohaastatteluista.

Teemanumeron näkökulmatekstit esittelevät olemassa olevia tutkimushankkeita tai niiden aiheita. Heidi Kurvinen, Liisa Lalu ja Katja Lautamatti käyvät keskenään dialogia siitä, minkälaiset näkökulmat ovat johtaneet suunnitteilla olevan *Feminismi, perheeni: Yksilökokemuksista äänten mosaiikiksi* -hankkeen kantavien näkökulmien muodostumiseen. 1970- ja 1980-luvun kotimaista feminismiä perheiden näkökulmasta lähestyvä hanke tulee rikastamaan aiempaa tutkimusta tarkastelemalla, miten lapset ja feministiaktivistien puoliset kokivat uuden naisliikkeen ja sen ihanteet. Lisäksi feministiäitien kokemukset yksityisen ja julkisen kietoutumista kiinnostavat tämän tiedettä ja taidetta yhdistävän hankkeen työryhmää. Siten yhteiskunnallinen vaikuttaminen nähdään laveampana, myös arjen tasolla tapahtuvana toimintana.

Hannah Kaarina Yokenin tekstissä suomalaista 1980-luvun rauhanliikettä lähestytään sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta ja pohditaan, mitä uusia tarinoita ja toimijoita historiallisen narratiivin keskiöön nousee, kun sukupuoli asetetaan analyttisen kehikon keskiöön. Näkökulmatekstin ytimessä ovat 1980-luvun alkuvuosien rauhanmarssit ja etenkin niiden taustalla vaikuttaneet rauhanjärjestöt sekä järjestöjen arkistoimat aineistot.

Teemanumeron kansikuva – Kuvitteellinen kaupunkimaisema

Lähihistoria-lehden teemanumeron kansikuvana tarjoamme ainutlaatuisen työn yli viidenkymmenen vuoden takaa. Lehden kansikuva on aiemmin julkaistun kollaasitekniikalla tehty teos, joka yhdistelee lehdistä leikattua kuvamateriaalia, peitevärejä ja tusseja. Sen on tehnyt 1940-luvulla syntynyt Helena Heikkinen, joka nuoruudessaan harrasti kuvataiteita, mutta päätyi lopulta kokonaan toiselle alalle. Heikkinen aloitti opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1969 – vuosi Vanhan ylioppilastalon valtauksen jälkeen ja kiivaimmin sukupuoliroolikeskustelun jälkimainingeissa. Hänen nuoruutensa ja osa aikuisuutta osuivat siis teemanumerossa käsiteltyyn ajanjaksoon.

Työssä ei ole vuosilukua, mutta muistitiedon ja kollaasissa käytetyn materiaalin perusteella sen voi ajoittaa 1960-luvun lopulle. Työssä on kuvaelementtejä ainakin vuosien 1968 ja 1969 *Anna*-lehtien artikkeleista – viimeisin käytetty lehtikuva on toukokuun 1969 numerosta.³⁶ Kokonaisuudessa voi nähdä *Lähihistoria*-lehden teemanumeron kahdessa vertaisarvioidussa artikkelissa

Kuva 7. Lähihistoria-lehden teemanumeron kansikuvakollaasi on tehty todennäköisesti alkukesästä 1969. Kuva: Anna Niiranen (yksityiskohta).

ja numeron muissakin teksteissä käsiteltäviä aiheita. Vasemmalle etualalle on sommiteltu nelihenkinen perhe, mukaan lukien isä, joka on kyykistynyt kahden lapsensa tasolle. Työn keskellä ja oikealla puolella on jalankulkijoita sekä linja-auto, jonka edustaa ajan joukkoliikennettä. Sukupuoli nousee tässäkin esiin mies- ja naishahmojen kautta.

Taustalla kohoaa kuvitteellinen kaupunkinäkyminen, joka hehkuu 1960- ja 1970-luvulle tyypillisissä ruskean, vihreän ja turkoosin sävyissä. Vaikka työn

kaupunkikuva on mielikuvituksen tuotetta ja kirjaimellisesti kollaasimainen yhdistelmä eri elementtejä, se kuvastaa hyvin suomalaiskaupungeissa 1960- ja 1970-luvulla käynnissä ollutta muutosta. Vanhaa puutalovaltaista rakennuskantaa purettiin urakalla, taajamiin nousivat uudet keskukset ja lähiörakentaminen loi kokonaisia, arkkitehtuuriltaan yhtenäisiä uusia asuinalueita.

Kuva 8. Kollaasin etualan ihmisryhmä on leikattu huhtikuun 1969 Anna-lehden artikke-
listä, jossa käsiteltiin suomalaisen Tihulan perheen elämää Kairossa. Kuva: Anna-lehden
kuvitusta, 19/1969.

Näistä yksi tunnetuimmista on Espoossa sijaitseva puutarhakaupunginosa Tapiola, johon kollaasikin viittaa suoraan. Muutoksen seurauksena tämän päivän suomalaisessa kaupunkikuvassa yhdistyvät vanhempi arkkitehtuuri ja aikakaudelle tyypilliset elementtitalot. Kaupungit myös autoistuivat, samalla kun jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden asemaa heikennettiin.

Kiitämme lopuksi lämpimästi sekä artikkeleiden kirjoittajia että vertaisarvioijia hyvästä yhteistyöstä. Parhaillaan käynnissä oleva Kansanvalistus-seuran #Vertaisarvioin-kampanja (2024–2025) tuo esiin vertaisarvioinnin merkitystä ja tekee näkyväksi tärkeiden, mutta usein näkymättömiksi jäävien tieteen laadunvarmistajien työtä. Siksi on syytä korostaa, että myös tämän teemanumeron artikkelit kävivät läpi vertaisarviointiprosessin. Kiitämme myös Helena Heikkistä mahdollisuudesta käyttää hänen nuoruudentyötään teemanumeron kansikuvana. Oli sattumaa, että 1960-luvulla tehty kollaasi ja lehden sisältö osuivat näin hyvin yhteen.

---

*Dosentti **Heidi Kurvinen** työskentelee varttuneena tutkijana Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa. FT **Anna Niiranen** työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Dr. **Hannah Kaarina Yoken** työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella. Yoken on *Lähihistoria*-lehden toimituskunnan jäsen.*

Viitteet

- 1 Maija Hollmen-Bärlund, "Moraali, mitä se on Jutta kysyy: Jutta Zilliacus ärsyttää ja ihastuttaa", *Jaana* 15/1975, 20–21.
- 2 Korppi-Tommola 2007.
- 3 Esim. Sulkunen 1997.
- 4 Esim. Stenius 2003; Saukkonen 2012, 33–34; Karimäki 2022.
- 5 Nyman 2022.
- 6 Ingström 2007; Kurvinen 2024b.
- 7 Esim. Yoken 2020; Saksholm 2020, 67–105; Kurvinen ja Pálmadóttir 2024.
- 8 Esim. Luttrell 2023, 5–10.
- 9 Fraser 1990.
- 10 Esim. Talvitie 2013; Niemi 2014; Turunen 2018.
- 11 Ingström 2007, 75–78; Pihlström 1994, 40–41.
- 12 Esim. Kurvinen 2023; Kurvinen 2024b.
- 13 Esim. Julkunen 2010.

- 14 Palmunen 1992; Vares 2009; Lähteenmäki 2000; Kurvinen ja Turunen 2023.
- 15 Esimerkkinä 2000-luvulla tehdystä tutkimuksesta ks. esim. Kuusipalo 2011; Moring, Mustakallio ja Halonen 2006; Olavinen 2024.
- 16 Esim. Berthezène ja Gottlieb 2017. Teema on keskiössä myös *Women's History Review* -lehden (2/2019) teemanumerossa "Considering conservative women in the gendering of modern British politics".
- 17 Markkola, Östman ja Lamberg (toim.) 2014; Kurvinen ja Matilainen 2021.
- 18 Crane 2023.
- 19 Jansen ja Roesch 2022.
- 20 Heikkinen 2024.
- 21 Aalto ja Ylimaunu 2024; Jouhki, Lalu ja Soimetsä 2024; Kurvinen 2024a.
- 22 Taylor ja Whittier 1999, 5–7; Kuumba 2001, 3.
- 23 Taylor 1999, 9.
- 24 Bhattacharjya, Birchall, Caro, Kelleher ja Sahasranaman 2013.
- 25 Taylor 1999, 9–10.
- 26 Helminen 2019.
- 27 Puuronen ja Saari 2017.
- 28 Esim. Kurvinen 2015; Kurvinen 2024b. Naistenlehtien merkitystä yhteiskunnallisen keskustelun paikkana tutkitaan parhaillaan dosentti Arja Turusen johtamassa hankkeessa *Naisten asialla: Yhteiskunnan muutos ja feminismi suomalaisissa naistenlehdissä 1960–1970-luvuilla*. Teemanumerotoimittajat Anna Niiranen ja Heidi Kurvinen työskentelevät hankkeen tutkijoina.
- 29 Esim. Nuutila 2024.
- 30 Keskustelusta esim. NYTKIS 2024; Naisten Linja 2024; Vihreät naiset 2024.
- 31 Ks. Kaari Utrion haastattelu tässä lehdessä: Anna Niiranen, "Historialle omistettu elämä. Haastattelussa kirjailija Kaari Utrio", 130–144. Ks. myös Maria Pettersson. "Kaari Utrio: Tasa-arvon takaisku menee ohi", *Helsingin Sanomat*, 26. marraskuuta 2024.
- 32 Esim. Lukkarinen 2021; Lukkarinen ja Kurvinen 2022.
- 33 Mikki Moisio, "Oletko muuttunut, suomalainen mies", *Anna* 5/1978, 32–35.
- 34 Hertta Myllymäki, "Onko näiden lasten turvallisuus liikenteessä vain miesten asia?", *Anna* 12/1974, 68–69.
- 35 Haavikko 2021.
- 36 Kollaasiin on leikattu osia mm. artikkeleista Irja Sievinen, "Kotimme on Kairossa", *Anna* 19/1969, 51; Maija-Liisa Mattson, "Milanossa Kari Lepistö Barattan oppipoikana", *Anna* 42/1968, 15; Maija-Liisa Mattson, "Heikintorilla Tapiolassa on aina kesä", *Anna* 46/1968, 30.

Lähteet

Aikakauslehdet

- Hollmen-Bärlund, Maija. "Moraali, mitä se on Jutta kysyy: Jutta Zilliacus ärsyttää ja ihasuttua." *Jaana* 15/1975.
- Mattson, Maija-Liisa. "Milanossa Kari Lepistö Barattan oppipoikana." *Anna* 42/1968.
- Mattson, Maija-Liisa. "Heikintorilla Tapiolassa on aina kesä." *Anna* 46/1968.
- Moisio, Mikki. "Oletko muuttanut, suomalainen mies." *Anna* 5/1978.
- Myllymäki, Hertta. "Onko näiden lasten turvallisuus liikenteessä vain miesten asia?" *Anna* 12/1974.
- Sievinen, Irja. "Kotimme on Kairossa." *Anna* 19/1969.

Verkkolähteet

- Helminen, Hippu. "Näkymättömästä näkyväksi. Ei-binääristen ihmisten yhteiskunnallisesta olemassaolosta." *Sosiologi* 1 (2019). <https://www.sosiologi.fi/?p=1369>
- Nuutila, Sakari. "Railo repesi nuorten naisten ja miesten arvomaailmojen välille – tutkija näkee taustalla huolestuttavan kehityksen." *Yle uutiset*, 7.2.2024, <https://yle.fi/a/74-20073201>
- Tiedote: Leikkaus kohdistuu suurimpaan avustukseen kustannusten rajusti kasvaessa. *Naisten Linja*, 3.12.2024, <https://naistenlinja.fi/steaan-avustusehdotus-vuodelle-2025/>
- Tiedote: Hallituksen leikkaukset Tilastokeskukseen uhkaavat heikentää Suomen tasa-arvotilastointia. *NYTKIS – naisjärjestöt yhteistyössä*, 24.9.2024, <https://nytkis.org/ajankohtaista/tiedotteet/hallituksen-leikkaukset-tilastokeskukseen-uhkaavat-heikentaa-suomen-tasa-arvotilastointia/>
- Vihreät naiset: Hallituksen leikkauslista on tasa-arvon kannalta kylmävä. *Vihreät naiset -blogi*, 22.4.2024, <https://www.vihreatnaiset.fi/blog/2024/04/22/vihreat-naiset-hallituksen-leikkauslista-on-tasa-arvon-kannalta-kylmaava/>

Tutkimuskirjallisuus

- Aalto, Sirpa, ja Timo Ylimaunu. "Muistamisen kulttuurin sukupuolittuneisuudesta. Näkökulma Suomen historiaan." *Lähihistoria* 3, no. 1 (2024): 197–205. DOI: 10.61559/lh.138513
- Berthezène, Clarisse, ja Julie V. Gottlieb. *Rethinking Right-Wing Women: Gender, Women and the Conservative Party, 1880 to the present*. Manchester: Manchester University Press, 2017.
- Bhattacharjya, Manjima, Jenny Birchall, Pamela Caro, David Kelleher ja Vinita Sahasranaman. "Why gender matters in activism: Feminism and social justice movements." *Gender & Development* 21, no. 2 (2013): 277–293. DOI: 10.1080/13552074.2013.802150

- Crane, Jennifer. "Agents of Change? Families, Welfare and Democracy in Mid-to-Late Twentieth-Century Europe." *Contemporary European History* 32, no. 2 (2023): 173–185. DOI: 10.1017/S0960777323000152
- Fraser, Nancy. "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy." *Social Text* 25/26 (1990): 56–80. DOI: 10.2307/466240.
- Haavikko, Anna-Liisa. *Kaari. Kirjailija Kaari Utrion elämä*. Helsinki: Siltala, 2021.
- Heikkinen, Seppo. "Naisten ja miesten lajit? Keskustelu urheilulajien sukupuolittuneisuudesta suomalaisessa lehdistössä olympiavuosina 1952–1988." *Lähihistoria* 3, no. 2 (2024): 62–87. <https://doi.org/10.61559/lh.141509>
- Ingström, Pia. *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Helsinki: Schildt, 2007.
- Jansen, Axel, ja Claudia Roesch. "Special Section: Biomedicine in Contemporary History." *Journal of Contemporary History* 57, no. 2 (2022): 843–974.
- Jouhki, Essi, Liisa Lalu ja Ville Soimetsä. "Meno on kuin Teiniliitossa! Valtakamppailut, sukupuoliroolit ja Suomen Teiniliiton historiakuva." *Lähihistoria* 3, no. 1 (2024): 54–82. DOI: 10.61559/lh.138335
- Karimäri, Jenni. "From Protest to Pragmatism: Stabilisation of the Green League into Finnish Political Culture and Party System during the 1990s." *Contemporary European History* 31, no. 3 (2022): 456–468. DOI: 10.1017/S0960777321000382
- Korppi-Tommola, Aura. "Zilliacus, Jutta." *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 20.12.2024). <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kg-008675>
- Kurvinen, Heidi, ja Arja Turunen. "Radical sex role ideology and the Finnish gender role movement in the late 1960s." *Women's History Review* 31, no. 2 (2023): 62–81. DOI: 10.1080/09612025.2022.2092270
- Kurvinen, Heidi, ja Valgerður Pálmadóttir. "The 1975 Icelandic 'Women's Day off' in Nordic Print Media." *Scandinavian Journal of History* 49, no. 5 (2024): 650–71. DOI: 10.1080/03468755.2024.2374276
- Kurvinen, Heidi, ja Riitta Matilainen. "Nais- ja sukupuolihistoria kotimaisten yliopistojen opetuksessa 1980-luvulta nykypäivään." *Historiallinen Aikakauskirja* 119, no. 1 (2021): 77–91. DOI: 10.54331/haik.140780
- Kurvinen, Heidi. "Näkökohtia naishistoriaan ja historian käyttöön toisen aallon feminismissä." *Lähihistoria* 3, no. 1 (2024a): 206–222. DOI: 10.61559/lh.141825
- Kurvinen, Heidi. *Feminism in Finnish Print Media, 1968–1985*. Palgrave Macmillan, 2024b.
- Kuumba, M. Bahati. *Gender and Social Movements*. Boston and Cumnor Hill: Rowman & Littlefield and Altamira, 2001.
- Kuusipalo, Jaana. *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2011.
- Lukkarinen, Jean. "Sukupuolivähemmistöjen historian opetus yliopistoissa. Opiskelijaja vähemmistönäkökulma." *Historiallinen Aikakauskirja* 119, no. 1 (2021): 98–101.
- Lukkarinen, Jean, ja Heidi Kurvinen. "Katkonaisista kertomuksista tuleviin queer-historioihin. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkyvyys muistiorganisaatioissa." *Niin & näin* 3 (2022): 97–104.
- Luttrell, Regina. "Historical Roots and Modern Movements. A Framework for Activism." Teoksessa *Strategic Social Media as Activism: Repression, Resistance, Rebellion, Reform*, toimittaneet Adrienne Wallace ja Regina Luttrell, 5–39. New York: Routledge, 2023.

- Lähteenmäki, Maria. *Vuosisadan naisliike. Naiset ja Sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Sosialidemokraattiset Naiset, 2000.
- Moring, Anna, Sinikka Mustakallio ja Tarja Halonen. *Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Helsinki: Otava, 2006.
- Niemi, Mari K. "Naisten työläs taival puolueiden johtajiksi. Naisten puoluejohtajuuden mahdollistuminen Sosiaalidemokraateissa, Keskustassa ja Kokoomuksessa 1987–2000." *Historiallinen aikakauskirja* 112, no. 1 (2014): 46–60.
- Nyman, Nina. "#metoo som transnordisk rörelse: Feministisk kunskapsproduktion." Teoksessa *Maktordningar och motstånd: Forskarperspektiv på #metoo i Sverige*, toimittaneet Hillevi Ganetz, Karin Hansson ja Malin Sveningsson, 177–200. Nordic Academic Press, 2022.
- Olavinen, Iris. "Palkansaaajajärjestöjen naispuheenjohtajien aktivismi vuosina 1988–1992." *Työväentutkimus Vuosikirja* 37 (2024): 76–81. <https://doi.org/10.37456/tvt.142516>
- Palmunen, Kerttu. *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toiminta 1906–1985*. Helsinki: Suomen keskustanaiset, 1992.
- Pihlström, Ann-Mari. "Feminismin voittokulku Unionissa." Teoksessa *Viattomat, vallattomat ja rohkeat*, toimittanut Kari Mattila ja Johanna Suorsa, 36–43. Helsinki: Naisten Kulttuuriyhdistys ry, 1994.
- Puuronen, Vesa, ja Kari Saari. *Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen ja oikeistopopulismi*. Nuorisotutkimuksen seura, 2017.
- Saksholm, Juho. *Reform, Revolution, Riot? Transnational Nordic Sixties in the Radical Press, c. 1958–1968*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2020.
- Saukkonen, Pasi. "Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri." Teoksessa *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*, toimittanut Kari Paakkunainen, 27–52. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2012.
- Stenius, Henrik. "Kansalainen." Teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius, 309–362. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Sulkunen, Irma. "Naisten äänioikeus meillä ja muualla." Teoksessa *Yksi kamari–kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*, toimittaneet Pirjo Markkola ja Alexandra Ramsay, 11–25. Helsinki: Eduskunnan kirjasto, 1997.
- Talvitie, Eveliina. *Keitäs tyttö kahvia. Naisia politiikan portailla*. Helsinki: WSOY, 2013.
- Taylor, Verta, ja Nancy Whittier. "Guest Editors' Introduction. Special Issue on Gender and Social Movements: Part 2." *Gender & Society* 13, no 1 (1999): 5–7.
- Taylor, Verta. "Gender and Social Movements. Gender Processes in Women's Self-Help Movements." *Gender & Society* 13, no. 1 (1999): 8–33.
- Turunen, Arja. "Kapinaa ja ahtaita raameja. Suomalaisten feministien muistoja 1970- ja 1980-lukujen yhteiskunnallisesta toimintakulttuurista." *Sukupuolentutkimus* 31, no. 3 (2018): 37–50.
- Vares, Vesa. *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906–1983*. Helsinki: Kokoomuksen naisten liitto, 2009.
- Yoken, Hannah. *Nordic transnational feminist activism: The new women's movements in Finland, Sweden and Denmark, 1960s–1990s*. Julkaisematon väitöskirja. University of Glasgow, 2020.

Sukupuoleen paikantuva tieto liikenneaktiivismissa. Anneli Alanen, Enemmistö ry ja suomalainen liikennepolitiikka 1960–1990-luvuilla

Abstrakti

Sukupuoli- ja tasa-arvokysymykset pääsevät harvoin esiin liikennettä koskevassa keskustelussa tai tutkimuksessa. Tässä artikkelissa selvitetään sukupuolen roolia suomalaisen liikennepolitiikan historiassa kahden aktivistitoimijan kautta. Tarkastelen yhtäältä Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry:n ja toisaalta hidaskatupioneeri Anneli Alasen toimintaa tiedontuotannon ja tiedon paikantuneisuuden näkökulmista. Enemmistö ry käytti sukupuolen tarkastelua yhtenä keinona ilmaista liikennepolitiikan ja -suunnittelun ongelmallisuutta, mutta sukupuolikysymys jäi yhdistyksen toiminnassa taka-alalle. Anneli Alasella puolestaan sukupuolittuneet kokemukset liikenteestä ja liikennepolitiikasta muodostivat keskeisen keinon haastaa vallalla olevaa liikennetietoa ja määritellä liikennettä käsitteellisesti uudella tavalla. Tarkastelun perusteella sukupuoli ja siihen risteävät kategoriat näyttäytyvät radikaaleina mutta vähälle käytölle jääneinä valtarakenteiden valottajina, paitsi 1960–1990-lukujen liikennepolitiikassa, myös tämän päivän liikennekeskustelussa.

”[K]uinka liikenneasiat saisi räjäytettyä kaiken kansan yhteisasiaksi, naisten, nuorten, vanhusten, lasten... ym [sic] yhteisväylien käyttäjien tasa-arvoisasiaksi?”¹ Tätä pohti pirkkalainen sairaanhoitaja Anneli Alanen (1928–2015) kirjeessään Lauri Nordbergille, helsinkiläiselle ympäristöjuristille heinäkuussa 1991. Sekä Alanen että Nordberg olivat liikenneaktivisteja. Nordberg oli ollut yksi Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry:n perustajajäsenistä vuonna 1968 ja toiminut sen jälkeen yli 20 vuotta SDP:n edustajana Helsingin kaupunkisuunnittelulautakunnassa. Alanen puolestaan oli seitsemän lapsen kotiäiti, joka nousi 1970-luvun lopulla viisikymmenvuotiaana julkisuuteen

hidaskatujen ja kevyen liikenteen puolestapuhujana sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla.

Kirjeessään Alanen viittasi Nordbergin vastailmestyneeseen mielipidekirjoitukseen *Helsingin Sanomissa*. Kirjoitus käsitteli kaupunkisuunnittelulautakunnan kielteistä päätöstä Helsingin kantakaupungin nopeusrajoitusten laskemista koskeneeseen esitykseen. Nordberg korosti nopeusrajoitusten tärkeyttä torjuttaessa liikenneonnettomuuksia, joiden uhreiksi joutuivat erityisesti jalan liikkuvat lapset ja vanhuksat. Hän kritisoi kokoomuksen ja RKP:n vastahankaisuutta asiassa ja nosti erikseen esiin lautakunnan kaksi naisjäsentä, ”joiden pitäisi ymmärtää vanhusten turvatonta asemaa liikenteessä ja pienten lasten vanhempien huolia” eikä asettua ”samaa rintamaan kokoomuksen kolmen miesedustajan kanssa, joille autoilijoiden muutaman sekunnin aikavoitto on kaikki kaikessa.”² Alasessa tämä herätti vastakaikua, olihan hän toiminut kotikuntansa Pirkkalan liikennelautakunnassa sekä ainoana naisjäsenenä että ainoana ajokortittomana, ”tuulilasin ulkopuolisesti päätöksiä painottaen.”³

Alasen ja Nordbergin kommentit johdattavat pohtimaan sukupuolen merkitystä liikennepoliittisessa keskustelussa. Tässä artikkelissa selvitän, millainen asema sukupuolella ja siihen liittyvillä tasa-arvokysymyksillä oli suomalaisessa liikenneaktiivisissa 1960–1990-luvuilla. Tarkastelen kahta erilaista toimijaa: yhdistyksenä toiminutta Enemmistö ry:tä sekä yksityishenkilö Anneli Alasta. Aineistona käytän Enemmistö ry:n ja Alasen arkistoja, ja käsittely tarkentuu erityisesti Alaseen. Tunnetumman Enemmistö ry:n aktivismia vasten tarkasteltuina Alasen toiminta ja kannanotot valottavat sukupuolen ja tasa-arvon roolia ajan liikennepoliitikassa ja -suunnittelussa sekä liikennettä koskevassa julkisessa keskustelussa. Siksi niiden pohjalta voidaan pohtia myös sitä, miksi sukupuolten tasa-arvo ei noussut liikennepoliitikassa yhtä vakavasti otettavaksi kysymykseksi kuin monilla muilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Enemmistö ry oli yhdistys, jonka toimintaa muokkasivat monet eri henkilöt ja joka ajoi pyöräilijöiden, kävelijöiden ja joukkoliikenteen käyttäjien asiaa useissa eri yhteyksissä. Alanen taas toimi enimmäkseen yksin samojen ryhmien puolesta. Hän oli tosin aktiivisesti yhteydessä Enemmistö ry:hyn, samoin kuin moniin muihinkin tahoihin. Aleksin kävelykatuhanke Helsingissä oli Enemmistö ry:n ensimmäinen ja tunnetuin kampanjointikohde. Alanen puolestaan tuli tunnetuksi hidaskatujen edistäjänä, ja hänen aloitteestaan Pirkkalaan perustettiin yksi Suomen ensimmäisistä pihakaduista vuonna 1986.⁴ Sekä Enemmistö ry:n että Alasen aktivismi oli kuitenkin yksittäisiä

katuhankkeita laajempaa ja moniulotteisempaa. En käsittele kummankaan liikenneaktiivismin kaikkia puolia, vaan keskityn siinä esiin nouseviin sukupuolta ja tasa-arvoa koskeviin käsityksiin sekä niihin liittyviin pyrkimyksiin.

Käytän tarkastelussani teoreettisena apuvälineenä Donna Harawayn, tekniikan tutkijan ja feministisen teoreetikon käsitettä ”paikantunut tieto”, tai ”sitoutunut ja paikantunut tieto”, kuten sukupuolentutkija Sanna Rojola on englanninkielisen termin *situated knowledge* suomentanut.⁵ Lähestyn liikenneaktiivismissä siis feministisen tiedontuotannon näkökulmasta. Harawayn paikantuneen tiedon käsitteelle on keskeistä ajatus paikasta, sijainnista ja ruumiista olennaisina tiedontuotannon lähtökohtina sen sijaan, että pyritäisiin esittämään universaaleja väitteitä kaiken yläpuolelta, siis näennäisen riippumattomasta ja neutraalista positioista.⁶ Näin ollen kysymys sukupuolen roolista tarkentuu tässä artikkelissa edelleen kysymykseksi siitä, millaisena tietämisen ja ymmärtämisen lähtökohtana sukupuoli näyttäytyy Enemmistö ry:n ja Alasen liikenneaktiivismissä ja liikennepoliittisessa toiminnassa.

Enemmistö ry:n toiminnasta ja siihen liittyneestä ajan liikennepoliittisesta kontekstista on tehty jonkin verran tutkimusta. Janne Viitamiehen väitöskirja Helsingin kävelykatuhankkeista käsittelee perusteellisesti Enemmistö ry:n toimintaa kävelykatuasiassa ja osin myös yhdistyksen muuta liikennepoliittista toimintaa.⁷ Lisäksi Enemmistö ry:n vaikutusta tarkastellaan ilmansaasteiden ja melun historiaa käsittelevissä tutkimuksissa.⁸ Enemmistö ry:stä on tehty myös pro gradu -tutkielma⁹, ja sen toimintaa tarkastellaan tai sivutaan suomalaisen ympäristöliikkeen historiaa käsittelevissä teoksissa¹⁰ sekä tutkimuksissa suomalaisesta 1960-luvun radikalismista.¹¹ Alasesta ei tiettävästi ole julkaistu aiempaa tutkimusta.

Sukupuoli ja tieto liikennetutkimuksessa

Liikenteen sosiaalisia ulottuvuuksia on viimeisen kymmenen vuoden aikana alettu käsitellä tutkimuksessa esimerkiksi *liikenneköyhyyden*¹² ja *liikenneoikeudenmukaisuuden*¹³ käsitteiden avulla. Näin huomiota on suunnattu siihen, että liikennejärjestelmät ja -suunnittelu ovat osaltaan lisänneet yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Yksi tämän eriarvoisuuden ulottuvuuksista liittyy sukupuoleen. Liikennetutkimukset paljastavat sitkeitä sukupuolieroja liikennekäyttäytymisessä. Uusimmassa suomalaisessa henkilöliikennetutkimuksessa yksi selkeimmistä eroista kulkutavoissa piirtyy yhä miesten ja naisten

välille: naiset käyttävät kaikissa ikäryhmissä miehiä vähemmän henkilöautoa sekä kävelevät ja käyttävät joukkoliikennettä selvästi miehiä enemmän.¹⁴

Ilmiö on tuttu myös kansainvälisesti. Eri maissa tehdyt tutkimukset ovat myös paljastaneet yleisiä eroja siinä, millaisia matkoja kuljetaan: miehet liikkuvat tyypillisesti kauemmas, usein yksin ja suoraviivaisesti yhteen kohteeseen. Naiset tekevät lyhyempiä mutta monimutkaisempia päivittäisiä matkoja, joihin tyypillisesti sisältyy useita eri kohteita, esimerkiksi lapsiin liittyviä tehtäviä ja usein myös useampia erilaisia kulkutapoja. Tiedetään myös, ettei näitä eroja ole juuri otettu huomioon liikennesuunnittelussa.¹⁵ Sukupuolirykymystä tarkastelleet liikennetutkijat ovatkin esittäneet, että naistyyppillisiä liikkumisen malleja pitäisi nostaa esiin ilmaston kannalta kestävämpinä ja siksi tavoiteltavina, miestyyppillisten mallien tukemisen sijasta.¹⁶ Varsinkin sukupuolen näkökulmasta liikenteen käsittely tasa-arvokysymyksenä on silti yhä varsin vähäistä, niin tutkimuksessa kuin julkisessa keskustelussakin. Tämän artikkelin tarkoituksena on osaltaan selvittää tämän tilanteen taustaa sekä pohtia, mitä annettavaa sukupuolinäkökulmalla voisi liikennepoliitikassa olla. Liikenteen historia on Suomessa ollut ala, jossa sukupuolen ja liikkumisen suhdetta on jo nostettu tutkimuksen kohteeksi.¹⁷ Historiallisen tarkastelun avulla voidaankin ymmärtää paremmin myös nykyhetken liikennejärjestelmän sukupuolittuneisuuden monimutkaisia yhteiskunnallisia kytköksiä.

Tieto ja tiedon kerääminen on ollut tärkeä osa liikenteen järjestelmien muotoutumista erityisesti 1900-luvun puolivälistä lähtien. 1950-luvun puolivälistä 1970-luvun alkuun henkilöautoilua pidettiin eurooppalaisessa liikennesuunnittelussa tärkeimpänä liikennemuotona.¹⁸ Aikakautta leimasi massa-autoistuminen, joka tapahtui Suomessa erityisen nopeasti. Autojen määrä alkoi kasvaa jyrkästi 1960-luvulla, ja suomalaiskaupunkien liikenne autovaltaistui lyhyessä ajassa.¹⁹ Liikennesuunnittelu itsenäistyi omaksi suunnittelun alakseen Suomessa 1950–1960-luvulla, ja siitä tuli entistä keskeisempi osa yhdyskuntasuunnittelua. Kaupunkien suunnittelun nähtiin nyt koostuvan kahdesta olennaisesta osatekijästä: maankäytöstä ja liikenteestä. Modernin liikennesuunnittelun tärkeimmät tavoitteet olivat liikenteen sujuvuus ja liikenneturvallisuus. Suunnittelu haluttiin perustaa tieteellisillä metodeilla saataviin tietoihin. Liikennesuunnittelu alana painottui kuitenkin alusta lähtien voimakkaasti autoliikenteeseen.²⁰ Tämä näkyi myös tiedontuotannon painotuksissa eli siinä, mistä aiheista hankittiin tietoa ja miten sitä painotettiin. Liikennetutkija Johanna Kallioinen on todennut, että 1960-luvun

ja 1970-luvun alun suomalaisessa liikennesuunnittelussa autoilun hyötyihin kiinnitettiin moninkertaisesti enemmän huomiota kuin sen haittoihin. Muut kulkumuodot jäivät autoilun varjoon niin tiedonkeruussa kuin suunnittelussakin.²¹ Sama tapahtui ympäri Eurooppaa.

Aktivistit pyrkivät korjaamaan tilannetta. Esimerkiksi pyöräilyhistorian tutkija Henk-Jan Dekkerin mukaan pyöräilijöitä edustavat tahot haastoivat Alankomaissa menestyksekkäästi vallitsevan insinööritiedon omalla tiedontuotannolla. Tässä painottui pyöräilijöiden oman tietämyksen rooli liikennesuunnittelun osana. Tietoa tarjoamalla pystyttiin vaikuttamaan suunnitteluun liikennehallinnon tasolla.²²

Kasvatustieteilijä ja aktivisti Aziz Choudry on todennut yhteiskunnallisten liikkeiden olevan tärkeitä tiedontuotannon ja oppimisen paikkoja, vaikka tämä puoli on tutkimuksessa usein jäänyt liikkeiden muun toiminnan varjoon.²³ Kuten Dekkerin tutkimus osoittaa, tiedontuotannolla on voinut olla myös aivan keskeinen rooli aktivismin tavoitteiden saavuttamisessa. On siis kiinnostavaa tarkastella, minkä painoarvon tiedontuotanto sai Enemmistö ry:n ja Alasen liikenneaktiivisissa ja millainen asema siinä oli sukupuolta koskevalla tai sukupuolittuneella tiedolla. Aloitan tarkastelun Enemmistö ry:n toiminnasta.

Enemmistö ilman sukupuolta

Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry perustettiin syksyllä 1968, kun noin viisikymmentä ihmistä kokoontui Lauri Nordbergin ja taidehistorioitsija Asko Salokorven kutsumina Helsingissä.²⁴ Enemmistö ry luetaan usein 1960-luvun lopulla perustettuihin, niin sanottuihin yhden asian liikkeisiin. Samaan ryhmään luokiteltiin muun muassa yhteiskunnan vähäosaisten asiaa ajanut Marraskuun liike, sukupuolten tasa-arvoon keskittynyt Yhdistys 9, kehitysmatietoisuutta edistänyt Tricont-liike sekä Seksuaalipoliittinen yhdistys SEXPO ry.²⁵ Vaikka yhdistykset ajoivat kukin omaa asiaansa, kaikissa korostui pyrkimys edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja sosiaalista tasa-arvoa. Yhdistyksillä oli myös epäilemättä osin samoja jäseniä, vaikei asiaa ole järjestelmällisesti tutkittu. Esimerkiksi Ilkka Taipale, joka kuului Enemmistö ry:hyn ja edisti SDP:n edustajana jalankulkijoiden asiaa Helsingin kaupunginvaltuustossa, oli aktiivinen Marraskuun liikkeessä ja kuului myös yhden asian liikkeitä edeltäneeseen Sadankomiteaan.²⁶

Enemmistö ry on yhä olemassa oleva yhdistys, mutta aktiivisimmillaan ja näkyvimmillään se oli perustamista seuranneista vuosista noin 1970-luvun puoliväliin. Tällä aikavälillä Enemmistö ry:n johtokunnan jäsenet olivat tyypillisesti korkeakoulutettuja, esimerkiksi arkkitehtuurin, insinööritieteiden tai humanististen tieteiden aloilta, ja he asuivat Helsingissä, kuten suurin osa jäsenistöstäkin. Johtokunnassa toimi vuosittain useampia naisjäseniä, mutta suurin osa siihen kuuluneista oli miehiä.²⁷ Kaupungin ja valtakunnan tason politiikassa vaikuttamaan päässeet Enemmistö ry:n jäsenet olivat myös enimmäkseen miehiä. Jäsenmäärä kasvoi nopeasti yhdistyksen ensimmäisinä vuosina, ja 4 400 jäsenen huippulukema saavutettiin vuosina 1972 ja 1973. Tämän jälkeen jäsenmäärä alkoi hitaasti laskea.²⁸ Puoluepoliittisesti Enemmistö ry oli sitoutumaton ja sen aktiiveissa oli edustajia eri puolueista, kuitenkin selvästi enemmän vasemmisto- kuin oikeistopuolueista. Lisäksi mukana oli monia, joiden tausta oli Liberaalisessa Kansanpuolueessa tai sen nuorisjärjestössä.²⁹ Yhdistyksestä muodostui yksi Vihreän liiton alkujuurista.³⁰ Myöhemmin keskeiseksi ympäristöliikkeen toimijaksi ja vihreiden kansanedustajaksi noussut Ville Kosi oli Enemmistö ry:n puheenjohtaja vuonna 1971, ja sittemmin myös vihreiden kansanedustajaksi ja puheenjohtajaksi noussut Osmo Soininvaara kuului yhdistyksen johtokuntaan vuosina 1974 ja 1975. Vuonna 1975 Soininvaara kuvaili Enemmistö ry:n toimintaa seuraavasti:

Enemmistön toiminta on kaksijakoista. Toisaalta on railakas spontaani toiminta, joka usein ottaa kantaa pieniin paikallisiin kysymyksiin ja jonka toiminta on varsin "näyttävää" tarvittaessa, ns. "katutason enemmistöläiset". Toisaalta ovat taas "kansaliatason enemmistöläiset", jotka antavat lausuntoja liikennepolitiikan keskeisistä kysymyksistä ja toimivat lähellä liikennepoliittisten päätösten valmisteluelimiä.³¹

Tämä kahtalaisuus oli läsnä yhdistyksen alkuajoista lähtien ja oli tyypillistä muillekin niin sanotuille yhden asian liikkeille. Ajatus tiedon tuottamisesta ja levittämisestä vaikuttamisen keinona yhdistyi niissä kansainvälisen nuorisoradikalismien mielenosoituskulttuuriin. Tiedontuotannon näkökulmasta katsottuna Enemmistö ry pyrki sekä soluttautumaan jo olemassa oleviin liikennettä määritteleviin elimiin että tuomaan muiden 1960-luvun uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tapaan räväkästi esiin uusia näkemyksiä. Dekker on kuvannut samantapaista lähestymistapojen ristivetoa hollantilaisten kaupunkiaktivistien samana aikakautena toimineiden ryhmittymien kesken: *De Lastige Amsterdammers* -ryhmän keskeinen jäsen esimerkiksi syytti leik-

kisämpää ja provokatiivisempaa *Kabouter*-ryhmää tiedon puutteesta ja hallittomuudesta tavoitella asiantuntijuutta, kun taas jälkimmäinen näki ensin mainitun edustavan lähinnä vaihtoehtoista teknokratiaa.³² Kokonaisuutena Enemmistö ry oli lähempänä teknokraattista lähestymistapaa. Se otti myös suoraan vaikutteita mainitulta *De Lastige Amsterdammer* -ryhmältä, esimerkiksi järjestämällä ryhmän aloitteesta ”kansainvälisen autonvastustamisviikon” tapahtumia syksyllä 1970.³³

Hyvän kuvan Enemmistö ry:n toiminnan monimuotoisuudesta antaa sen ensimmäinen kokonainen toimintavuosi 1969, jonka aikana yhdistys sekä antoi ahkerasti lausuntoja että harjoitti suoraa toimintaa. Kulkulaitosministeriölle kirjelmöitiin esimerkiksi punaisen valon asetuksesta, pakollisesta pakokaasunpuhdistuksesta sekä oikeudesta osallistua komiteoihin ja antaa lausuntoja. Oikeuskansleria lähestyttiin Kaivokadun risteyksen valojärjestelyistä, Helsingin kaupunkia Merikannontien moottorikatusuunnitelmasta sekä pyöräilijöiden aseman parantamisesta, Yleisradiota *Liikennesolmu*-ohjelmasta ja Helsingin maistraattia taksien lukumäärän lisäämisestä. Lisäksi yhdistyksen jäsenet tekivät kaupunginvaltuustossa Enemmistö ry:n tavoitteisiin liittyviä aloitteita. Kaupunginvaltuutettu Erkki Tuomioja ehdotti autotonta päivää, Ilkka Taipale halusi selvittää maksuttoman joukkoliikenteen mahdollisuutta ja toimittaja ja kansanedustaja E. J. Paavola puolusti johdinautoliikenteen säilyttämistä.³⁴

Yhdistys osallistui huhtikuussa 1969 eläinlääketieteen opiskelijoiden järjestämään Saastaviikkoon, jota pidetään Suomen ensimmäisenä julkisena protestina ympäristön puolesta. Tapahtuma toi Enemmistö ry:lle maineen autonpotkijoina, tuhottiinhan tapahtumassa performatiivisesti yksi, tarkoitukseen varattu henkilöauto.³⁵ Saman vuoden toukokuussa yhdistys järjesti mielenosoituksen kansainvälisessä autonäyttelyssä ja jakoi ilmansaasteista valistavaa *Myrkyttäjä*-monistetta sekä järjesti Yhdyskuntasuunnittelun seuran kanssa mielenosoituksen Iso Roobertinkadun kävelykadun puolesta. Kesäkuussa pidettiin polkupyörämielenosoitus ja syyskuussa kolmen muun seuran kanssa keskustelutilaisuus, johon oli kutsuttu tukholmalaisen kaupunkiaktivismijärjestön *Stadsmiljögruppenin* edustaja puhumaan keskustan jalankulkuliikenteestä.³⁶

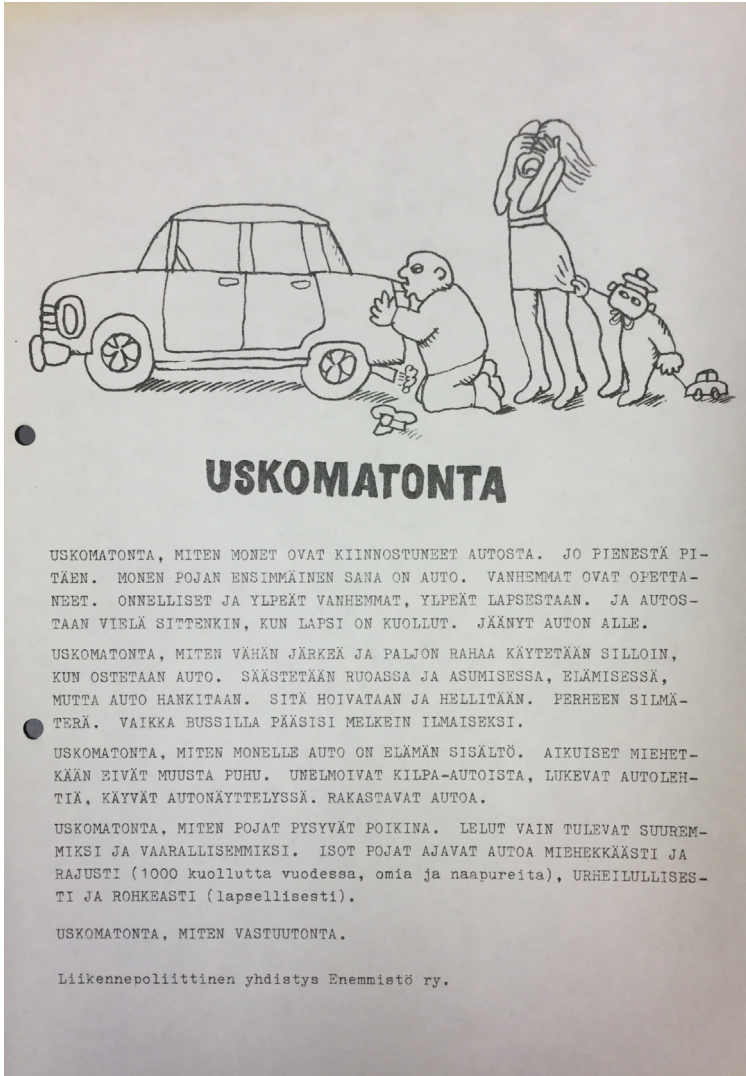
Vuoden näkyvin voimaponnistus oli silti Tammen Huutomerkki-sarjassa ilmestynyt pamfletti *Alas auton pakkovalta*, jonka toimittaja ja kirjoittajat kuuluivat Enemmistö ry:n johtokuntaan. Pamflettia voi pitää merkittävänä aktivistisen tiedontuotannon muotona, joka oli tyypillinen myös muille sa-

man ajan yhteiskunnallisille liikkeille Suomessa. Kirja kokosi ja esitteli eri artikkeleissaan liikenteeseen liittyvää tietoa erityisesti autoilun haitallisista vaikutuksista. Esimerkiksi kirjan avaavassa toimittaja Leena Maunulan artikkelissa ”Yksityisautolla joukkohautaan” viitattiin lukuisiin sen julkaisuaikana tuoreisiin komitearaportteihin ja eri alojen asiantuntijoiden kirjoituksiin.³⁷

Sukupuolta käsittelevän tiedon kannalta kiinnostavin kirjan artikkeleista on arkkitehti Leif Sundströmin kirjoittama ”Liikenne ja tasa-arvo”. Sundström käsittelee artikkelissaan autokeskeisen liikennejärjestelmän tuottamaa hajautettua kaupunkirakennetta ja sen kielteisiä vaikutuksia eri väestöryhmiin, kuten lapsiin, nuoriin, vanhuksiin, naisiin, vammaisiin ja vähätuloisiin. Hän kiisti liikennesuunnittelun näennäisen neutraaliuden tuomalla esiin autonomistuksen epätasaisen jakautumisen: ”Yksityisauto on tällä hetkellä lähinnä terveen, keski-ikäisen ja kyllin varakkaan miehen liikenneväline.”³⁸ Artikkelin edusti laajaa yhteiskunnallista näkökulmaa, josta käsin Enemmistö ry pyrki liikennettä tarkastelemaan. Yhdistys piti ongelmallisena julkisen liikennekeskustelun keskittymistä lähes yksinomaan onnettomuuksiin.³⁹ Se halusi herättää keskustelua koko liikennejärjestelmästä ja sen vaikutuksista.

Sundströmin artikkeli on hyvä esimerkki sukupuolen käyttämisestä tiedontuotannon ja argumentoinnin välineenä Enemmistö ry:n toiminnassa. Sukupuoli otettiin huomioon yhtenä tekijänä liikenteen yhteiskunnallisissa vaikutuksissa, mutta sitä ei käsitelty erikseen tai erityisesti. Esimerkiksi palvelujen saavutettavuutta tarkastellessaan Sundström mainitsi, miten naiset tekivät arviolta 90 prosenttia päivittäisistä ostoksista ja kuljettivat ne kotiin kävellen tai julkisilla liikennevälineillä. Tästä huolimatta naisia ei käsitelty erikseen, vaan sukupuoliero häivyttiin puhumalla ”aikuisista” ja ”kuluttaja-ihmisestä”.⁴⁰ Samankaltainen lähestymistapa leimasi Enemmistö ry:n koko aktiivisinta toimintakautta. Yhdistys pyrki ajamaan jalankulkijoiden, pyöräilijöiden ja julkisten liikennevälineiden käyttäjien asemaa puuttumatta näiden ryhmien jäsenten ominaisuuksiin juuri ollenkaan. Ikäryhmien erilaista asemaa kylläkin nostettiin keskusteluun puhumalla lasten ja vanhusten asemasta liikenteessä, mutta esimerkiksi sukupuolen merkitystä ei tuotu samalla tavalla esiin virallisissa kannanotoissa tai yhdistyksen omassa *Enemmistö*-lehdessä.

Poikkeuksena tästä yleisestä linjasta yhdistyksen tuottamissa materiaaleissa nousevat esiin kaksi autoilun ja sukupuolen yhteyttä kuvaavaa monistetta, joita voidaan pitää ”katutasen” toimintaan kuuluvina. Ensimmäistä näistä jaettiin kahdessa autonäyttelyssä keväällä 1972 (Kuva 1). Monisteen

Kuva 1. Enemmistö ry:n autonäyttelyissä vuonna 1972 jakama moniste otti poikkeuk-sellisen suorasti kantaa liikenteen sukupuolittuneisuuteen. Kuva: Uskomatonta-mo-niste, DH Lennäkit, Enemmistö ry:n arkisto, Kansan Arkisto.

piirroskuvassa mies suutelee polvillaan auton takavaloa. Miehen vieressä seisoo nainen kädet silmillään ja suu parkuun avautuneena. Naisen ha-meenhelmaa nykii pieni lapsi, joka vetää perässään leikkiautoa. Tekstissä puhutaan autoista miesten elämän sisältönä sekä pienten ja isojen poikien leluina, joilla ajetaan vastuuttomasti ja vaarallisesti.⁴¹ Toisessa, päiväämät-

tömässä mutta tyyliään samantapaisessa monisteessa on kuva alastomasta, isorintaisesta naishahmosta, jolla on pääkallon kasvot ja joka pitää kädessään suurta kuvaa limusiinista. Monisteen toisella puolella kerrotaan autojen markkinoinnin olevan niin tehokasta, ettei edes tieto auton tuhoisuudesta ihmiselle, kaupungeille ja yhteiskunnalle saanut ostajia toisiin aatoksiin. Teksti alkaa viittauksella kuvaan: ”Sukupuolisuus on eräs mainonnan keinoista. Sukupuolisuuden avulla myydään auton ostajalle voimaa, vauhtia, mukavuutta, elintasoja.”⁴²

Sekä mainonnan kritiikki että alastoman naisruumiin provosoiva käytö muistuttavat *Situationist International* -ryhmittymän tapaa nostaa esiin halujen tuottamista ja vieraantumista kulutuskulttuurissa.⁴³ Marxilainen ja avantgardistinen situationismi vaikutti merkittävästi 1960-luvun kaupunkiaktivismiin eri puolilla Eurooppaa.⁴⁴ Ryhmän kuuluisin jäsen, filosofi Guy Debord, oli jo 1950-luvun lopulla nostanut yksityisautoilun ja siihen keskittyvät liikennejärjestelyt yhteiskuntakritiikkinsä keskiöön, paraatiesimerkkeinä yhteiskunnallisen kehityksen väärästä suunnasta.⁴⁵ Situationismista ottivat vaikutteita esimerkiksi Hollannissa vaikuttanut kapitalismikriittinen *Provo*-ryhmä, joka ensimmäisten joukossa käytti polkupyörää poliittisen vastarinnan välineenä ja symbolina. Eräässä *Provon* performansseista tuhottiin vuonna 1965 henkilöauto⁴⁶, mikä on saattanut inspiroida edellä mainitun Saastaviikkojen autotempauksen järjestäjiä. Autot esiintyivät muutenkin 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun vastakulttuurissa esimerkkeinä kulutuskaskeisuudesta ja vieraantuneisuudesta, jotka molemmat nähtiin polttavina yhteiskunnallisina ongelmina.⁴⁷

Auton ja miehisyden kulttuurista ja sosiaalista yhteyttä nostettiin ensimmäisessä monisteessa esiin tavalla, jota Enemmistö ry:n muissa materiaaleissa ei juuri näy. Näkökulma ei vaikuta olleen muussakaan ajan eurooppalaisessa liikenneaktivismissa juuri esillä. Tämän teeman puuttuminen lähes kokonaan tuntuu melko yllättävältä. Autoihin kulttuurisesti liitettyjä ominaisuuksia olivat alusta lähtien vapaus, vauhti ja voima, jotka miellettiin miehiseksi attribuuteiksi.⁴⁸ Enemmistö ry:n aktiivisimmalla toimintakaudella autoilu oli myös käytännön tasolla suorastaan räikeän sukupuolittunutta. Vaikka naisille myönnettiin 1960-luvun lopulla jo lähes yhtä paljon ajokortteja kuin miehille⁴⁹, he käyttivät autoa huomattavasti miehiä harvemmin. Ero oli suorastaan hätkähdyttävä ensimmäisessä suomalaisessa henkilöliikennetutkimuksessa, jonka Tie- ja vesirakennushallitus julkaisi vuonna 1977 ja jonka tiedot oli kerätty vuonna 1974. Tutkimuksen mukaan miehet tekivät

henkilöautoilla keskimäärin kaksi matkaa vuorokaudessa, enimmäkseen auton kuljettajina, kun taas naiset tekivät autoilla keskimäärin vain 0,8 matkaa vuorokaudessa, näistäkin puolet matkustajina.⁵⁰ Auto oli siis perheissä yleensä etupäässä miehen käytössä.

Enemmistö ry korosti, ettei se halunnut takertua yksittäisiin ongelma-kohtiin vaan tarkastella liikennettä moniulotteisena yhteiskunnallisena kysymyksenä. Samalla se kuitenkin tuli ikään kuin vahingossa vahvistaneeksi käsitystä liikenteen sukupuolineutraaliudesta. Enemmistö ry:n suurimpana saavutuksena on jälkeenpäin pidetty sitä, että liikenteestä ylipäättään tuli poliittinen kysymys ja että liikennesuunnittelu nousi yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi. Poliittista vaikutusvaltaa yhdistyksellä oli erityisesti yksittäisten jäsenten vaikuttaja-asemien kautta.⁵¹ Yhdistys osallistui aktiivisesti myös tiettyjen paikallisten tavoitteiden ajamiseen Helsingissä, esimerkiksi vastustamalla Hämeentien oikaisua korttelin 385 halki sekä Helsinginkadun jalkakäytävien kaventamista.⁵² Konkreettisia tavoitteita liikennejärjestelyjen muuttamiseksi oli kuitenkin vaikea saavuttaa, koska autonomistuksen yleistyessä autot valtasivat kaupungissa yhä enemmän tilaa.

Vaikka yksipuolisimman autokaupunkisuunnittelun valtakausi loppui jo 1970-luvulla ja kaupungeissa ryhdyttiin kohentamaan kevyen liikenteen asemaa, autoistuminen jatkui kiivaana ja autoilun järjestelmä sementoitui hallitsemaan liikennettä. Enemmistö ry:llä oli myös vaikeuksia mobilisoida laajoja joukkoja ajamaan liikenneasioita poliittisesti. Yhtäältä sillä oli moninkertaisesti jäseniä verrattuna vaikkapa Yhdistys 9:än, jolla enimmilläänkin oli alle 800 jäsentä. Toisaalta se ei kuitenkaan saanut ajamilleen asioille sellaista laaja-alaista poliittista tukea ja menestystä kuin Yhdistys 9 sukupuolten tasa-arvoa edistäville ehdotuksilleen. Jalankulkijoiden puolesta puhuminen vaikuttaa olleen liikenneaktiivisissa erityisen hankalaa. Jalankulkijoita olivat jossain määrin kaikki kaupunkilaiset, mutta samalla jalankulkijuus oli harvalla erityinen, puolustettava positio.⁵³ Harawayn ajattelua mukaillen voisi väittää, että juuri universaaliuden pyrkimys vaikeutti liikenteen muuntamista kansalaisten poliittisen toiminnan ja kiinnostuksen kohteeksi.

Tiedontuotannossaan Enemmistö ry haastoi vallitsevan, liikennesuunnittelijoiden mallinnuksiin perustuvan käsityksen liikenteestä ja pyrki korvaamaan sen omalla ylätason näkemyksellään, eikä niinkään esimerkiksi kokempohjaisilla puheenvuoroilla. Kun haluttiin puhua lähes kaikkien, eli ”enemmistön” suulla, tuloksena oli näkökulma, ”joka jumalan lailla katsoo maailmaa sen ulkopuolelta eli ei mistään”, kuten Sanna Rojola on kirjoitta-

nut auki Harawayn termin *the god trick*.⁵⁴ Ainakin ”kansliatason” toiminnassa vakavasti otettavaa asiantuntijuutta tavoiteltiin nimenomaan universaalina, ei erityisen näkökulman kautta, mistä johtuen sukupuoli jäi vähäiselle huomiolle Enemmistö ry:n toiminnassa. Tälle lähestymistavalle luo mielenkiintoisen kontrastin Anneli Alasen toiminta, jota tarkastelen seuraavaksi.

Anneli Alasen aktivismi: tietoa, yhteydenpitoa ja sukupuolinäkökulmaa

Enemmistö ry ja Anneli Alanen olivat vuosien mittaan yhteydessä toisiinsa, vaikkei Alanen toiminut yhdistyksen aktiivina. Enemmistö ry kunnioitti Alasta valitsemalla tämän Vuoden liikennetoimijaksi vuonna 1997, jolloin Alanen täytti 69 vuotta. Valinnan perusteluissa mainittiin Alasen toimineen vuosikymmeniä ihmisläheisemmän liikenneympäristön puolesta, perehtyneen laajasti eri maiden liikenneratkaisuihin ja tehneen urauurtavaa työtä Suomessa levittämällä tietoa piha- ja hidaskaduista.⁵⁵ Samana vuonna *Pirkkalainen*-lehden haastattelussa Alanen muisteli liittyneensä Enemmistöön sen toiminnan alkuvaiheessa, asuessaan vielä Helsingissä.⁵⁶ Vuonna 1971 hän kuitenkin muutti perheineen Pirkkalaan, mikä lienee keskeinen syy siihen, ettei hän koskaan toiminut aktiivisesti Enemmistö ry:ssä. Sen sijaan hän kertoi olleensa jatkuvasti yhteydessä Enemmistöön ja lähettäneensä yhdistykselle tietoa jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden huomioimisesta muissa maissa. Tästä kirjeenvaihdosta onkin säilynyt joitain jälkiä Enemmistö ry:n arkistossa.⁵⁷

Anneli Alasen kertomassa nousee esiin kaksi ulottuvuutta, jotka hänen arkistoaineistonsa perusteella vaikuttavat keskeisiltä hänen liikenneaktivismissaan, nimittäin tieto ja yhteydenpito. Alasen arkisto Kansan Arkistossa käsittää 53 kansiota, joista valtaosa on täynnä Alasen keräämiä aineistoja liikenteestä ja liikennesuunnittelusta. Se on siis monin verroin laajempi kuin esimerkiksi Enemmistö ry:n arkisto, joka käsittää 17 kansiolista aineistoa vuosilta 1968–2018. Alanen aloitti aineiston kartuttamisen jo 1970-luvun alussa, jolloin hän keräsi suuren määrän lehtileikkeitä Enemmistö ry:llekin keskeisestä kävelykatukysymyksestä. Loput aineistosta hän kerrytti 1980–1990-luvuilla, ja se käsittää valtavan määrän painotuotteita, raportteja, lehtileikkeitä, suunnitelmia, oppaita, muistiinpanoja, karttoja ja kuvia. Eniten aineistoa on hidaskaduista ja pyöräilystä.

Suurin osa arkistoaineistosta on muiden kuin Alasen itsensä tuottamaa. Aineiston läpikäyminen kertoo silti paljon Alasesta ja hänen liikenneaktiivisistaan. Tiedon kerääminen, omaksuminen, jatkojalostaminen ja levittäminen näyttävät hänen toimintansa kulmakivinä. Arkistoaineisto todistaa Alasen aktiivisesta suhteesta tietoon paitsi laajuudellaan myös Alasen siihen tekemillä merkinnöillä ja muokkauksilla. Hän on alleviivannut, kommentoinut, summannut ja yhdistellyt keräämänsä aineiston sisältöjä yhä uudelleen, osin hyvin omaperäisillä tavoilla, esimerkiksi työstämällä niistä kollaaseja (Kuva 3). Monissa tietokollaaseissa hän on käyttänyt havainnollistavana materiaalina itse ottamiaan valokuvia Suomesta ja ulkomailta. Pelkkiä valokuvia on arkistossa kymmenen kansiollista, joissa on yhteensä yli 2 500 kehitettyä valokuvaa liikenneratkaisuisista ja -ympäristöstä sekä lähiluonnosta. Alanen on kuvannut ja kommentoinut esimerkiksi erilaisia liikenneympäristön piirteitä, kuten päällystemateriaaleja, opasteita, risteysjärjestelyjä, korokkeita ja hidasteita, alikulkuja, valaistusta, väylien sijoittelua ja viihtyisyyteen vaikuttavia tekijöitä. Hän on siis käyttänyt valokuvausta tiedon keräämisen ja tuottamisen keinona.

Toinen Alasen aktivismin tärkeä ulottuvuus on yhteydenpito. Arkistossa on runsaasti Alasen saamia kirjeitä sekä kopioita hänen itse lähettämistään kirjeistä. Säilyneistä kirjeistä ilmenee, että Alanen otti laajasti ja lähes hämmentävällä tarmolla yhteyttä henkilöihin ja tahoihin, joilla hän arvioi olevan mahdollisuuksia vaikuttaa liikennesuunnittelun kehitykseen paitsi Pirkkalassa myös koko Suomessa. Liikenteen lisäksi Alanen kirjoitti luonnonsuojelukysymyksistä. Yksi hänelle tärkeistä teemoista oli kynäjalavan suojeleminen.

Alasen kanssa kirjeenvaihdossa olleisiin kuului monia tutkijoita, kuten Tampereen yliopiston aluetieteen professori Lauri Hautamäki, psykologian professori Matti Syvänen, luonnontutkija Pertti Ranta ja maisemasuunnittelija Leena Iisakkila. Lisäksi kirjeenvaihdossa Alasen kanssa oli monia ympäristö- ja liikennejärjestöjen edustajia, kuten Otaniemen ympäristöseuran puheenjohtaja Ilkka Kauranen, Liikenneturvan edustajia sekä Enemmistö ry. Alanen lähestyi kirjeitse myös Helsingin kaupunginsuunnitteluviraston ja asuntohallituksen kaltaisia paikallis- ja valtakunnantason viranomaisia. Poliitikoista hän kirjoitti esimerkiksi tasa-arvovaltuutettu Paavo Nikulalle sekä sosiaali- ja terveysministeri Vappu Taipaleelle ja sai näiltä vastauskirjeitä. Lisäksi Alanen kirjoitti ahkerasti median edustajille. Hän selosti kirjeissään usein varsin perinpohjaisesti tietojaan ja näkemyksiään suunnittelu-

kysymyksistä sekä kannusti ja motivoi vastaanottajia edistämään parempaa suunnittelua sekä tietoa siitä.⁵⁸

Kimmokeena Alasen yhteydenotoille toimi monissa tapauksissa jokin vastaanottajan mediaesiintyminen tai julkaisu, joka oli kiinnittänyt Alasen huomion, yleensä myönteisellä, mutta joskus myös kielteisellä tavalla. Alanen kirjoitti liikenne- ja asuinympäristöasioissa myös Tanskaan, esimerkiksi Aalborgin kaupungin sekä Nesin ja Gladsaxen kuntien edustajille.⁵⁹ Hän oli tehnyt Tanskaan vuoden 1979 alussa 50-vuotismatkan⁶⁰, ja tämä matka muodostui monella tapaa merkittäväksi hänen liikenneajattelulleen. Alasen lähettämässä kirjeissä toistuukin usein toive tanskalaisten suunnitteluideoiden hyödyntämisestä Suomessa, erityisesti hidaskatujen, mutta myös laajemmin ihmisläheisen ”pehmeän suunnittelun” osalta.

Erityisen kiinnostavia ovat kirjeet, joissa Alanen ja kirjeenvaihtokumppanit ottivat puheeksi sukupuolen. Keväällä 1980 Kirsti Vepsä asuntohallituksen tutkimus- ja suunnitteluosastolta vastasi Alasen kirjeeseen, joka ei ole säilynyt. Vastauskirjeestä käy kuitenkin ilmi, että Alasen viestissä oli käsittely naisten asemaa. Vepsän vastauksen mukaan juuri näistä erilaisista, sukupuoleen liittyvistä tarpeista suunnittelijoiden ja päättäjien pitäisi olla tietoisia, minkä takia olisi tarpeen tehdä ”ns. naistutkimusta myös asuinympäristön osalta”.⁶¹ Elokuussa 1982 Vappu Taipaleelle lähettämässään pitkässä kirjeessä Alanen pohti omaa kirjeenvaihtoaan sukupuolinäkökulmasta ja vetosi vastaanottajan asemaan, ei pelkästään ministerinä, vaan myös naisena ja äitinä:

Kirjoitan liikaa ja liian monelle, mutta liian usein turhaan ja turhautuen. Osoitteen kun usein virkansa puolesta oikea, mutta liikkumistavoiltaan ”väärä” henkilö, jolta puuttuu omakohtainen kokemus ja näkemys ja tarve ”sisäistää” pihakatujen ja hidaskatujen ym. asuntokatujen liikenteelliset rauhoituskeinot. Oletan äideillä olevan luontaisemmat edellytykset nähdä uudet katuideat empaattisemmin kotosalla elävien ja asumisympäristössään liikkuvien kannalta? Ministerinäkin?⁶²

Taipale vastasi Alaselle lähettävänsä tämän hyvät ja kehittämiskelpoiset ideat tasa-arvoasiain neuvottelukunnalle, joka voisi esimerkiksi perustaa liikennejaoston pohtimaan asiaa.⁶³ Tasa-arvoasiain neuvottelukunnassa liikennekysymykset eivät kuitenkaan missään vaiheessa nousseet merkittäväksi teemaksi.⁶⁴ Elokuussa 1987 Alanen puolestaan kirjoitti tasa-arvovaltuutettu Paavo Nikulalle naisten vähäisestä määrästä erilaisissa toimielimissä, joissa suunnitteluasioista päätettiin. Nikula vastasi pyytäneensä sisäasiainministe-

riön lääninosaston päällikköä lähettämään lääninhallituksille paimenkirjeen, jossa muistutettaisiin velvollisuudesta edistää tasa-arvoa myös toimielimien kokoonpanossa. Samalla hän kuitenkin totesi: ”Silti pelkään, että 1/23 naisjäseniä tulee edelleen olemaan.”⁶⁵

Sukupuoli mainitaan toistuvasti Alasen kirjeissä ja muistiinpanoissa, mutta se nousi harvoin samalla tavalla pääaiheeksi kuin yllä mainituissa kirjeissä. Vaikka sukupuoli ei ollut aina etualalla, se voidaan nostaa kolmanneksi Alasen toimintaa jäsentäneeksi akseliksi tiedon ja yhteydenpidon rinnalle. Sukupuoli edusti näkökulmaa, josta käsin Alanen tarkasteli liikenne- ja suunnittelukysymyksiä. Enemmistö ry:n sukupuolettomaan katseeseen verrattuna Alasen katse oli selkeän paikantunut, ja hän toi tämän paikantuneisuuden ilmi toistuvasti. Lisäksi hän käytti paikantunutta näkökulmaansa haastaakseen olemassa olevaa liikennetietoa sekä tuottaakseen ja levittääkseen tietoa muiden kuin autoilijoiden tarpeista liikenteessä. Alanen alleviivasi toistuvasti sitä, miten erilaiselta liikenneratkaisut vaikuttivat eri näkökulmista katsottuina, esimerkiksi tuulilasin sisä- tai ulkopuolelta. Tässä paikantuneisuuden merkityksen esille tuomisessa sukupuoli ei ollut hänelle vain yksi vaikuttavista tekijöistä, vaan tiedontuotannon kannalta keskiössä.

Liikenteen miehistä monopolia haastamassa

Feministiset tutkijat ja kollektiivit alkoivat 1980-luvun alun Euroopassa nostaa esiin kaupunkitilan sukupuolittuneisuutta.⁶⁶ Tunnetuin näistä lienee Lontoossa vuonna 1981 perustettu arkkitehtikollektiivi *Matrix*, joka vuonna 1984 julkaistussa kirjassaan esitti kaupunkisuunnittelun suosivan miehiä kaikkien muiden ryhmien kustannuksella. Juurisyynä nähtiin päätöksentekoprosessit, joissa naisten äänet eivät päässeet kuuluviin.⁶⁷ Alasen johtopäätökset olivat samat, vaikka hän ei viitannut feministitutkijoiden kirjoituksiin eikä siis luultavasti tuntenut niitä. Lähtökohdiltaan Alanen ei kuulunut suunnittelu-professiosta itsestään nouseviin kriittisiin ääniin, vaan siihen pitkään mutta usein huomiotta jääneeseen liikenneaktiivismin perinteeseen, jossa äidit ovat nousseet vaatimaan turvallisempia liikenneolosuhteita lapsilleen omassa lähiympäristössään. Tähän perinteeseen lukeutuvat esimerkiksi 1950-luvun Yhdysvalloissa järjestetyt mielenosoitukset, joissa äidit lapsineen tukkivat vaarallisia risteyskohtia⁶⁸, sekä Hollannissa 1970-luvulla muutaman eindhovenilaisen äidin aloitteesta maanlaajuiseksi kansanliikkeeksi kasvanut *Stop de*

Kindermoord ('Lopettakaa lasten murhaaminen'), joka kampanjoi menestyksekkäästi turvallisempien pyöräilyreittien puolesta.⁶⁹

Yhteyttä tähän äitien protestitraditioon korostaa se, että Alanen usein viittasi itseensä ja kokemuksiinsa äitinä. Alanen myös liitti itsensä osaksi äitien aktivismin jatkumoa esimerkiksi *Suomen Kuvalehteen* vuonna 1980 lähettämässään, asuntokatujen pehmeää saneerausta koskevassa yleisönosastokirjoituksessa. Kirjoitus alkaa seuraavasti: "Hollantilaisäidit kantoivat kymmenisen vuotta sitten pöytiä ja tuoleja lähikaduilleen kyllästyttyään turhaan läpiajoon ja ylinopeuteen kotikonnuillaan."⁷⁰ Alanen viittaa tässä hollantilaisten *Woonerf*-pihakatujen syntyhistoriaan. Esimerkiksi *Stop de Kindermoordin* aktivistiäidit pitivät pihakatujen läpimurtoa kaupunkisuunnittelussa suorana vastauksena esittämilleen vaatimuksille.⁷¹ Alanen selvästi tunsu hengenheimolaisuutta kotikatujaan puolustaneiden äitien kanssa. Samalla hän kuitenkin kurotti oman lähiympäristönsä muokkaamista laajemmalle ja halusi vaikuttaa päätöksenteon ja suunnittelun rakenteisiin. Tämä käy hyvin ilmi esimerkiksi Alasta käsittelevistä lehtijutuista.

Alasen julkinen toiminta alkoi, kun hänestä tuli asuinalueensa Haikan Omakotiyhdistyksen puheenjohtaja vuonna 1977. *Aamulehden* haastattelussa (Kuva 2) vuonna 1978 Alanen puhui jo monista myöhemmin eteenpäin kehittelemistään teemoista, esimerkiksi siitä, miten asuinympäristöön vaikuttavista asioista päättävät yleensä ne, "joille oma asuntoalue on vain auton ohjauspyörän takaa nähty ohitusmaisema" ja joilla ei siksi ole kiinnostusta sitä vaalia. Hän korosti itse edustavansa asuinympäristöönsä sidottuna seitsemän lapsen äitinä toisenlaista näkökulmaa ja nosti myös erikseen esiin sukupuolikysymyksen: "Lautakunnat ovat yleensä miesten miehittämiä. Yhteisten asioiden hoitajat ovat virkamiehiä. Mikseivät naisia."⁷² Artikkelissa puhutaan paljon lähiluonnosta, mutta myös liikenteestä. Omakotiyhdistyksen kerrotaan ajavan nopeusrajoituksen alentamista ja yhden kadun läpiajokielltoa. Alanen korosti kuitenkin nostavansa esiin ongelmia, jotka koskivat yleisesti kaikkia asuinympäristöjä, eivät vain Haikkaa. *Anna*-lehden haastattelussa vuonna 1980 hän kertoi Tanskasta saamistaan *soft planning* -ideoista ja haaveestaan tehdä Haikasta Suomen ensimmäinen "suojakatualue". Hän puhui jälleen myös päättäjien sukupuolivinoumasta:

Esimerkiksi liikenneasioissa miehillä on monopoli, sen haluaisin räjäyttää. [...] Anneli panee toivonsa nuoriin isiin. Niihin, jotka ovat olleet synnytyksessä mukana, pesseet lastensa peppuja ja kaitseneet näitä. Ehkä nämä isät päättäjiksi päästes-

Kuva 2. Aamulehdessä 1978 ilmestynyt juttu oli Anneli Alasen ensimmäisiä esiintymisiä mediassa. Aamulehden kuvitusta 16.8.1978.

sään tajuavat kotinurkkiensakin asioita paremmin. – Minä luin lapsille iltasatuja samaan aikaan kuin miespuoliset ikätoverini opettelivat kokoustekniikkaa ja asioiden hoitoa. Nämä miehet kyllä tietävät miten asiat hoidetaan. Mutta he eivät tiedä mitä pitäisi hoitaa.⁷³

Annan jutussa Alanen kertoi saaneensa pyyntöjä valtuustoihin, mutta empi-
vänsä toimintansa rajoittamista puoluesidonnaisuudella. Lisäksi hän totesi
pettyneensä valtuustoihin. Valtuustoilla hän ilmeisesti viittasi kunnallisiin
päättäntäelimiin ylipäättäen. Vuonna 1981 Alanen kuitenkin aloitti yhteen-
toista vuoteen venyneen kautensa SDP:n edustajana Pirkkalan kunnan lii-
kennelautakunnassa.⁷⁴ Samana vuonna hän kertoi *Kaksplus*-lehden haas-
tattelussa viherjarrukadusta, jota Haikassa oli kokeiltu Tanskasta saatujen
ideoiden pohjalta. Siinä istutuslaatikoita oli asetettu kadulle hidasteiksi.
Kokeilu oli kaatunut autoilijoiden valituksiin, mutta uusia suunnitelmia oli

vireillä. Tässä haastattelussa Alanen rikasti jo aiemmin esittämiään mielipiteitä uudella näkökulmalla siitä, miten ”kyläraittien suurkuluttajat” eivät pelkästään tuoneet asioihin toisenlaista näkökulmaa, vaan olivat elinympäristön todellisia asiantuntijoita:

Meillä liikenneasiat on jätetty joka tasolla miesten hoidettaviksi. Jo kunnalliset liikennelautakunnat ja läänin liikennelautakunnat ovat yleensä pelkästään miehisiä. Nämä elimet käsittelevät ja päättävät mm. nopeusrajoituksista. Heillä ei ole sitä ruohonjuuritason asiantuntemusta, jota tarvittaisiin. Eikö liikennelautakuntiin pitäisi saada lakisääteisesti naisia ja kevyen liikenteen edustajia? Lasten kanssa liikkuminen on aivan toinen asia kuin korkeitten päättäjämiesten menemiset.⁷⁵

Vuosina 1986–1987 Alanen oli Liikenneministeriön Liikenneturvallisuusasiain neuvottelukunnan jäsen ”ainoana naisjäsenenä autoilevan miesmuurin keskellä”.⁷⁶ Tämä toteamus kuvastaa vaikuttamistyön mukanaan tuomia kokemuksia, jotka entisestään vahvistivat Alasen näkökulman paikantamista sukupuoleen ja sen merkitykseen. Alasen jälkeensä jättämä runsas arkistoaineisto kertoo yhtäältä valtavasta tarmokkuudesta liikenneasioiden ajamisessa, toisaalta myös toistuvasta ja jatkuvasta, sukupuolittuneesta yksinäisyyden ja yksin jäämisen kokemuksesta. Arkistossa on säilynyt esimerkiksi listoja 1980-luvun liikenneturvallisuuskongressien ja -toimikuntien sekä kuntien teknisen johdon neuvottelupäivien osallistujalistaista, joista Alanen on alleviivannut yksittäiset naisosallistajat kymmenien tai satojen miesten joukosta.⁷⁷

Alasen toiminta resonoi Harawayn ajatuksiin kyborgista avaimena uuteen paradigmaan, jossa naiset eivät tyydy torjumaan miehistä teknologian aluetta, vaan ottavat siihen osaa omista lähtökohdistaan. ”Muutoksen on alettava hirviön vatsasta”, kuten Sanna Rojola tulkitsee Harawayn ajatuksia.⁷⁸ Alasen katse on paikantunut katse, joka näyttää ja asettaa kyseenalaiseksi dominoivan miehisen katseen objektiivisuuden, osoittaa sen rajallisuuden ja tekee tiettäväksi oman näkökulmansa lähtökohdat, Harawayn kuvaileman feministisen objektiivisuuden perusteiden mukaisesti.⁷⁹ Ottamalla yhteyttä moniin eri tahoihin Alanen myös pyrki aktiivisesti saavuttamaan sellaisia käytännön liittoumia, joille feministisen tiedon on Harawayn mukaan perustuttava, jotta se voisi päästä esiin ja vaikuttamaan.⁸⁰

Alasen näkökulmissa on paljon samaa toisen aallon feminismiin painotusten kanssa, vaikkei Alanen tiettävästi kuulunut feministisiin ryhmiin tai

suoraan nimennyt feminismiä kirjoituksissaan. Suomessa 1970-luvun toisella puoliskolla aktiivisesti toimineet feministiset ryhmät korostivat luonnon ja ympäristönsuojelun merkitystä, painottivat äitiyden erityisyyttä ja vaativat enemmän yhteiskunnallista arvostusta naisellisina pidetyille asioille. Tässä ne erosivat 1960-luvulla vallalla olleesta sukupuolirooli-ideologian mukaisesta tasa-arvoajattelusta, jota poliittisesti menestyksekkäs Yhdistys 9 edusti.⁸¹ Esiin nostettuja feminiinisyyteen ja luonnonmukaisuuteen pohjaavia arvoja kuvailtiin pehmeiksi. Tämä adjektiivi esiintyi eri yhteyksissä vastakohtana suurusuuntaisille teknokraattisille ratkaisuille, joiden nähtiin jättävän alleen sekä ihmiset että luonnon. Pehmeät vaihtoehdot tulivat 1980-luvulla myös puoluepolitiikkaan, erityisesti Vihreän liikkeen kautta.⁸²

Alasen ajama pehmeä liikennesuunnittelu liittyi siis laajempaan poliittiseen suuntaukseen, eikä hän siinä mielessä ollut ajatuksineen poikkeus. Liikennepolitiikassa Alanen jäi kuitenkin ajamaan pyrkimyksiään melko yksin, aktiivisesta yhteydenpidosta huolimatta. Hän toimi Enemmistö ry:n kaltaisten aktivistipiirien ulkopuolella, vaikka piti niihin yhteyttä. Osin syyinä lienee ollut se, että Alasen toiminnan vilkkain kausi ajoittui 1970-luvun lopulta 1990-luvun puoliväliin eli aikaan, jolloin Enemmistö ry:n toiminta oli jo monella tavalla hiipunut. Seuraavan liikennekysymyksissään aktiivisen kansalaisjärjestön, vuonna 1996 perustetun *Maan ystävät* -järjestön, toiminta ei puolestaan ollut vielä alkanut. Merkittävänä tekijänä ulkopuolisuudessa voi kuitenkin pitää myös sitä, ettei Alanen istunut tyyppilliseen liikenneaktivistin muottiin.

Henk-Jan Dekker on todennut, että Hollannissa 1970–1980-luvuilla syntyneen pyöräilyliikkeen jäsenistä valtaosa oli nuoria miehiä, vaikka sen perustana toimineessa *Stop de Kindermoord* -liikkeessä naiset ja äidit olivat olleet liikkeellepaneva voima. Monille ajan yhteiskunnallisille liikkeille oli tyyppillistä samantapainen koulutettujen nuorten miesten valta-asema.⁸³ Vastaavaa tutkimusta ei ole Suomessa tehty esimerkiksi Enemmistö ry:n pohjalta vuonna 1981 syntyneestä Helsingin Polkupyöräilijät -yhdistyksestä. Kuvaavaa Alasen kokemukselle pyöräilyyn liittyvästä toiminnasta ja keskustelusta on se, miten hän luonnehti itseään *Iltä-Sanomien* pyöräilyaiheisessa jutussa vuonna 1992: ”Anneli Alanen, 63, on niin sanotun nynnypyöräilyn veteraani. Hän kammoaa kaikenlaisia tempauksia ja kilpailuja, vaikka vaatiikin lisää pyörätelineitä ja -teitä.”⁸⁴ Jutun lopussa Alanen viittasi pyöräilykokemuksen sukupuolittuneisuuteen puhuessaan pyörätelineiden tarpeellisuudesta: ”Miesten mielestä

pyörän oma tukijalka riittää pitämään pyörän pystyssä, mutta heillähän ei ole koskaan raskaita kauppakasseja kyydissä.”⁸⁵

Anneli Alasen liikenneaktivismi jatkui vuosituhaten vaihteen yli. 1990-luvulla hän kirjoitti muun muassa *Aamulehteen* liikenneaiheisia kolumneja. Hän teki 60-vuotismatkan Hollantiin tutustumaan pyöräilyratkaisuihin ja 70-vuotismatkan Ruotsiin, Tanskaan, Hollantiin sekä Norjaan tutkimaan kävelykatuja. Vanhetessaan Alanen alkoi kerätä tietoa myös vanhusten suhteesta asuinympäristöön.⁸⁶ Hänelle myönnettiin erilaisia liikenneturvallisuuspalkintoja ja esimerkiksi Liikenneturvan ansiomerkki vuonna 1990.⁸⁷ Alasta ei voida pitää täysin ulkopuolisena edes ammatillisen liikennesuunnittelun maailmasta, sillä hänen kirjoituksiaan julkaistiin alan lehdissä. Esimerkkinä mainittakoon *Liikenne*-lehdessä julkaistu raportti vuoden 1984 pohjoismaisesta kevyen liikenteen seminaarista Osllossa.⁸⁸ Haikan Omakotiyhdistyksen lisäksi hän ei kuitenkaan liittynyt kiinteäksi osaksi mitään suurempaa yhteisöä tai liikettä. Se, miten yksin ja ilman seuraajia Alanen jäi aktivismissaan ja liikennettä koskevassa ajattelussaan, alleviivaa sitä, miten vähäisen roolin sukupuoli on saanut suomalaisessa liikennepolitiikassa, -suunnittelussa ja -keskustelussa. Tätä käsitteellistä näkökulmaa pohdin seuraavaksi.

Liikennetiedon sukupuoli

”Liikenne olisi aika nähdä osana muuta yhteiskuntaa, asumista, elämistä, ympäristöämme... Ja siihen tarvitaan kaikkien 0–100-vuotiaiden liikkujien – myös 2,6 miljoonan ajokortittoman – asiantuntemusta. Sekä naisia että miehiä.”⁸⁹ Ote Anneli Alasen mielipidekirjoituksesta *Aamulehdessä* vuodelta 1986 havainnollistaa hänen tapaansa käyttää sukupuolta liikenneaktivismissaan paitsi empiirisenä myös epistemologisenä kategoriana. Kysymys ei ollut pelkästään siitä, miten eri sukupuolet ja eri asemassa olevat ihmiset kokivat liikenteen, vaan olennaisesti myös erilaisista liikenteestä tietämisen tavoista, joista vain osa pääsi osaksi virallista liikennetietoa. Nostamalla esiin sukupuolen ja siihen risteävät kategoriat Alanen pyrki määrittelemään uudelleen sekä liikennetiedon että liikenteen. Useassa yhteydessä hän ravisteli vallitsevaa käsitystä siitä, ketkä olivat liikenteen asiantuntijoita.

Esimerkiksi vuonna 1986 Alanen vetosi kirjeitse toimittaja Risto Heikkilään, jotta liikennettä käsiteltäisiin Yleisradion televisio-ohjelmissa laajemmasta näkökulmasta. Alanen alleviivasi sitä käyttämätöntä tiedollista poten-

tiaalia, joka liikennekeskustelussa sivuun jäävillä oli hallussaan: ”Nykyinen ns. liikennekeskustelu jättää puolet kansasta sen ulkopuolelle: joko naiset tai kevytliikenteen, usein molemmat. SUOMELLA ON KÄYTTÄMÄTTÖMÄNÄ UUSIUTUVA LIIKENNETIETOPANKKI”.⁹⁰ Samana vuonna *Aamulehdessä* ilmestyneiden mielipidekirjoitustensa valokopioihin hän on liittänyt koneella kirjoitettuja muistiinpanolappuja. Yhdessä lukee: ”Katu, sillä kulkee kaikki! 2.3 milj. ajokortillista, 2.5 milj. ajokortitonta”. Toiseen on kirjoitettu: ”Kuka liikenneasiantuntija: Minkä metreissä, minuuteissa, mukavuudessa voittoa, sen menettää ajokortittoman liikenteen 0–10 km/h-vauhdin tuntemuksessa!”⁹¹ Enemmistö ry:lle keväällä 1990 lähettämässään muistiinpanoissa hän peräänkuulutti liikenteen määrittelyä ympäristöasiaksi, jonka kehittämisessä vaadittiin ”naisten katuarkiasiantuntemusta”, olivathan he liikenteen ”monimenijöitä”.⁹²

Alasen toiminnassa johtavana ajatuksena oli kyseenalaistaa se, miten liikenne ja sen olosuhteet määriteltiin, sekä se, kenellä oli valta tätä määrittelyä tehdä. Vaatiessaan muutosta hän vetosi tietoon kahdella rinnakkaisella tavalla. Ensimmäkin hän käytti muiden tuottamaa tietoa keräämällä sitä valtavan määrän ja levittämällä sitä. Alasen vuonna 2001 kirjoittamassa muistelmatextissä vaikutuksiltaan kauaskantoinen 50-vuotismatkakin näyttäytyy yhtenä tiedontuotannon välineistä. Matkaa suunnitellessaan Alanen muistelee kysyneensä liikenneasiantuntijoilta ehdotuksia Haikkaa muistuttavista omakotialueista, joilla vieraila. Tanskan kirjastoista Alanen keräsi juuri meneillään olevan katuvalistuskampanjan materiaaleja. Lisää aineistoja hän hankki paikallisista liikennevirastoista. Näitä hän postitti Suomessa Liikenneministeriöön, Liikenneturvaan, Enemmistö ry:lle, Suomen Luonnonsuojeluliittoon sekä Pirkkalan ja Tampereen liikennesuunnittelijoille.⁹³ Muutaman vuoden kuluttua Alanen oli ehtinyt kerryttää mittavan aineiston eri maiden pihakaturatkaisuista, mistä todistaa hänen paikalliselle suunnitteluinsinööri Pertti Heikkilälle lähettämänsä viisisivuinen konekirjoitettu lista julkaisuista, joita häneltä voisi tarpeen mukaan lainata.⁹⁴

Rinnan tämän ensimmäisen tiedollisen lähestymistavan kanssa Alanen vetosi toistuvasti toiseen tietopohjaan eli kokemuseräiseen tietoon, joka hänen mielestään oli otettava paremmin huomioon liikennesuunnittelussa. Tampereen liikennesuunnittelijoille vuonna 1985 lähettämässään kirjeessä hän muisteli ensimmäistä Haikassa tekemäänsä hidaskatuehdotusta vuodelta 1979 ja miten ei sinisilmäisesti ollut voinut ajatella kenenkään sitä vastustavan. Toisin kuitenkin oli käynyt: ”kotikylän TURBOMIEHET SAIVAT PRI-

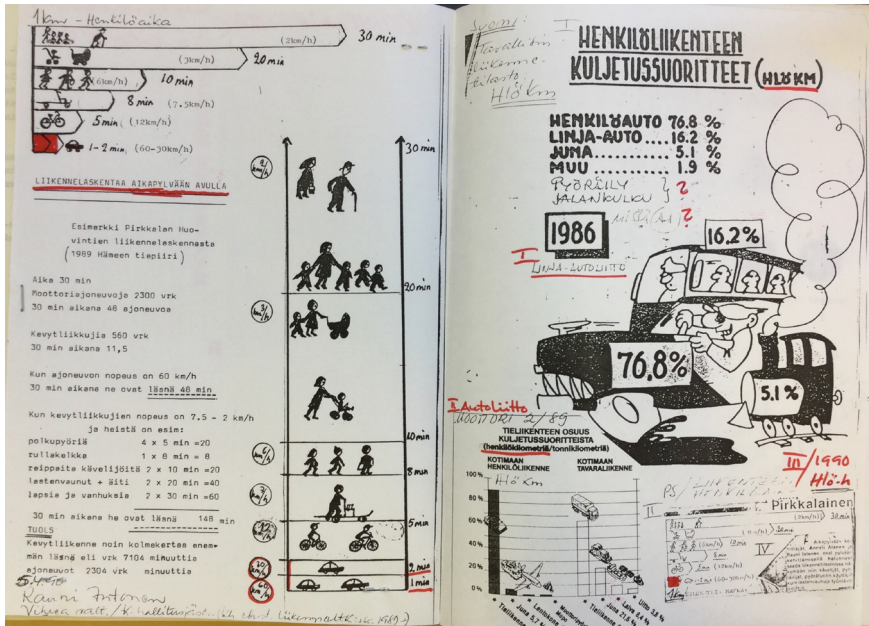
MITIIVIREAKTIOT JA RAIVARIT”, Alanen muisteli ja jatkoi: ”MIKÄ SAA TYY-PILLISEN KESKI-ikäISAUTOILIJAN PITÄMÄÄN ITSEÄÄN YLIMPÄNÄ ASUN-TOKATUASiantuntijana?”⁹⁵ Yhä uudelleen Alanen kyseenalaisti liikenteen auktoriteetteina esiintyvien tiedolliset perusteet tai vähintään osoitti niiden puutteellisuuden ja puolueellisuuden.

Alasella oli monia käytännön ideoita liikenteen asiantuntijavallan uudelleenjärjestelyyn. Liikennesuunnittelussa ja liikenteestä keskusteltaessa olisi otettava huomioon ne omakohtaiset kokemukset, joita oli muilla kuin pääasiallisilla autoilijoilla, esimerkiksi turvattomuuden tunteet, melun ja pakokaasujen aistiminen sekä ohitustilanteiden vaikutukset. Lautakuntien ja komiteoiden tasa-arvoisemman kokoonpanon lisäksi lausuntoja olisi liikenneasioissa pyydettävä muiltakin kuin vain autoilijoita edustavilta tahoilta. Liikenneturvallisuuksasioissa olisi kyseenalaistettava poliisin asema ylimpänä liikenneasiantuntijana ja lasten liikennevalistajana. Lisäksi koko liikenteen määritelmää olisi muutettava. Sen sijaan että liikenteen kuljetussuoritetta mitattaisiin vain ajokilometrien mukaan, pitäisi ainakin asuntokaduilla ottaa liikenteen mittaamisen välineeksi se aika, jonka eri liikennemuotojen edustajat kadulla viettivät.⁹⁶

Viimeksi mainittua liikenteen tilastollista uudelleenmäärittelyä havainnollistaa Alasen Enemmistö ry:lle 1990-luvun alussa lähettämä kollaasimainen vertailu aikapohjaisen ja kilometripohjaisen lähestymistavan välillä (Kuva 3). Sitä tehdessään Alanen oli muuntanut vuoden 1989 liikennelaskennan Pirkkalan Huovintiellä aikalaskelmaksi ja todennut kävelijöiden ja pyöräilijöiden olleen kyseisellä tieosuudella läsnä noin kolme kertaa pidempään kuin moottoriajoneuvojen. Hän havainnollisti myös, ketkä tiellä olivat eniten: hitaimmat liikkujat eli vanhukset, liikuntavammaiset, pienet lapset sekä näiden saattajat.⁹⁷ Vastaava käsitteellinen kiepautus oli Alasen muistiinpanoissa vuodelta 1997: hän määritteli lastenvaunujen ja -rattaiden, kolmipyöräisten ja pyöräkelkkojen, pulkkien ja pyörätuolien kanssa liikkuvat liikenteen ”VIP-väeksi”.⁹⁸ Kääntämällä liikenteen hierarkian ylösalaisin, Alanen samalla teki sen näkyväksi.

Liikenteen uudelleenmäärittelyillä Alanen tähtäsi käsitteelliseen epäkohtaan. Hän koki autoilijoiden edustajien, erityisesti Autoliiton onnistuneen kaappaamaan liikenne-sanalan autoilun synonyymiksi. Toimiessaan luottamustehtävissään Alanen tutustui autoilun etuja puolustaneisiin tahoihin ja totesi pettymyksekseen, ettei esimerkiksi tutkija-asiantuntijoista löytynyt

Kuva 3. Alasen kollaasimaista tiedontuotantoa Enemmistö ry:lle 1980-luvulla lähetystä materiaalista. Kuva: Tiina Männistö-Funk.

näille juuri vastusta. "Aito liikennekeskustelu oli mahdotonta", hän harmiteli muistellessaan aktiiviaikojaan.⁹⁹

"Mummojen ja muksujen"¹⁰⁰ eli "katuvarren kansan"¹⁰¹ puolestapuhujana Alanen oli ajattelussaan hyvin lähellä niitä perusteita, joita sosiologi Mimi Sheller kehitti 2010-luvulla osana liikenneoikeudenmukaisuuden käsitettä ja teoriaa. Sheller vaatii tasa-arvoisemman liikenteen suunnittelussa siirtymistä pelkästä saavutettavuuden ja sen esteiden tutkimisesta kohti radikaalimpaa liikenteellistä oikeudenmukaisuutta. Edellytyksenä tälle on hänen mukaansa marginalisoitujen ryhmien määrätietoinen nostaminen tarkastelun keskiöön ja mukaan päätöksentekoon. Alasen tavoin Sheller valottaa liikenteellisesti syrjittyjen ryhmien intersektioita vallan näkökulmasta. Kun liikennejärjestelmä on rakennettu palvelemaan ennen muuta vammattomia, keskiluokkaisia, valkoisia miehiä, siitä tulee samalla kaikkia muita ryhmiä syrjivä, sukupuolittava, rodullistava ja invalidisoiva järjestelmä.¹⁰² Tähän epätasa-arvon kehään Alanen koetti pureutua vuosikymmenten ajan esittäessään oikeudenmukaisempia tapoja tarkastella liikennettä ja vaikuttaa siihen. Tämän artikkelin alussa siteeratussa kirjeessään Lauri Nordbergille

hän ehdotti muun muassa lasten äänioikeutta kuntatasolla, taajamaliikenneasioista päätettäessä, jotta kuuluviin saataisiin ”kotikadun suurkuluttajien ääni”.¹⁰³ Toiselle tiedolliselle näkökulmalleen uskollisena hän toivoi samaan hengenvetoon poikkitieteellistä liikennekeskustelua.

On vaikea arvioida, miten suurta vaikutusta Anneli Alasen uutteralla toiminnalla oli hänen välittömän lähiympäristönsä ulkopuolella. Se voidaan kuitenkin todeta, ettei hänen edustamansa sukupuolittunut näkökulma liikenteeseen koskaan lyönyt läpi suomalaisessa yhteiskunnassa. Samana vuonna 1991, jona Alanen kirjoitti Nordbergille, ilmestyi artikkelikokoelma *Auto, terveys ja ympäristö*, jossa yli 20 eri alojen tutkijaa tarkasteli auton ympäristö- ja terveysvaikutuksia varsin kriittisesti ja monipuolisesti. Sukupuolta ei tässä teoksessa käsitelty ollenkaan, vaikka oikeussosiologi Paavo Uusitalo totesikin omassa osuudessaan seuraavasti – kuin kaikuna *Alas auton pakkovalta* -kirjasta yli kahdenkymmenen vuoden takaa: ”Yksityisautoon perustuva liikennejärjestelmä syrjii huomattavaa osaa väestöstä. Auto syrjii ihmisiä iän, terveyden, varallisuuden ja sukupuolen perusteella.”¹⁰⁴

Uusitalo totesi edelleen iän ja sukupuolen vaikuttavan lisäksi onnettomuusriskiin, mutta sen syvällisemmin näitä eroja tai niiden taustaa ei kirjassa käsitelty. Tilanne ei ole juuri muuttunut seuranneiden vuosikymmentenkään aikana. Nykyään esimerkiksi liikenneköyhyyttä tarkasteltaessa todetaan itse liikenneköyhyyden mutta myös liikenteen haittavaikutuksille altistumisen liittyvän voimakkaasti paitsi tulotasoon myös sukupuoleen: naiset liikkuvat kävellen selvästi enemmän kuin miehet, joten he myös altistuvat moottoriliikenteen melulle ja päästöille miehiä enemmän.¹⁰⁵ Sukupuolta ei kuitenkaan nosteta käsitteelliseksi välineeksi, jonka avulla liikennejärjestelmää voitaisiin tarkastella ja uudistaa. Poikkeuksen muodostaa autoilun ja maskuliinisuuden välinen kulttuurinen yhteys, jota on usein tutkimuksessakin tarkasteltu. Ilmastokriisin käydessä kouriintuntuvaksi on kiinnitetty yhä enemmän huomiota siihen, miten tietyt hegemonisen maskuliinisuuden muodot ja ekologisesti kestämaton elämäntapa ovat kietoutuneet yhteen. Poliitiikan tutkija Cara Daggettin kehittämä termi *petromaskuliinisuus* tuo esiin ilmastodenialismin, misogynian ja fossiilisiin polttoaineisiin kytkeytyvän hypermaskuliinisuuden yhteyksiä.¹⁰⁶ Autoilun keskeinen asema tällaisessa maskuliinisuudessa tuo mieleen Anneli Alasen huomiot ”turbomiesten” primitiivireaktioista. Harvinaiseksi Alasen tekee se, että hän esitti käytännön ehdotuksia näiden ”turbomiesten” vallan vähentämiseksi ja tasa-arvon lisäämiseksi liikenteessä.

Johanna Hankonen on kuvaillut yhdyskunta- ja liikennesuunnittelussa 1900-luvun jälkipuoliskolla tapahtuneita muutoksia tehokkuuden yhteiskunnan esiinnousuksi, jonka vaikutukset näkyivät niin rakentamisen, kaupan kuin liikenteenkin alalla. Olennainen osa tehokkuuden yhteiskuntaa oli tilastolliseen liikennesuunnitteluun nojaava liikennejärjestelmä, joka korosti nopeutta sekä laskennallista tehokkuutta ja hajautti kaupunkirakenteen mahdollistamalla esimerkiksi lähiöiden ja automarkettien rakentamisen kauas keskustoista.¹⁰⁷ Tämän tehokkuuden ideaalin kanssa Anneli Alasen kuuluttamaa hitauden viestiä oli ilmeisen vaikea sovittaa yhteen. Kun Alanen totesi, ettei aitoa liikennekeskustelua ollut mahdollista käydä, tulkitsen hänen viitanneen nimenomaan käsitteelliseen keskusteluun liikenteen olemuksesta. Keskustelua liikenteen monimutkaisista yhteiskunnallisista sidoksista ja vaikutuksista ei käyty, vaan liikenne käsitteenä pakeni kahteen ääripäähän: yhtäältä yksilön valinnoiksi ja toisaalta läpitunkemattomaksi, tehokkuuden mittareita tottelevaksi järjestelmäksi, jossa ennusteet auto liikenteen kasvusta toteuttivat itseään.¹⁰⁸ Tarkasteleman Enemmistö ry:n ja Anneli Alasen aktivismi osoittavat, että pyrkimyksiä laajempaan liikennekeskusteluun kyllä oli, vaikka sitä harjoittaneet eivät yksin pystyneetkään kääntämään yhteiskunnan yleisen autoistumisen suuntaa.

Loppupäätelmät liikennetiedon pientareelta

Tämä artikkeli on valottanut tiedontuotannon ja sukupuoleen paikantuneen tiedon merkitystä liikenneaktiivisissa. Tarkastelemistani aktivistitoimijoista Enemmistö ry käsitteli sukupuolta yhtenä tekijöistä, jotka asettivat ihmiset eriarvoiseen liikenteelliseen asemaan, ja viittasi toisinaan myös auton ja miehisisyyden kytköksiin. Käytännössä sukupuolikysymys jäi kuitenkin yhdistyksen toiminnassa taka-alalle. Sukupuoli toimi lähinnä yhtenä keinona ilmaista liikennepolitiikan ja -suunnittelun ongelmallisuutta, ei tiedon lähtökohtana. Liikenneaktivisti Anneli Alanen erottui tästä lähestymistavasta esittämällä sukupuolittuneet liikennekokemukset olennaisena tiedon ja uusien suunnitteluratkaisujen lähteenä. Hän toi naisnäkökulmaa liikenteeseen korostamalla erityisesti äitiyteen liittyviä kokemuksia avaimina liikenteen ymmärtämiseen. Samalla hän kiinnitti huomiota miesten ylivaltaan liikennettä koskevassa keskustelussa ja päätöksenteossa. Alasen toiminta perustui tässä mielessä nais erityisyyden ajatukseen, mutta hänen toimintansa ei ra-

joittunut naisten aseman ajamiseen. Naisnäkökulma oli pikemminkin keino haastaa liikennejärjestelmään liittyviä taustaoletuksia ja puolustaa kaikkia järjestelmän alakynteen jättämiä, ei vain naisia.

Donna Harawayn paikantuneen tiedon käsitteen näkökulmasta Alasen toiminta näyttäytyy paitsi tiedon tuotantona, myös tietämisen ja tiedon perusteiden tarkasteluna ja haastamisena. Feministisessä tietokäsityksessä nimenomaan tällaista tiedon tuottamisen ehtojen tarkastelua pidetään olennaisena. Sen kautta voidaan ymmärtää, minkälaiseen valtaan perustuu tiettyjen käsitysten asema tietona.¹⁰⁹ Tällainen paikantunut keskustelu tietämisen perusteista on liikennekeskustelussa yhä hyvin harvinaista.

Enemmistö ry:n aktivismissa ylhäältäpäin eri liikennemuotojen asemaa tarkasteleva ote osoitti liikennesuunnittelun ja sen poliittisen ohjauksen joltavan monella tapaa ongelmallisiin seurauksiin ja lopputuloksiin. Yhdistys ei kuitenkaan varsinaisesti haastanut liikennejärjestelmän perustavanlaatuisia pohjaoletuksia, kuten tehokkuuden ja nopeuden nostamista ylimmäisiksi hyveiksi. Tähän verrattuna Alasen selkeästi paikantunut ja sukupuolittunut ruohonjuuritason näkökulma kyseenalaisti radikaalimmin järjestelmän perusteita. Paikantunut katse liikenteeseen paljasti järjestelmän valtarakenteita ja tiedontuotannon vinoumia tavalla, joka tuntuu yhä tuoreelta. Kuten Alanen havainnoi, myös autoilun asiaa ajavien näkemykset ovat peräisin tietystä katsantokannasta, vaikka ne pyrittiin esittämään universaalina järkevänä käsityksinä. Tämän kätkeytyvän puolueellisuuden näkyväksi tekeminen voisi auttaa tekemään rohkeampaa ja oikeudenmukaisempaa liikennepolitiikkaa myös nykyaikana.

Tutkimukseni perusteella esitän, että sukupuolittunut ja paikantunut tieto voi antaa liikennejärjestelmän kritiikille erityistä voimaa verrattuna näennäisen neutraalista yläpositiosta esitettyihin näkemyksiin. Sukupuoli tietämisen ja ymmärtämisen lähtökohtana on kuitenkin jäänyt kerta toisensa jälkeen tien pientareelle, paitsi liikennettä koskevassa suunnittelussa, päätöksenteossa ja julkisessa keskustelussa, myös aktivismissa. Näin ei ole käynyt pelkästään Suomessa, vaan samanlainen taipumus sukupuolen merkityksen häivyttämiseen näkyy myös kansainvälisesti liikenneaktivismin historiassa. Tässä mielessä Anneli Alanen on liikennepolitiikan historiassa poikkeuksellinen hahmo. Suuren uutteruutensa ansiosta hän pääsi ääneen julkisessa liikennekeskustelussa. Arkistoiduista kirjeistä ei löydy merkkejä vihaisesta palautteesta, mutta muistiinpanoissaan Alanen mainitsee kannanottojensa ja hankkeidensa suututtaneen sekä yksittäisiä autoilijoita että autoilijoiden

etujärjestöjä. Varsinkin jälkikäteen hänelle annettiin silti myös julkista kiitosta. Tästä huolimatta sukupuoli ei noussut merkittäväksi käsitteeksi liikenteestä puhuttaessa. Mummot, muksut ja muut hitaat jäävät yhä syrjään liikennekeskusteluissa.

Sukupuolen roolin historiallinen tarkastelu johdattaa kysymään, miksei sukupuolten tasa-arvo ole noussut liikennepolitiikan tärkeiden kysymysten joukkoon. Tähän kysymykseen vastaaminen vaatisi lisää tutkimusta, mutta aktivismin tarkastelu paljastaa ainakin sen, miten vaikeaa tiettyjä liikennetiedon perusteita on ollut horjuttaa. Paikantuneille ja moninaisille näkökulmille ei ole tilaa silloin, kun liikennepolitiikka puetaan neutraaliuden kaapuun ja liikenne esitetään arvoista vapaana välineenä yhteiskunnan tehokkaaseen toimintaan. Harawayn hengessä voimme todeta tämän näennäisen neutraaliuden kertovan taustalla olevista valtapositiioista, joita se palvelee. Tästä näkökulmasta pientareen kansa ja sen puolustajat voisivat olla todellisen muutoksen etujoukko.

Tiina Männistö-Funk on tekniikan historian dosentti ja akatemiaturkija Turun yliopistossa, Suomen historian oppiaineessa. Akatemiaturkijan hankkeessaan hän käsittelee suomalaisten elinympäristöjen muutosta tilallisen tasa-arvon ja motorisoimattoman liikenteen näkökulmista 1950-luvulta 1990-luvun alkuun. Lisäksi hän johtaa kaupunkien oikeudenmukaisuutta tarkastelevaa, Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta Keiden kaupunki.

Viitteet

- 1 Anneli Alasen kirje Lauri Nordbergille 10.7.1991, Hj Liikennepoliittiset aineistot, Tieliikenne 1970–1998, Enemmistö ry:n arkisto, Kansan Arkisto (KA).
- 2 Lauri Nordberg, ”Sekuntivoittoko elämää tärkeämpi”, *Helsingin Sanomat*, 6.7.1991.
- 3 ”Muotokuvassa Anneli Alanen”, *Liikenne* 3/1988, 12–13.
- 4 Antti Alanen, ”Muistot: Anneli Alanen”, *Helsingin Sanomat*, 10.5.2015.
- 5 Rojola 2000, 153.
- 6 Haraway 1988, 589.
- 7 Viitamies 2016.
- 8 Ampuja 2007; Mäkiranta 2022; Schönach 2008.
- 9 Hinttaniemi 2003.
- 10 Ks. esim. Larjavaara 2002; Aalto 2018, 46–53.
- 11 Ks. esim. Tuominen 1991; Metsämäki ja Nisula 2006.

- 12 Tiikkaja et al. 2018.
- 13 Sheller 2018; Martens 2017.
- 14 Traficom 2023, 66.
- 15 Cresswell ja Uteng 2008, 3.
- 16 Smidfelt Rosqvist 2019; Kronsell et al. 2016.
- 17 Försti 2013; Jalonen 2010; Männistö-Funk 2021b.
- 18 Schmucki 2012, 81–84.
- 19 Männistö-Funk 2021a.
- 20 Kallioinen 2002, 64–66.
- 21 Kallioinen 2002, 66. Ks. myös Hankonen 1994, 386.
- 22 Dekker 2021, 243–244, 358.
- 23 Choudry 2020, 28.
- 24 Larjavaara 2002, 96.
- 25 Metsämäki ja Nisula 2006, 209–210.
- 26 Ks. Viitamies 2016, 103.
- 27 Toimintakertomukset 1969–1977, DB Toimintakertomukset, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 28 Toimintakertomukset 1969–1977, DB Toimintakertomukset, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 29 Schönach 2008, 177; Aalto 2018, 46–53. Ks. myös Tuominen 1991, 241.
- 30 Aalto 2018, 46–53.
- 31 Enemmistö ry:n organisaatiouudistus, ehdotus liitteenä kokouspöytäkirjaan: 30.1.1975: Eri puolilla maata sijaitsevien Enemmistöjen yhteistyötä pohtiva työryhmä, Cc Muut pöytäkirjat, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 32 Dekker 2021, 225.
- 33 Kertomus Liikennepoliittinen yhdistys Enemmistö ry:n vuoden 1970 toiminnasta, DB Toimintakertomukset, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 34 Johtokunnan toimintakertomus vuodelta 1969, DB Toimintakertomukset, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 35 Mäkiranta 2022, 175–176; Larjavaara 2002, 97.
- 36 Johtokunnan toimintakertomus vuodelta 1969, DB Toimintakertomukset, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 37 Maunula 1969, 60–61.
- 38 Sundström 1969, 81.
- 39 Ks. Käsikirjoitus ”Joukkotiedottaminen liikenteestä”, 18.3.1974, Dg Toimitteet, artikkelien konseptit, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 40 Sundström 1969, 76–78.
- 41 ”Uskomatonta”-moniste, DH Lennäkit, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 42 ”Ihminen vai auto?”-moniste, DH Lennäkit, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 43 Baum 2008.
- 44 Kortti 2008, 126–127.
- 45 Sederholm 1994, 91.
- 46 Dekker 2021, 222–223.
- 47 Ks. esim. Viitamies 2016, 154–166.
- 48 Försti 2013, 286.
- 49 Jalonen 2010, 75.

- 50 Tie- ja vesirakennushallitus 1977, 14.
- 51 Viitamies 2016, 97–104; Ampuja 2007, 75.
- 52 He Projektit, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 53 Männistö-Funk 2023, 273.
- 54 Rojola 2000, 153.
- 55 *Enemmistö-lehti* 1/1997, 3.
- 56 *Enemmistö-lehti* 1/1997.
- 57 Hj Liikennepoliittiset aineistot, tieliikenne 1970–1990, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 58 Ba Saapuneet kirjeet 1966–2010, Anneli Alasen arkisto, KA; Bb lähetetyt kirjeet 1980–2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 59 Esim: Kirje Arne J. Hermannilta 31.7.1980; Kirje Niels Jenseniltä 18.2.1981; Kirje Einar Dalevoldilta 23.4.1981 Ba Saapuneet kirjeet 1966–2010, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 60 *Pirkkalainen* 20/1997.
- 61 Kirsti Vepsän kirje Anneli Alaselle 22.3.1980, Ba Saapuneet kirjeet 1966–2010, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 62 Anneli Alasen kirje Vappu Taipaleelle 1.8.1982, Bb lähetetyt kirjeet 1980–2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 63 Vappu Taipaleen kirje Anneli Alaselle 23.8.1982, Ba Saapuneet kirjeet 1966–2010, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 64 Ks. esim. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan digitoidut julkaisut ja esitteet, <https://tane.fi/documents/31741422/31965916/Tasa-arvoasiain+neuvottelukunnan+digitoidut+julkaisut+ja+esitteet.pdf/1a4c904b-428b-1fcc-4d1e-15b50753025f/Tasa-arvoasiain+neuvottelukunnan+digitoidut+julkaisut+ja+esitteet.pdf?t=1561016612000>
- 65 Paavo Nikulan kirje Anneli Alaselle 21.8.1987, Ba Saapuneet kirjeet 1966–2010, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 66 Schalk et al. 2017, 449–450.
- 67 Boys et al. 1984, 3.
- 68 Norton 2021, 287–268.
- 69 Dekker 2021, 228–229.
- 70 Anneli Alanen, "Asuntokadut ihmisille", *Suomen Kuvalehti*, 8.2.1980.
- 71 Bruno et al. 2021, 527.
- 72 Arja Karjalainen, "Asuinympäristö ei ole ohitusmaisema", *Aamulehti*, 16.8.1978.
- 73 Kristiina Tuormaa, "Onko lapsen pakko pelätä kotikadullaan?", *Anna*, 5.6.1980.
- 74 Antti Alanen, "Muistot: Anneli Alanen", *Helsingin Sanomat*, 10.5.2015.
- 75 Sirkku Määttä, "Kuka kuuntelisi kyläraittien suurkuluttajia?", *Kaksplus* 7/1981.
- 76 Antti Alanen, "Muistot: Anneli Alanen", *Helsingin Sanomat*, 10.5.2015.
- 77 Da Aineistot: liikenne, hidaskadut, D Toiminta-asiakirjat, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 78 Rojola 2000, 149.
- 79 Haraway 1988, 581–583.
- 80 Rojola 2000, 155.
- 81 Jallinoja 1983, 222; Bergman 2002, 238; Bergman 1998, 177; Turunen 2023, 383; Aalto 2018, 75–83.
- 82 Ks. esim. Aalto 2018, 61.
- 83 Dekker 2021, 240.
- 84 Olli-Pekka Tiainen, "Tangolta satulaan", *Ilta-Sanomat*, 31.7.1992.
- 85 Ibid.

- 86 De Vanhukset, D Toiminta-asiakirjat, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 87 Antti Alanen, "Muistot: Anneli Alanen", *Helsingin Sanomat*, 10.5.2015.
- 88 Anneli Alanen, "Kuvakierros Norjan piha- ja hidaskaduilla – FOT-matkailijan liikennehavaintoja", *Liikenne* 2/1984.
- 89 Anneli Alanen, "Naisia liikennemaailmaankin", *Aamulehti*, 31.10.1986.
- 90 Anneli Alasen kirje Risto Heikkilälle 8.3.1986, Bb lähetetyt kirjeet 1980-2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 91 Cb kirjoitukset 1979, artikkelit 1983–1984, C Käsikirjoitukset, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 92 Anneli Alasen kirje Enemmistö ry:lle 18.4.1990, Hj Liikennepoliittiset aineistot, Tieliikenne 1970–1998, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 93 Anneli Alanen, "Joka menneitä muistaa, sitä...", puhtaaksi kirjoitettuja muistiinpanoja, Aa Biographica Anneli Alasen arkisto, KA.
- 94 Anneli Alasen kirje Pertti Heikkilälle 19.5.1982, Bb lähetetyt kirjeet 1980-2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 95 Anneli Alasen kirje Kauko Lehtoselle, Heikki Ikoselle ja Pertti Heikkilälle 19.5.1982, Bb lähetetyt kirjeet 1980-2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 96 Anneli Alasen kirje Risto Heikkilälle 8.3.1986, Bb lähetetyt kirjeet 1980-2004, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 97 Anneli Alanen, "Liikennelaskentaa aikapylvään avulla", Hj Liikennepoliittiset aineistot, Tieliikenne 1970–1998, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 98 Pirkkalaisen 21.5.1997 jutun reunaan tehdyt muistiinpanot, Aa Lehtiartikkelit Anneli Alasesta, A Biografica, Anneli Alasen arkisto, KA.
- 99 Anneli Alanen, "Joka menneitä muistaa, sitä...", puhtaaksi kirjoitettuja muistiinpanoja, Aa Biographica Anneli Alasen arkisto, KA.
- 100 "Kotikadut viihtyisiksi vaikka pienellä pakolla", *Turun Sanomat*, 18.5.1984.
- 101 Antti Alanen, "Muistot: Anneli Alanen", *Helsingin Sanomat*, 10.5.2015.
- 102 Sheller 2018, 29, 77.
- 103 Anneli Alasen kirje Lauri Nordbergille 10.7.1991, Hj Liikennepoliittiset aineistot, Tieliikenne 1970–1998, Enemmistö ry:n arkisto, KA.
- 104 Uusitalo 1991, 180.
- 105 Tiikkaja et al. 2018, 30; Liimatainen 2022, 26.
- 106 Daggett 2018.
- 107 Hankonen 1994, 357.
- 108 Liikennejärjestelmän polkuriippuvuudesta ks. esim. Lundin 2008, 271–284; Dekker 2021, 155–182.
- 109 Naskali 2014, 48.

Lähteet

Aikakaus- ja sanomalehdet

Alanen, Anneli. "Asuntokadut ihmisille." *Suomen Kuvalehti*, 8. helmikuuta 1980.

- Alanen, Anneli. "Kuvakerros Norjan piha- ja hidaskaduilla – FOT-matkailijan liikennehavaintoja." *Liikenne* 2/1984.
- Alanen, Anneli. "Naisia liikennemaailmaankin." *Aamulehti*, 31. lokakuuta 1986.
- Alanen, Antti. "Muistot: Anneli Alanen." *Helsingin Sanomat*, 10. toukokuuta 2015. *Enemmistö-lehti* 1/1997.
- Karjalainen, Arja. "Asuinympäristö ei ole ohitusmaisema." *Aamulehti*, 16. elokuuta 1978.
- "Kotikadut viihtyisiksi vaikka pienellä pakolla." *Turun Sanomat*, 18. toukokuuta 1984.
- "Muotokuvassa Anneli Alanen," *Liikenne* 3/1988.
- Määttä, Sirkku. "Kuka kuuntelisi kyläraittien suurkuluttajia?" *Kaksplus* 7/1981.
- Nordberg, Lauri. "Sekuntivoittoko elämää tärkeämpi." *Helsingin Sanomat*, 6. heinäkuuta 1991. *Pirkkalainen* 20/1997.
- Tiainen, Olli-Pekka. "Tangolta satulaan." *Iltä-Sanomat*, 31. heinäkuuta 1992.
- Tuormaa, Kristiina. "Onko lapsen pakko pelätä kotikadullaan?" *Anna*, 5. kesäkuuta 1980.

Arkistolähteet

- Kansan Arkisto (KA), Helsinki. Anneli Alasen arkisto.
Kansan Arkisto (KA), Helsinki. Enemmistö ry:n arkisto.

Tutkimuskirjallisuus

- Aalto, Sari. *Vaihtoehtopuolue. Vihreän liikkeen tie puolueeksi*. Helsinki: Into Kustannus, 2018.
- Ampuja, Outi. *Melun sieto kaupunkielämän välttämättömyytenä. Melu ympäristöongelmana ja sen synnyttämien reaktioiden kulttuurinen käsittely Helsingissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007.
- Baum, Kelly. "The Sex of the Situationist International." *October* 126 (2008): 23–43. DOI: 10.1162/octo.2008.126.1.23
- Bergman, Solveig. "Naisliikehdinnän moninaisuus. 'Uusi' suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä." Teoksessa *Uudet ja vanhat liikkeet*, toimittaneet Kaj Ilmonen ja Martti Siisiäinen, 165–186. Tampere: Vastapaino, 1998.
- Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi, 2002.
- Boys, Jos et al. "Introduction." Teoksessa *Making Space: Women and the Man-Made Environment*, toimittanut Matrix, 1–10. London: Pluto Press, 1984.
- Bruno, Matthew, Henk-Jan Dekker ja Leticia Lindenberg Lemos. "Mobility protests in the Netherlands of the 1970s: Activism, innovation, and transitions." *Environmental Innovation and Societal Transitions* 4 (2021): 521–535. DOI: 10.1016/j.eist.2021.10.001
- Choudry, Aziz. "Social Movement Knowledge Production." Teoksessa *Handbook of Theory and Research in Cultural Studies and Education*, toimittanut Peter Pericles Trifonas, 27–40. Cham: Springer, 2020.

- Cresswell, Tim, ja Tanu Priya Uteng. "Gendered mobilities: Towards a Holistic Understanding." Teoksessa *Gendered Mobilities*, toimittaneet Tim Cresswell ja Tanu Priya Uteng, 1–14. New York: Ashgate Publishing, 2008.
- Daggett, Cara. "Petro-Masculinity: Fossil Fuels and Authoritarian Desire." *Millennium* 47, no.1 (2018): 25–44. DOI: 10.1177/0305829818775817
- Dekker, Henk-Jan. *Cycling Pathways: The Politics and Governance of Dutch Cycling Infrastructure, 1920–2020*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2021.
- Försti, Teija. *Vauhtikausi. Autoilun sukupuoli 1920-luvun Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, 2013.
- Hankonen, Johanna. *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Tampere: Otatieto Oy, Gaudeamus, 1994.
- Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14, no. 3 (1988): 575–99. DOI: 10.2307/3178066
- Hinttaniemi, Tero. *Enemmistö ryliikennepoliittisena keskustelijana 1968–1975*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2003.
- Jallinoja, Riitta. *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudekset*. Helsinki: WSOY, 1983.
- Jalonen, Riikka. "Female Curiosity towards Automobile Technology: Car Service Courses for Finnish Women in the 1970s." *Icon* 16 (2010): 74–91.
- Kallioinen, Johanna. *Pyöräilyn institutionaalinen asema liikennesuunnittelussa*. VATT-keskustelualoitteita 267. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2002.
- Kortti, Jukka. "Vuoden 1968 mediaperintö." *Media & viestintä* 31, no. 5 (2008): 118–132.
- Kronsell, Annica, Lena Smidfelt Rosqvist ja Lena Winslott Hiselius. "Achieving Climate Objectives in Transport Policy by Including Women and Challenging Gender Norms: The Swedish Case." *International Journal of Sustainable Transportation* 10, no. 8 (2016): 703–711. DOI: 10.1080/15568318.2015.1129653
- Larjavaara, Risto. "Enemmistö: Historiaa ja nykypäivää." Teoksessa *Tanssiva katusulku. Kestävän kehityksen tositarinoita Helsingin seudulta*, toimittaneet Ella Korhonen ja Sarianne Tikkanen, 96–104. Helsinki: Rakennusalan kustantajat RAK, 2002.
- Liimatainen, Heikki. *Liikenneköyhyyden ilmenemismuodot. Ja miten ongelmiin voidaan puuttua*. Kalevi Sorsa -säätö, 2022.
- Lundin, Per. *Bilsamhället. Ideologi, expertis och regelskapande i efterkrigstidens Sverige*. Stockholm: Stockholmia förlag, 2008.
- Martens, Karel. *Transport Justice: Designing Fair Transportation Systems*. New York: Routledge, 2017.
- Maunula, Leena. "Yksityisautolla joukkohautaan." Teoksessa *Alas auton pakkovalta*, toimittanut Leena Maunula, 42–61. Helsinki: Tammi, 1969.
- Metsämäki, Mikko, ja Petteri Nisula. *Aktivistit. Suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina*. Helsinki: Edita 2006.
- Mäkiranta, Janne. *Clarifying the Air: Finnish Air Pollution Experts and the International Quest for Safe Air, 1940s–1970s*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto, 2022.
- Männistö-Funk, Tiina. "Pyöräilyn kohtalo autojen kaupungissa. Kaupunkiliikenteen muuttuvat tilat Turussa 1950–1970-luvuilla." Teoksessa *Humanistinen kaupunkitutkimus*, toimittaneet Tanja Vahtikari et al., 195–224. Tampere: Vastapaino 2021.
- Männistö-Funk, Tiina. "The Gender of Walking: Female Pedestrians in Street Photographs 1890–1989." *Urban History* 48, no 2 (2021): 227–247. DOI: 10.1017/S0963926819000981

- Männistö-Funk, Tiina. "The struggle over pedestrians: Defining the problems of walking in the 1960s and 1970s." *The Journal of Transport History* 44, no. 2 (2023): 254–275. DOI: 10.1177/00225266231163080
- Naskali, Päivi. "Turvallisuusvyöhykkeen tuolle puolen. Yliopistopedagogiikka feministisen tietokäsityksen kehityksessä." Teoksessa *Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua feministisestä pedagogiikasta*, toimittaneet Jaana Saarinen, Hanna Ojala ja Tarja Palmu, 41–67. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 2014.
- Norton, Peter. "Persistent Pedestrianism: Urban Walking in Motor Age America, 1920s–1960s." *Urban History* 48, no. 2 (2021): 266–289. DOI: 10.1017/S0963926819000956
- Peltola, Jarmo. "Liikenne maassamuuton Suomessa." Teoksessa *Pikeä, hikeä, autoja. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1945–2005*, toimittaneet Jaakko Masonen ja Mauno Hänninen, 36–42. Helsinki: Tielaitos, 1995.
- Rojola, Sanna. "Donna Haraway. Mieluummin kyborgi kuin jumalatar." Teoksessa *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*, toimittaneet Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström, 137–160. Tampere: Vastapaino, 2000.
- Schalk, Meike, Ulrika Gunnarsson-Östling ja Karin Bradley. "Feminist Futures and 'Other Worlds.'" Teoksessa *Routledge Handbook of Gender and Environment*, toimittanut Sherilyn MacGregor, 447–463. London: Routledge, 2017.
- Schmucki, Barbara. "If I Walked on my Own at Night I Stuck to Well Lit Areas': Gendered Spaces and Urban Transport in 20th Century Britain." *Research in Transportation Economics*, 34 (2012): 74–85.
- Schönach, Paula. *Kaupungin savut ja käryt. Helsingin ilmansuojelu 1945–1982*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2008.
- Von Schwerin, Alexander. "Gegenwissen. Die Neuen Sozialen Bewegungen in der Bundesrepublik und die Grundlagen ihrer Wirkung." *N.T.M.* 30 (2022): 529–540. DOI: 10.1007/s00048-022-00349-4
- Sederholm, Helena. *Intellektuaalista terrorismia. Kansainväliset situationistit 1957–72*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1994.
- Sheller, Mimi. *Mobility Justice: The Politics of Movement in an Age of Extremes*. London: Verso, 2018.
- Smidfelt Rosqvist, Lena. "Gendered Perspectives on Swedish Transport Policy-Making." Teoksessa *Integrating Gender into Transport Planning*, toimittaneet Christina Lindkvist Scholten ja Tanja Joelsson, 69–87. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
- Sundström, Leif. "Liikenne ja tasa-arvo." Teoksessa *Alas auton pakkovalta*, toimittanut Leena Maunula, 69–100. Helsinki: Tammi, 1969.
- Tie- ja vesirakennushallitus. *Henkilöliikennetutkimus. Näin me liikuimme 1974*. Helsinki, 1977.
- Tiikkaja, Hanne, Markus Pöllänen ja Heikki Liimatainen. *Liikenneköyhyys Suomessa. Näkökulmia liikkumisen sosiaalisen kestävyteen*. Tutkimusraportti 94. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, Liikenteen tutkimuskeskus Verne, 2018.
- Traficom, *Henkilöliikennetutkimus 2021. Suomalaisten liikkuminen*. Traficomien tutkimuksia ja selvityksiä 1/2023.
- Tuominen, Marja. "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia". *Sukupuolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Otava, 1991.

- Turunen, Arja. "Lähiösuunnittelu sukupuolten tasa-arvon esteenä? Yhdistys 9 ja vaatimukset asumisen uudistamisesta 1960-luvulla." *Historiallinen Aikakauskirja* 121, no. 4 (2023): 379–391.
- Uusitalo, Paavo. "Auton yhteiskunta." Teoksessa *Auto, terveys ja ympäristö*, toimittaneet Päivi Santalahti et al., 178–204. Helsinki: Gaudeamus, 1991.
- Viiitamies, Janne. *Kenen Aleksin Helsinki. Kluuvien kävelykatutaistelut 1968–2003*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki, 2016.

Kuinka vapautua elintasorobotin roolista? Miesten näkökulma sukupuolen tasa- arvon ongelmiin 1960-luvulla

---

Abstrakti

Sukupuolten tasa-arvoa koskeva keskustelu on Suomessa yleensä tarkoittanut naisten aseman ongelmien käsittelyä. Tässä artikkelissa osoitan kuitenkin, että suomalaisissa aikakauslehdissä 1960-luvulla käyty niin sanottu roolikeskustelu sisälsi runsaasti puheenvuoroja myös miesten kohtaamista tasa-arvon ongelmista. Osoitan myös, että miehet osallistuivat tähän keskusteluun aktiivisesti. Mieskysymystä nosti esiin Yhdistys 9, joka huomautti sukupuolten tasa-arvon edistämisen edellyttävän kummankin sukupuolen aseman ja roolin radikaalia uudistamista. Artikkelissa tutkituista lehdistä Me Naiset ajoi aktiivisesti Yhdistys 9:n tavoitteita vaatimalla miesten vapauttamista perinteisestä sukupuoliroolista. Uusi Maailma taas asemoi itsensä roolikeskustelun ja Yhdistys 9:n kriitikoksi väittämällä, että ne sivuuttivat miesten ongelmat. Käytännössä Uusi Maailmakin sisälsi runsaasti puheenvuoroja miesten, erityisesti isän, roolin ja aseman uudistamisen puolesta. Yhdistyksen ja tutkittujen lehtien näkökulmasta miehen ongelmat tiivistyivät perheenelättäjän roolin raskauteen. Yhdistys 9 ja Me Naiset ehdottivat ratkaisuksi naisten työssäkäynnin yleistymistä, kun taas Uusi Maailman päätoimittajan Jussi Talven mielestä paras ratkaisu oli perinteisten sukupuoliroolien vahvistaminen.

Johdanto: Naiset, miehet ja aikakauslehdet tasa-arvokeskustelussa

Suomalaisen miestutkimuksen pioneeri Arto Jokinen pohdiskeli vuonna 2012 miesten roolia suomalaisessa tasa-arvopoliitikan ja -keskustelun historiassa seuraavasti: ”Se, että tasa-arvo on ymmärretty naiskysymyksenä ja että miehillä on siinä tarjolla vain syllisen paikka, on tärkein syy, miksi miehet eivät ole aktiivisesti osallistuneet aiheesta käytyyn keskuste-

luun”.¹ Kuten Jokinen ja yhteiskuntatieteilijä Raija Julkunen ovat huomauttaneet, ”syyllisen paikka” on kuitenkin tuottanut julkisuuteen puheenvuoroja, joissa miehet ovat puolustaneet itseään feminismiä ja naisia kritisoimalla. Miesnäkökulma tuli tasa-arvopolitiikkaan 1980-luvun lopulla, kun Tasa-arvoasiain neuvottelukuntaan perustettiin miesjaosto. Akateeminen mies-tutkimus puolestaan alkoi 1990-luvulla. Miesten on kuitenkin katsottu aktivoituneen keskustelemaan sukupuolten tasa-arvosta omasta näkökulmastaan vasta 2000-luvulla.² Tässä artikkelissa uudistan käsitystä suomalaisen sukupuolten tasa-arvoa koskevan keskustelun historiasta osoittamalla, että suomalaiset miehet osallistuivat aktiivisesti tähän keskusteluun jo 1960-luvulla tuomalla esiin juuri miesten näkökulmia ja miehiä koskevia ongelmia. Analysoin artikkelissa, miten tätä keskustelua käytiin ja millaisia ratkaisuja miesten aseman ja roolin ongelmiin ehdotettiin.³

Sukupuolten tasa-arvo oli 1960-luvun Suomessa ajankohtainen teema. Tuolloin muotoiltiin uudenlaista tasa-arvopolitiikkaa, jonka myötä naisten paikka ja sukupuolten väliset suhteet yhteiskunnassa neuvoteltiin uudestaan, kuten Julkunen on luonnehtinut. Vaikka naisten työssäkäynti oli siihenkin asti ollut Suomessa varsin yleistä, sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikassa naiset määriteltiin vasta tämän neuvottelun myötä palkkatyöläisiksi eikä enää perheenäideiksi.⁴ Tasa-arvopolitiikan uudistamisessa keskeisessä roolissa oli Rafael Paasion hallituksen vuonna 1966 asettama Naisten asemaa tutkiva komitea. Se ehdotti vuonna 1970 ilmestyneessä mietinnössään muun muassa miesten ja naisten välisten palkkaerojen poistamista, äitiysloman pidentämistä, ehkäisyn ja abortin laajempaa saatavuutta sekä lasten kunnallisen päivähoitojärjestelmän luomista.⁵ Poliittisista puolueista sukupuolten tasa-arvoa ajoi voimakkaimmin Suomen Kansan Demokraattisen Liiton naisjärjestö Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL).⁶

Julkisessa keskustelussa uudenlaista tasa-arvoajattelua edusti erityisesti Yhdistys 9, joka oli vuosina 1966–1971 toiminut kansalaisjärjestö. Sen jäsenet olivat akateemisesti koulutettuja nuoria aikuisia. Yhdistykseen kuului sekä naisia että miehiä, esimerkiksi toimittajat Margaretha Mickwitz ja Jutta Zilliacus sekä kirjailija Arvo Salo ja lääketieteen lisensiaatti (myöhemmin tohtori) Ilkka Taipale. Yhdistyksen viidestä puheenjohtajasta yksi oli mies, varatuomari Holger Rotkirch.⁷ Yhdistys 9:n tausta oli pohjoismaisessa sukupuoliroolitutkimuksessa ja -keskustelussa, joissa sukupuolten tasa-arvoa tarkasteltiin *sukupuoliroolin* käsitteen kautta. Tarkoituksena oli tuoda esiin, että naisten ja miesten asema ja tehtävät yhteiskunnassa eivät perustuneet

biologiaan vaan olivat kasvatuksen, koulutuksen ja sosiaalistumisen tulos, jolloin niitä voitiin myös muuttaa. Yhdistys 9 painotti, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen edellytti myös miesten aseman ja roolin uudistamista.⁸ Kuten Jokinenkin tuo esiin, Yhdistys 9:n perustaminen merkitsi miesten aktivoitumista tasa-arvokeskustelussa.⁹ Sen toimintaa miesten aseman edistämiseksi on kuitenkin tutkittu vähän, minkä vuoksi yhdistyksen merkitys niin suomalaisen kuin kansainvälisen miesliikkeen historiassa on jäänyt vähäiselle huomiolle.¹⁰

Yhdistys 9:n ja Naisten asemaa tutkivan komitean kuten koko 1960-luvun pohjoismaisen sukupuolirooliliikkeen ja -politiikan on kritisoitu edustaneen miesnormiin perustuvaa tasa-arvoajattelua: naisille vaadittiin samoja oikeuksia työelämässä, jotka miehillä jo oli, ja miehille vaadittiin lähinnä vain vahvempaa roolia perheenisänä.¹¹ Tulkintaa siitä, että tavoitteena oli edistää naisten asemaa miesten kustannuksella, vahvisti sosiologi Elina Haavio-Mannilan 1960-luvun lopulla tekemä haastattelututkimus, jonka mukaan miehet suhtautuivat sukupuolirooliliikkeen tavoitteisiin naisia kielteisemmin. Erityisesti keskiluokkaiset miehet kokivat asemansa uhatuksi, kun naiset alkoivat kilpailla heidän kanssaan koulutuksesta, yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja johtamisesta sekä vaativat heitä tekemään kotitöitä.¹² Ruotsissa ja Norjassa 1970-luvulla aktivoitunut feministinen miesliike huomautti, että miehen roolia ja asemaa tulisi uudistaa laajemmin kuin vain ohjaamalla heitä hoivaavan isän rooliin.¹³

Yhdistys 9:n tunnetuin ehdotus miehen roolin uudistamiseksi koski juuri isyysloman käyttöönottoa. Tässä artikkelissa osoitan, että niin yhdistyksen tavoitteissa kuin lehtikeskustelussa miehen roolista keskusteltiin kuitenkin isyyttä moniulotteisempänä yhteiskunnallisena kysymyksenä. Miehet myös kokivat keskustelun tarpeelliseksi ja toivat aktiivisesti esiin miesten kohtamia tasa-arvo-ongelmia vaatimalla niihin ratkaisuja.

Analysoin artikkelissa aikakauslehtikeskustelua, sillä aikakauslehdet toimivat 1960-luvun sukupuoliroolikeskustelun keskeisenä foorumina, kuten mediahistoriantutkija Laura Saarenmaa on osoittanut.¹⁴ Aikakauslehtijournalismi mahdollisti ilmiöiden käsittelyn syvemmin ja monipuolisemmin kuin uutisointiin keskittyvä sanomalehtijournalismi. Aikakauslehden sarjallisen ilmestymismuodon vuoksi asian käsittelyä voitiin jatkaa seuraavassa numerossa, mikä sopi erityisesti julkista keskustelua herättäviin aiheisiin. Tarinalisuus, yksilön näkökulman huomioiminen ja moniaineksinen sisältö myös tuottivat käsiteltäviin ilmiöihin enemmän merkityksiä. Niiden ansiosta yh-

dessä lehdessä saattoi ilmestyä useita jopa keskenään ristiriitaisia näkökulmia saamaan aiheeseen.¹⁵

Rajaan analyysin koskemaan *Me Naiset* -lehdessä ja *Uusi Maailma* -lehdessä vuosina 1965–1970 käytyä keskustelua, sillä se oli erityisen vilkasta.¹⁶ Niissä myös julkaistiin kolme kirjoitusta, joiden Yhdistys 9 koki olennaisesti vaikuttaneen yhdistystä koskevien virheellisten käsitysten ja negatiivisen maineen syntymiseen. Kyseessä oli pilapiirtäjä Kari Suomalaisen haastattelu *Me Naiset* -lehdessä sekä kaksi *Uusi Maailma* -lehden päätoimittaja Jussi Talven kirjoittamaa tekstiä, joissa kritisoitiin Yhdistys 9:n edustamaa tasa-arvokäsitystä ja tavoitteita.¹⁷ Lehtigenrenä *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* edustivat toistensa vastakohtia: naistenlehtenä *Me Naiset* oli suunnattu naisille, se pyrki tuomaan julkiseen keskusteluun naisten näkökulmaa ja myös sen toimittajina olivat usein naiset.¹⁸ *Uusi Maailma* puolestaan oli sekä naisille että miehille tarkoitettu yleisaikakauslehti, jonka ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä sisältävä journalismi edusti yleensä ”sukupuolineutraalia” miesten näkökulmaa.¹⁹

Esittelen artikkelin aluksi Yhdistys 9:n tavoitteet miesten roolin ja aseman uudistamiseksi. Tarkastelen aiheita erityisesti yhdistyksen jäsenten kirjoittamien lehtitekstien ja muiden suuren yleisön luettavaksi tarkoitettujen julkaisujen kautta, sillä ne kertoivat myös muille lehtikeskustelun osallistujille yhdistyksen tavoitteista.²⁰ Tämän jälkeen analysoin, miten aikakauslehtikeskustelussa käsiteltiin mieskysymystä. Kysyn, mistä näkökulmasta lehdet tarkastelivat mieskysymystä, millaisia ongelmia lehtikeskustelijat liittivät miehen asemaan ja roolin ja millaisia ratkaisuja he ehdottivat havaittuihin ongelmiin. Tutkin lehtikeskustelua erityisesti siitä näkökulmasta, miten mieskirjoittajat siihen osallistuivat ja miten keskustelussa suhtauduttiin Yhdistys 9:n ehdotuksiin.

Aikakauslehtien sukupuoliroolikeskustelu tutkimuskohteena

Olen käynyt artikkelia varten läpi kaikki tutkimusajankohtana ilmestyneet *Me Naiset*- ja *Uusi Maailma* -lehtien numerot.²¹ Analyysin kohteeksi olen valinnut ne jutut, joiden tarkoituksena oli osallistua sukupuoliroolikeskusteluun miehen roolia ja asemaa käsittelemällä. Henkilöjutut, joissa haastatellaan miehiä ilman että keskustelun aiheena on eksplisiittisesti sukupuoliroolikeskustelu, olen rajannut käsittelyn ulkopuolelle.²² Analysoin lehtijuttuja mediatutki-

muksellisen diskurssintutkimuksen näkökulmia ja menetelmiä hyödyntäen. Selvitän, millaisiin diskursseihin, narratiiveihin tai argumentaatiokeinoihin kirjoittajat tukeutuivat, kun he käsittelivät ja kuvasivat miehiä, perustelivat miesten aseman ja roolin ongelmia ja esittivät niihin ratkaisuja. Analysoin tekstejä sekä kunkin lehden muodostamassa sarjallisessa journalistisessa kontekstissa että osana laajempaa sukupuoliroolikeskustelua, johon lehdet juttujen kautta osallistuivat.²³ Kiinnitän erityistä huomiota mieskirjoittajien rooliin representaatioiden ja merkitysten tuottajina. Analyysi kohdistuu lehtien tekstisisältöön, mutta huomioin myös juttukokonaisuuksiin sisältyvien kuvien, kuvatekstien, otsikoiden ja muiden visuaalisten komponenttien vaikutuksen tekstin sisältämien merkitysten vahvistajina, kiistäjinä tai monipuolistajina.²⁴

Vuonna 1952 perustettu *Me Naiset* on nuorille kaupunkilaisnaisille suunnattu lehti, jota julkaisi tutkimusajankohtana Sanoma Osakeyhtiö.²⁵ Muiden suomalaisten naistenlehtien tavoin sillä oli vahva yhteiskunnallinen ote, eli se käsitteli joka numerossaan naisia koskevia yhteiskunnallisia teemoja.²⁶ *Uusi Maailma* -lehteä julkaisi kokoomuksen äänenkannattajana toiminut *Uusi Suomi* -sanomalehti.²⁷ Kokoomuslaisuus ei ollut lehden näkyvä piirre – se ei esimerkiksi suoraan ajanut puolueen tavoitteita, mutta sisältö myötäili kokoomuksen ideologiaa ja niin sanottuja perinteisiä arvoja kuten isänmaallisuutta.²⁸ Yhteiskunnallisten teemojen lisäksi lehdessä oli runsaasti viihteellistä sisältöä. Sensaatiolehtien tavoin se pyrki aihevalinnoillaan ja näkökulmillaan usein hätkähdyttämään lukijoitaan. Käytännössä molemmat lehdet edustivat kaupunkilaista ja keskiluokkaista maailmankuvaa – myös miesten asemaa käsitellessään.

Artikkelin teoreettisena lähtökohtana on huomio siitä, että sukupuolten asemaa ja roolia sekä sukupuoliroolikeskustelua käsitellessään lehdet eivät vain välittäneet tietoa olemassa olevasta tilanteesta, vaan esittivät ja rakensivat niistä tietynlaisen käsityksen edustamansa näkökulman ja tekemiensä valintojen kautta.²⁹ Aiempi tutkimus on osoittanut, että mediakeskustelu on keskeisellä tavalla vaikuttanut siihen, miten feminisismi määritellään, miten siitä keskustellaan ja miten siihen suhtaudutaan.³⁰

Yhdistys 9 aloitti toimintansa helmikuussa 1966, mutta sen lähtökohtana voi pitää Margaretha Mickwitzin ja Ritva Turusen syksyllä 1965 *Nya Pressen* ja *Uusi Suomi* -sanomalehdissä kirjoittamia artikkeleita.³¹ Niiden herättämä keskustelu johti Ryhmä 9:n syntyyn loppuvuodesta 1965 ja myöhemmin virallisen yhdistyksen perustamiseen.³² Toimittajina työskennelleet Mickwitz

ja Turunen olivat Ryhmä 9:n jäseniä ja Yhdistys 9:n perustajajäseniä, mutta artikkeleissaan he esittelivät radikaalin sukupuolirooli-ideologian lähtökohdat ja tavoitteet laajemmalle yleisölle. Yhdistys pyrkiin aktiivisesti tuomaan asiaansa julkisuuteen. Se ei julkaissut omaa lehteä vaan osallistui ahkerasti lehtikeskusteluun ja oli siinä aloitteellinen, järjesti tapahtumia ja julkaisi toiminnastaan tiedotteita, joista toivoi toimittajien kiinnostuvan. Tiedon leviättämisen ja julkisen keskustelun toivottiin muuttavan ihmisten asenteita ja saavan aikaan painetta poliittiseen päätöksentekoon.³³ Vuonna 1968 Yhdistys 9 julkaisi pamfletin *Miesten maailman nurjat lait*,³⁴ jonka artikkelit esittelivät yhdistyksen tavoitteita, sukupuolten tasa-arvon ongelmia sekä ehdotuksia niiden ratkaisemiseksi. Yhdistyksen aktiivisuutta median suuntaan selittää myös se, että sen jäseninä oli useita toimittajia.

Yhdistys 9 saikin runsaasti näkyvyyttä joukkoviestimissä – enemmän kuin SNDL ja Naisen asemaa tutkiva komitea.³⁵ Yhdistys 9:n suhde mediaan oli kuitenkin ongelmallinen. Toimittajien koettiin käsittelevän yhdistyksen toimintaa valikoivasti, sivuuttamalla esimerkiksi miehen rooliin liittyvät kysymykset tai jopa vääristämällä yhdistyksen tavoitteita.³⁶ Yhdistys 9:n kokemaa sukupuoliroolikeskustelun ”vääristyneisyyttä” selittää väärinymmärrysten lisäksi se, että naisten asema ja sukupuolten tasa-arvo olivat ajankohtaisia aiheita, joista keskusteltiin eri yhteyksissä eri käsittein ja eri lähtökohdista. Käytännössä lehdistössä käytiin rinnakkain useita sukupuoliroolikeskusteluja.³⁷

Miehen roolin ongelmat Yhdistys 9:n näkökulmasta

Yhdistys 9 jäseni naisten ja miesten aseman kolmen erilaisen sukupuolirooli-ideologian kautta. Käytännössä rooli-ideologioilla tarkoitettiin erilaisia perhemalleja. Konservatiivisessa rooli-ideologiassa mies oli perheen elättäjä ja vaimo omistautui kotiäidin tehtäviin. Maltillisessa mallissa nainen yhdisti perheenäidin ja työntekijän roolin. Hän keskittyi kotiäidin tehtäviin vain silloin, kun lapset olivat pieniä ja palasi töihin lasten kasvattua isommaksi. Yhdistys 9 edusti radikaalia sukupuolirooli-ideologiaa, jossa mies ja nainen vastasivat yhtäläisellä tavalla perheen elättämisestä ja lasten kasvattamisesta.³⁸ Radikaali sukupuolirooli-ideologia edusti kritiikkiä sekä konservatiivista että maltillista rooli-ideologiaa ja niiden mukaista yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikkaa kohtaan.

Yhdistys 9 kritisoi konservatiivista rooli-ideologiaa liian kapeaksi ja ”kvasitieteelliseksi” ajatteluksi, jossa naisten ja miesten asemaa selitettiin virheellisesti biologisilla tekijöillä. Se kritisoi maltillista sukupuoli-ideologiaa siitä, että työn ja perheen yhdistämistä tarkasteltiin vain naisten ongelmana eikä molempia puolisoita koskevana kysymyksenä.³⁹ Margaretha Mickwitz huomautti *Nya Pressenissä*, että miehen kannalta sekä konservatiivinen että maltillinen sukupuolirooli-ideologia tarkoittivat vaatimusta olla niin yhteiskunnallisesti kuin taloudellisesti menestyvä. Mickwitz esitti, että kun vastuu perheen elättämisestä ja lasten kasvattamisesta jaettaisiin vanhempien kesken, kummankin sukupuolen kohtaamat paineet vähenisivät.⁴⁰ Tavoitteena ei ollut edistää naisten asemaa miesten kustannuksella vaan muuttaa kummankin sukupuolen rooleja. Tällöin ”miehille koituisi vastaavasti tiettyjä etuja, osaksi naisen kustannuksella (perheen elatusvastuun jakaminen, yhtäläinen osuus lasten kasvatukseen, vapaa valinta kodin ja ammatin välillä)”.⁴¹ Yhdistys käsitteli miesten asemaa ja roolia myös laajempänä kysymyksenä. Ritva Turunen huomautti jo vuonna 1965 seuraavasti:

Jos miehellä onkin meidän yhteiskunnassamme enemmän etuoikeuksia, joutuu hän myös niistä maksamaan korkeamman hinnan. Miehet suorittavat monin veroin enemmän rikoksia ja itsemurhia kuin naiset, joutuvat onnettomuuksiin, sortuvat useammin alkoholismiin, vakaviin tauteihin ja mielisairauksiin sekä vielä lopuksi kuolevat keskimäärin nuorempina kuin naiset.⁴²

Voimakkaimmat puheenvuorot miesten roolin ongelmista Yhdistys 9 esitti vuonna 1968. Se julkaisi isänpäivän aattona julkilausuman *Mieskin on ihminen*, jossa vaadittiin miehen vapauttamista perheenelättäjän eli ”elintasarobotin roolista” sekä oikeutta parempaan terveyteen, oikeutta olla omille lapsilleen läheinen isä sekä mahdollisuutta näyttää tunteitaan ”muulloinkin kuin jääkiekko-ottelussa tai humalassa”. Vaatimuksia alleviivattiin toteamalla, että ”[m]iehen pidättämät kyyneleet purkautuvat veripisaroina vatsahaavasta.”⁴³

Miesten maailman nurjat lait -kirjassa sosiologi Risto Jaakkola osoitti tilastotietojen pohjalta miesten rooliin sisältyvän vakavia ongelmia. Miehet ansaitsivat naisia enemmän, mutta toisaalta he sairastivat huomattavasti enemmän kuin naiset, joutuivat useammin onnettomuuksiin, kärsivät enemmän alkoholismista, tekivät enemmän rikoksia ja itsemurhia ja kuolivat nuorempina kuin naiset. Jaakkola huomautti näiden ongelmien johtuvan rooliodotuksista ja yhteiskunnallisista tekijöistä eikä biologiasta. Perinteisillä

miesten aloilla työ oli fyysisesti raskasta ja riski sairastua tai joutua onnettomuuksiin oli isompi. Mielenterveystilastojen Jaakkola tulkitsi osoittavan, että vastuu perheen elättämisestä ja paine nousujohteisen uran tekemiseen lisäsivät miesten kokemaa stressiä ja siitä johtuvia mielisairauksia. Miesten kokema stressi ei ollut vain heidän ongelmansa, vaan kyse oli yhteiskunnallisesta ongelmasta.⁴⁴

Yhdistys 9:n toiminta päättyi vuonna 1971. Keskeisenä syynä oli tasa-arvopoliitikan uudistuminen. Naisten asemaa tutkivan komitean ehdotuksia alettiin toteuttaa pian raportin valmistumisen jälkeen ja Tasa-arvoasian neuvottelukunta (Tane) aloitti toimintansa vuonna 1972.⁴⁵ Tanessa ja tasa-arvopoliitikassa miehiä koskevat ongelmat jäivät kuitenkin taustalle.⁴⁶

Naistenlehti miesten asialla

Me Naiset -lehteä voi pitää Yhdistys 9:n ja sen edustaman radikaalin sukupuolirooli-ideologian tärkeänä äänenkannattajana. Se ajoi aktiivisesti muun muassa abortin laillistamista, lasten kunnallista päivähoitoa ja naisten aseman parantamista työelämässä sekä raportoi säännöllisesti Yhdistys 9:n toiminnasta ja tavoitteista.⁴⁷ Yhdistys 9:n jäsenet avustivat lehteä yhdistyksen tavoitteita esittelevillä kirjoituksillaan.⁴⁸ Lehden päätoimittajina olivat tutkimusajankohtana Mary A. Wuorio, Kerttu Saarela ja Helena Ahti. Pääkirjoitustoimittajaa vastaava rooli lehdessä oli kuitenkin Leila Kallialalla, joka käsitteli *Tiimalasi*-palstallaan ajankohtaisia kysymyksiä. Hän ajoi kirjoituksissaan vahvasti Yhdistys 9:n tavoitteita.⁴⁹

Vaikka *Me Naiset* oli naistenlehti, se toi miesten ääntä ja näkökulmaa säännöllisesti esiin esimerkiksi tunnettujen miesten henkilöhaastatteluisissa sekä julkaisemalla juttuja, joissa miehet kommentoivat elämäänsä liittyviä teemoja.⁵⁰ Miehen roolia ja siihen liittyviä ongelmia lehdessä käsiteltiin tutkimusajankohtana 13 artikkelissa. Niistä 10 käsitteli aihetta Yhdistys 9:n mukaisesta näkökulmasta. Ensimmäinen teksti julkaistiin jo ennen yhdistyksen perustamista. Kyseisessä saksalaista alkuperää olevassa käänösartikkelissa toimittaja Maud Wester kysyi, olisiko ”miesasialiikkeelle” tarvetta. Wester perusteli liikkeen perustamista sillä, että työnteon raskauden vuoksi miehiä vaivasivat sekä fyysinen että henkinen väsymys, he sairastivat enemmän kuin naiset, eivätkä jaksaneet kantaa vastuuta vaimosta ja lapsista. Ratkaisuksi ehdotettiin – radikaalin sukupuoli-ideologian mukaisesti – sukupuolten tasa-arvoa, jolloin miesten ei tarvitsisi kantaa yksin vastuuta perheen elättämisestä, ja

puolisot vastaisivat yhdessä kodin asioista.⁵¹ Yhdistys 9:n perustamisen aikaan Leila Kalliala esitteli *Me Naiset* -lehdessä radikaalin sukupuolirooli-ideologian tavoitteet ruotsalaisen sukupuoliroolikeskustelun pohjalta.⁵²

Lehdessä siis seurattiin kansainvälistä keskustelua aiheesta ja esiteltiin sitä suomalaiselle lukijakunnalle jo ennen Yhdistys 9:n perustamista. Yhdistys 9:n perustaminen edustaa tästä näkökulmasta tarkasteltuna lehden toivomaa muutosta eli suomalaisten aktivoitumista tasa-arvotyöhön, jolle oli tarvetta ja joka oli jo käynnissä muissa maissa. Yhdistys 9:n perustamiseen lehti kuitenkin reagoi antamalla puheenvuoron Kari Suomalaiselle, joka oli *Helsingin Sanomien* pilapiirroksessa kritisoinut Yhdistys 9:n tavoitteita luonnottomiksi. *Me Naiset* -lehden toimittaja Tutta Runeberg selvitti jutussa, miksi Suomalainen suhtautui kriittisesti Yhdistys 9:än. Vaikka juttu oli Runebergin kirjoittama, se oli käytännössä kahden aukeaman pituinen Suomalaisen yksinpuhelu, joka antoi täysin väärän kuvan Yhdistys 9:n tavoitteista.

Suomalainen argumentoi, että sukupuolet olivat luonnostaan erilaisia, minkä vuoksi Yhdistys 9:n tavoitteet sukupuolierojen poistamiseksi olivat todellisuudesta vieraantuneita ideologisia tavoitteita. Hän esitti, että Yhdistys 9 pyrki pakottamaan naiset ja miehet toisenlaisiksi kuin millaisiksi heidät oli alun perin tarkoitettu. Poikkeuksia eli feminiinisiä miehiä ja maskuliinisiä naisia ei pitänyt asettaa tavoitteeksi. Suomalainen määritteli ”naisasiamiesten” olevan näitä poikkeustapauksia eli feminiinisiä miehiä, jotka olivat ”dekadenteja, usein samalla myös ateisteja, pasifisteja ja pornoja”. Suomalaisen mukaan ”[r]oolikeskusteluihin hakeutuvat miehet taas ovat monessa tapauksessa varsin pienellä seksuaalisella vetovoimalla varustettuja.”⁵³

Runeberg ei haastanut jutussa Suomalaisen ajatuksia, mutta *Me Naiset* julkaisi muutaman viikon kuluttua Yhdistys 9:n aktiivijäsen Arvo Salon kirjoittaman vastineen. Salo huomautti, että Yhdistys 9:n tavoite ei ollut pakottaa ihmisiä toisenlaiseksi kuin mitä he olivat, vaan päinvastoin: ”[k]ulttuurina olisi kehitettävä siihen suuntaan, että lupa itsensä toteuttamiseen olisi suurempi. Että suuri roteva mies saisi olla hellä ja herkkä, saisi vaikka itkeä toisten nähden jos haluaa.” Lisäksi Salo totesi, että ”meissä naisasiamiehissä on yhtä ja toista miehistä [...] jonkin verran jopa seksuaalista vetovoimaa.”⁵⁴

Lehden seuraava mieskirjoittaja, Veikko Järnefelt, puolusti perinteistä roolijakoa sillä perusteella, että naisten tulo työmarkkinoille veisi miehiltä työt ja heikentäisi heidän ansiotasoaan.⁵⁵ Vuonna 1968 *Me Naiset* julkaisi jutun ”Myös miehestä on kysymys”, jossa täsmennettiin ”sukupuolirooliradikaalien” näkökulmaa ja tavoitteita. Siinä ei mainittu Yhdistys 9:n nimeä, mutta jutun

oli kirjoittanut Yhdistys 9:n aktiivi Tapani Lausti. Hän vaati miesten vapauttamista perinteisestä sukupuoliroolista, koska se aiheutti heille vakavia terveysongelmia. Lausti kritisoi naisten ja miesten roolien näkemistä kahtena toisistaan erillisenä ja toisilleen vastakkaisena sukupuolena. Hän huomautti tämän ajattelutavan marginalisoivan ne ihmiset, jotka eivät näihin rooleihin sopineet. Rooleista vapautuminen mahdollistaisi sellaisen yhteiskunnan luomisen, jossa ihmisen oli mahdollista kehittää yksilöllisiä taipumuksiaan.⁵⁶

Me Naiset siis aktiivisesti asettui sukupuoliroolikeskustelun foorumiksi antamalla tilaa sekä sukupuoliroolien uudistamisen kannattajille – erityisesti Yhdistys 9:lle – että sen vastustajille. Vastustajien näkökulma oli lehdessä selkeästi vähemmistössä. *Me Naiset* mahdollisesti halusi antaa tilaa sukupuoliroolikysymyksen monipuoliselle käsittelylle. Kriittisten puheenvuorojen julkaisu antoi myös perustellun syyn käsitellä uudistajien tavoitteita, joita lehti muutoin selkeästi ajoi.

Miehen uusi rooli isänä

Me Naiset -lehdessä korostui isyyden näkökulma. Leila Kalliala perusteli aiheen käsittelyn tarvetta sillä, että nuoret miehet itse halusivat olla uudenlaisia, lapsilleen läheisiä isiä, ja että ajatus isästä perheen ainoana elättäjänä oli vanhanaikainen. Kalliala hämmästeli jutussa psykiatri Martti Paloheimoa⁵⁷, joka oli julkisessa keskustelussa kritisoinut roolien uudistamista ja korostanut naisen roolia äitinä. Kalliala pohti, oliko jyrkän vanhoillisia mielipiteitä esittänyt Paloheimo tarkoittanut puheenvuoronsa tahallaan provosoivaksi, sillä "[o]lisi kovin masentavaa, jos yleisen mielipiteen muokkaajana näin suosittu henkilö olisi vakavissaan asioista tätä mieltä."⁵⁸

Vuonna 1968 *Me Naiset* antoi kuitenkin palstatilaa juuri Martti Paloheimon ajatuksille vanhemmuudesta. Hänen mukaansa äitiys oli naisten tehtävä eikä mies voinut "korvata naista lasten kasvattajana", sillä mieheltä puuttui lasten hoivaamisen vaisto.⁵⁹ Tässäkin tapauksessa voi ajatella, että Paloheimon ajatusten esittely yhtäältä toi esiin keskustelun monipuolisuuden ja toisaalta osoitti, miksi Yhdistys 9:n tavoitteiden edistäminen ei ollut helppoa vaan vaati asian aktiivista ajamista. *Me Naiset* nimittäin palasi isyysteemaan toimittaja Anja Angelin jutussa, jossa esiteltiin laajasti Yhdistys 9:n miesohjelman tavoitteita erityisesti isän roolin uudistamiseksi. Jutussa siteerattiin myös Yhdistys 9:n julkaiseman *Mieskin on ihminen* -julkilausuman vaatimuksia.

Jutun näkökulma oli vastakkainen Paloheimon ajatuksille, sillä sen mukaan miesten rooli oli selkeästi alkanut muuttua perheenelättäjän roolista perheenisän roolin suuntaan.⁶⁰ Angelin mielestä miehiin kohdistui entistä ristiriitaisempia vaatimuksia, kun yhtäältä heidän piti omistautua enemmän perheelleen, mutta toisaalta heidän arvostuksensa perustui menestykseen työelämässä. Miehet olivat jo alkaneet ottaa aktiivisempaa roolia isänä, mutta heihin suhtauduttiin epäillen: jos mies vei lapsensa kasvatukseen, ”hän tietää miltä tuntuu seistä siellä kaikkien naisten silmätikkuna”. Lisääntyneen vapaa-ajan ansiosta miehillä olisi ollut enemmän aikaa perheelleen, mutta

Kuva 1. Maalaisperheen isä. ”Isämme tästä maailmasta” -jutun kuvitusta. Kuva: *Sepo Saves, Me Naiset 50/1968.*

miespuoliset kaverit olettivat hänen viettävän vapaa-aikansa heidän seurassaan. Juttua varten haastateltu miessosiologi totesi työelämän muuttuneen miehille vaikeammaksi, koska naiset olivat osoittautuneet monissa tehtävissä heitä paremmiksi työntekijöiksi. Ongelmana oli myös se, ettei nykymies ollut saanut isän rooliin mallia omalta isältään, joka oli ollut poissa perheen luota – yleensä sodassa tai töissä.⁶¹ *Me Naiset* -lehden isyyttä käsittelevissä jutuissa kuvituksena oli yleensä nykyaikaisia kaupunkilaisisia, mutta tämän jutun kuvituksena oli valokuvia vanhemmista ja maaseudulla asuvista miehistä. Kuvavalinta oli yhtäältä ristiriidassa jutun tekstisisällön kanssa mutta toisaalta se korosti nykymiehen elämäntavan tuoreutta.

Jutussa heräteltiin lukijoita huomaamaan, että miehet kohtasivat jo niitä työn ja perheen yhdistämisen hankaluuksia, joita oli totuttu käsittelemään naisia koskevinä ongelmina. Täten lehti vei miehen roolin ongelmien käsittelyn pidemmälle kuin Yhdistys 9, joka vasta toivoi miesten alkavan yhdistää perhe- ja työelämää. On kuitenkin merkillepantavaa, että *Me Naisissa* ei käsitelty isyyslomaa, joka oli Yhdistys 9:n miesohjelman tärkein konkreettinen ehdotus.

Jussi Talven tasa-arvokriittinen *Uusi Maailma*

Kirjailija ja toimittaja Jussi Talvi toimi *Uusi Maailma* -lehden päätoimittajana lähes koko sen ilmestymisajan (1963–1976).⁶² Talvi oli debytoinut kirjailijana toisen maailmansodan jälkeen ilmestyneillä niin sanotuilla ”sodastapaluuromaaneilla”, jotka käsitelivät rintamamiesten asettautumista takaisin siviiliin. Hän tarkasteli erityisesti avioliitto-ongelmia, joita sodan heikentämä sukupuolimoraali ja naisten ja miesten sota-ajan erilaiset roolit aiheuttivat.⁶³ Nämä teemat olivat keskeisiä, kun *Uusi Maailma* osallistui sukupuoliroolikeskusteluun 1960-luvulla.

Jussi Talvi kritisoi *Uusi Maailma* -lehdessä toistuvasti ”roolikeskustelijoita”. Erityisen huomionarvoisia ovat kaksi kriittistä tekstiä, jotka Yhdistys 9 koki perusteettomana hyökkäyksenä itseään kohtaan. Ensimmäisessä, pian Yhdistys 9:n perustamisen jälkeen julkaistussa pääkirjoituksessa Talvi kysyi, miksi nuoret, menestyneet naiset ”joilla on kaikkea”, aliarvioivat perheenäitien osaa:

Aikana, jolloin nuorisorikollisuus lisääntyy, sukupuolitaudit saavat yhä enemmän pahaa aikaan nuorten keskuudessa, ja alituinen vaarallinen sota riehuu maapallolla vaatien nimenomaan uhrikseen lapsia ja naisia, on ilmeisesti uuden, *rauhaa* varten kasvatetun sukupolven kasvattaminen turhanpäiväistä ja halveksuttavaa? Mutta kysyn silti: eikö juuri siinä ole synnyttämisen ja elämän antamisen jälkeen naisen tehtävä?⁶⁴

Talvi määritteli rooliaktiivisuuden tavoitteeksi sen, että naiset hylkäisivät perinteisen naisen roolin, omaksuivat miehisen roolin ja täten asettuivat miestä vastaan. Pääkirjoitus oli otsikoitu ”Nainen miestä vastaan”. Talven mukaan naisten tärkein tehtävä oli lasten kasvatusta. Se oli yhteiskunnallisesti arvokasta työtä, ja ”miehet eivät voi sitä tehdä”. Sukupuolten epätasa-arvoa hän perusteli toteamalla, että ”[m]ies vain on ottanut maailman haltuunsa sen vuoksi, että hän on fyysisesti voimakkaampi.” Lopuksi hän vielä esitti, että roolikeskusteluun osallistuvat naiset olivat tavalla tai toisella epäonnistuneita naisia, ”harvoin äitejä, jotka osaavat olla terveen ja onnellisen kodin keskipiste”.⁶⁵

Lehden seuraavassa numerossa Talvi jatkoi aiheen käsittelyä pitkässä artikkelissa ”Mies ja tasa-arvoinen nainen”.⁶⁶ Hänen mukaansa tasa-arvo ei sopinut perhe-elämään, sillä esimerkiksi lasten koulutuksesta miehen tuli yksin päättää:

Mies haluaa vaimon ja perheen saadakseen pojan omaa sukuaan, yritystään, maataan, metsiään, arvonimiään yms. perimään ja jatkamaan. Mies haluaa yksin olla perheensä elättäjä ja suojelija. Naisten työssäkäynti on miehelle uhka. Töitä hakeva nainen on ilmoitus siitä, että mies ei ansaitse tarpeeksi, ja mies tuntee itsensä loukatuksi, vaikka se ei johtuisikaan miehestä vaan yhteiskunnasta. Kun nainen menee töihin, hän luopuu miehestä ja miestä pelottaa, että nainen tapaa töissä toisia miehiä.⁶⁷

Kun Yhdistys 9 esitti, että naisten ja miesten sekä perheiden elämä hyötyisi siitä, että tehtävät jaettaisiin tasan puolisoitten kesken, Talvi näki asian päinvastoin: jos nainen menisi töihin, mies kokisi, ettei avioliitto ollut enää hänen, kilpailu miehen ja naisen välillä kiristyisi ja saisi vihamielisiä piirteitä. Lisäksi vaarana oli, että ”nainen muuttuu osittain mieheksi, hän ei ole enää nainen”, jolloin perhe menettäisi äidin.⁶⁸

Miehen uudistuva rooli *Uusi Maailma* -lehdessä

Talven tulkinnan mukaan tasa-arvokeskustelu oli naisten käymää keskustelua, ja miehet olivat hiljaa, koska olivat ”hämmentyneitä ja ihmeissään: haluaako nainen todella vaihtaa perheen ja rakkauden työhön kodin ulkopuolella? Molempia hän ei voi saada.”⁶⁹ Viittaus siihen, että miehet olivat tasa-arvokeskustelussa hiljaa, oli Talvelta ristiriitainen kommentti, koska lehden päätoimittajana ja kirjoittajana hän itse määritteli, miten sukupuolen tasa-arvosta ja naisten ja miesten rooleista lehdessä keskusteltiin. Väitteen kautta hän vahvisti mielikuvaa Yhdistys 9:stä naisten aseman ajajana, joka sivuutti miesten ongelmat. Täten hän pystyi myös perustelemaan, miksi toi keskusteluun juuri Yhdistys 9:lle kriittistä miesnäkökulmaa.⁷⁰

Käytännössä *Uusi Maailma* osallistui sukupuoliroolikeskusteluun aktiivisesti. Ensimmäinen sukupuolirooleja käsittelevä ”Kumman rooli on vaikeampi – miehen vain naisen?” -otsikolla varustettu juttu ilmestyi lehdessä lokakuussa 1965⁷¹, eli samoihin aikoihin, kun Ryhmä 9 perustettiin. Siinä esitettiin kummankin sukupuolen tarvitsevan vapautusta ahtaista rooleista. Lehden sisällössä vuorottelivat Yhdistys 9:ää kritisoivat ja sitä kannattavat näkökulmat. Kriittistä näkökulmaa edustivat Talven lisäksi lehden toimittaja Toini Havu, joka paheksui ”roolityttöjä” äidin roolin ja lasten hylkäämisestä⁷², sekä aiemmin mainittu konservatiivista perhekäsitystä edustanut psykiatri Martti Paloheimo, jonka kolumnipalstaa lehti julkaisi. Paloheimo varoitti naisia menemästä töihin, koska se tekisi heidän elämästään raskasta. Työpäivän jälkeen naisten täytyisi tehdä vielä kotityöt ja huomioida aviomies, joka ei yleensä osallistunut kotitöiden tekoon eikä antanut niille arvoa.⁷³

Talvi itse kritisoi voimakkaasti naisten työssäkäyntiä: hänen mielestään naisten paikka oli kotona.⁷⁴ Naisten työssäkäynti edusti hänelle lasten hylkäämistä. Toiseksi perheenäidit veivät työpaikat niiltä, jotka niitä oikeasti tarvitsivat eli työttömänä olevilta miehiltä, ”joiden olisi pakko saada työtä elättääkseen perheensä”.⁷⁵ Kolmanneksi hän kritisoi naisten työssäkäyntiä ”statuskilpailusta” johtuvaksi: naiset kävivät töissä vain saadakseen minkkiturkin tai jotta perheellä olisi varaa autoon, veneeseen, matkoihin ja ravintolaillallesiin.⁷⁶ Palkkarahoja ei siis tarvittu välttämättömiin menoihin vaan kerskakulutukseen. Yhdistys 9:n kirjoitukset tai jokin muu syy sai Talven kuitenkin lopulta muuttamaan mieltään. Vuoden 1970 lopulla hän yllättäen puolusti pääkirjoituksessaan perheenäitien oikeutta käydä töissä, koska yhden palkan varassa ei perhettä elätetty.⁷⁷

Vaikka Talvi itse kritisoi Yhdistys 9:ä, lehden uutispalstalla yhdistyksen perustamista käsiteltiin pääasiassa positiiviseen sävyyn. Yhdistyksen tavoitteeksi kerrottiin sellaisen perhemallin purkaminen, jossa mies yksin vastasi perheen elättämisestä: "[m]olempien tulisi ansaita rahaa ja molempien pitäisi huolehtia lasten kasvattamisesta ja kouluttamisesta." Yhdistyksen jäsenistä jutussa pääsi ääneen Holger Rotkirch, joka kertoi, että myös miehen roolia oli tarkoitus muuttaa, mikä tarkoittaisi sitä, että miehet joutuisivat luopumaan "eräistä etuoikeuksistaan, mutta toisaalta heitä ei enää eristettäisi tunne-elämästä ja perhe-elämän läheisyydestä, kuten nyt tapahtuu". Yhdistyksen tavoitteisiin uutisessa suhtauduttiin kuitenkin huvittuneeseen sävyyn. Isyyslomaehdotusta lehti nimitti "isien äitiyslomaksi". Juttu päättyi seuraavasti: "[r]oolikeskustelu on vilkastunut. Naurakoon kuka haluaa."⁷⁸

Yhdistys 9:n tavoitteista *Uusi Maailma* suhtautui myönteisesti abortin laillistamiseen ja ehkäisyn laajempaan saatavuuteen. Teemoja käsitellessään lehti ei kuitenkaan maininnut, että Yhdistys 9 ajoi näitä tavoitteita. Lehti käsitteli usein myös miehen roolin uudistamisen tarvetta. Roolien uudistamista kannatti erityisesti lehden kolumnisti, kirjailija Gunnar Mattson, joka vaati miehiä "auttamaan näitä naisia, jotka tahtovat tasa-arvoisuutta", koska "[s]amalla autamme itseämme". Mattson korosti, että miesten on osallistuttava tasa-arvotyöhön, koska "[m]iehestähän se riippuu, millainen naisen asema yhteiskunnassa on."⁷⁹ Mattsonin palstan julkaisu loppui lehdessä vuonna 1967. Tämän jälkeen Yhdistys 9:n edustamaa näkökulmaa toi *Uudessa Maailmassa* esiin toimittaja Irmeli Miettinen, jonka kirjoittamia artikkeleita julkaistiin lehdessä usein. Hän kritisoi niissä perinteisten sukupuoliroolien varaan rakentuvaa perhemallia, jossa puolisoilla oli toisistaan eroavat roolit.⁸⁰ Myös lehden kolumnisti Lenita Airisto argumentoi miehen roolin uudistamisen puolesta.⁸¹

Miesten roolin uudistamisen lähtökohtana käytettiin aihetta koskevaa ulkomaista keskustelua. Vuosina 1966–1967 lehti julkaisi alun perin saksaksi julkaistun käännösartikkelisarjan, jossa käsiteltiin miesten elämää eri maissa. Sarjan aloitti suomalaista miestä käsittelevä artikkeli. Saksalainen nais-toimittaja luonnehti suomalaismiestä varsin stereotyyppisin tavoin: mies näytti yhtä elävältä "kuin pronssi- ja graniittipatsaat Helsingin toreilla ja kaduilla" ja vapautui vasta urheilukentällä tai juotuaan alkoholia. Suomalaismiehet olivat luonteeltaan luotettavia ja vaatimattomia, mutta "heiltä puuttuu kaikki hienotunteisuus rakkaudessa". Toimittaja esitteli lukijoille myös Yhdistys 9:n, jonka tavoitteena oli edistää sukupuolten tasa-arvoa, vaikka

saksalaisesta näkökulmasta suomalainen yhteiskunta olikin jo huomattavan tasa-arvoinen. Yhdistys 9 esimerkiksi vaati miehiä jakamaan taloustyöt naisten kanssa tasan. Jutussa haastateltu yhdistyksen jäsen, poliitikko Jutta Ziliacus toivoi suomalaismiesten muuttuvan naisellisemmiksi eli näyttävän enemmän tunteitaan.⁸²

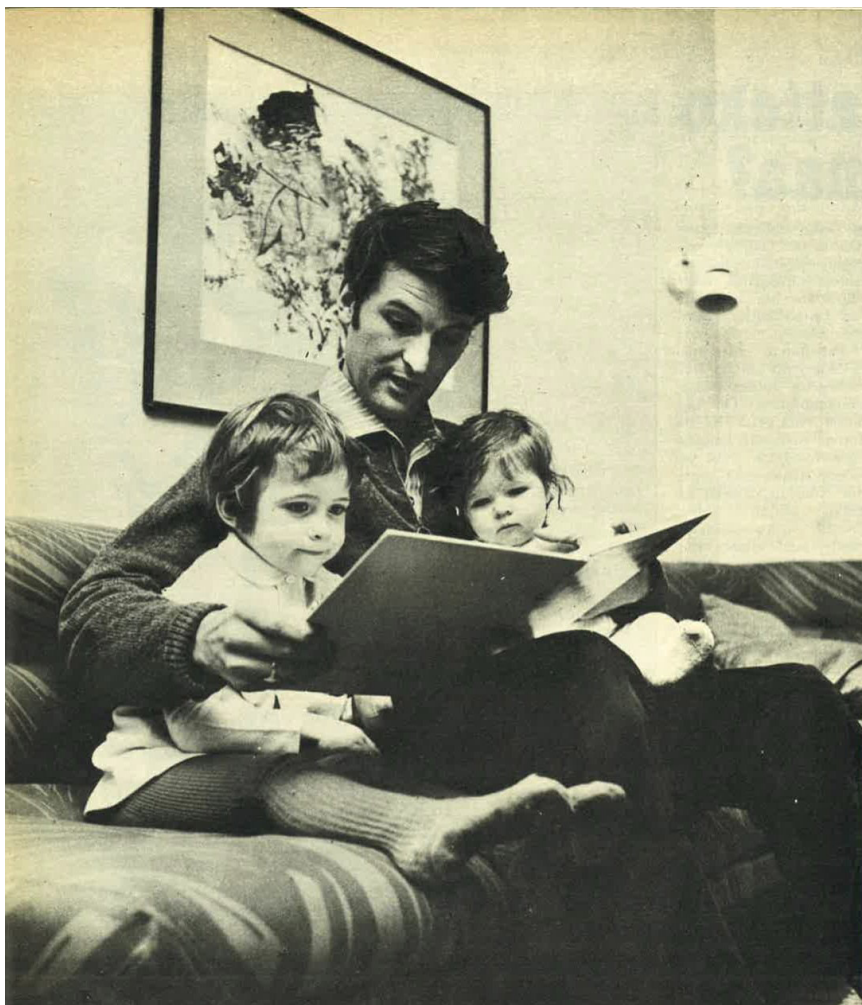
Toisessa käänösartikkelisarjassa kerrottiin miehen elämästä saksalaisten tilastojen pohjalta ja pyydettiin lukijoita kommentoimaan, millaista suomalaisten miesten elämä oli. Lukijoiden vastauksiin pohjaava juttu ”Tällainen on suomalainen mies – ja nainen” kertoi aviopuolisoiden roolien olevan melko tasa-arvoisia. Noin 80 prosenttia aviomiehistä oli vaimolleen uskollisia ja helliä. Vain kolmasosa vaimoista koki, että puoliso piti heitä talouskoneena. Noin 60 prosenttia miehistä auttoi vaimoan kotitöissä ja 80 prosenttia osallistui lasten kasvattamiseen. Miehen asema perheenpäänä oli kuitenkin vahva: mies päätti perheen asioista 86 prosentissa perheistä.⁸³ Juttukokonaisuuden visuaalinen sisältö kertoi kuitenkin toisenlaista tarinaa. Jutun pääkuvassa mies makasi sohvalla sanomalehti peitteenään ja toisen aukeaman yläosaan oli leipätekstistä poimittu nosto: ”Hän olisi voinut pitää samoja alusvaatteita vaikka kuinka kauan, mutta muutti kerran viikossa kun olin vielä käskemässä.”

Kuva 2. ”Tällainen on suomalainen mies” -jutun pääkuva. Kuva: Uusi Maailma 20/1967 (kuvaaja ei tiedossa).

Poikamiesten ja yksinhuoltajaisien ongelmat

Monissa *Uusi Maailma* -lehden jutuissa käsiteltiin miehen roolin ongelmia tavoilla, jotka edustivat Yhdistys 9:n tavoitteita ja jopa laajensivat keskustelua teemoihin, joita yhdistys ei itse huomionnut. Isyysloman käyttöönotto nostettiin uudelleen esiin vuonna 1970 toimittaja Leena Järstan artikkelissa, jossa haastateltiin pienten lasten isiä. Tällä kertaa näkökulma oli asiallisempi. Yksi haastateltavista oli Yhdistys 9:n Holger Rotkirch. Haastateltavat puolustivat

Kuva 3. Holger Rotkirch, nykyaikainen isä ja Yhdistys 9:n aktiivi, *Uusi Maailma* -lehden isyyslomaa käsitelleessä jutussa. Kuva: Antti Puskala, *Uusi Maailma* 20/1967.

isyyslomaa työ- ja perhe-elämän tasa-arvolla. Kun sekä isä että äiti olisivat kotona, työnantajan näkökulmasta miehet ja naiset olisivat yhtä potentiaalisia perhevapaiden pitäjiä ja heillä olisi tasa-arvoisempi asema työmarkkinoilla. Isälle isyysslooma mahdollistaisi läheisen suhteen luomisen lapseen, ja lapsi taas saisi pienestä lähtien kokemuksen siitä, että myös miehet toimivat kasvattajina. Kaksi haastateltavaa kuitenkin epäili, että liike-elämän palveluksessa toimiville isyysslooma oli vaikea ajatus. Kotona isä olisi luultavammin enemmän haitaksi kuin hyödyksi ja moni mies todennäköisesti käyttäisi isyysslooman omiin harrastuksiinsa eikä vauvan hoitoon.⁸⁴

Irmeli Miettinen käsitteli isyyttä kahdessa jutussa. Niissä tuotiin esiin, että miesten ja yhteiskunnan tuli havahtua siihen, että isyys oli jo muuttunut tai muuttumassa. Ensimmäisessä jutussa haastateltu kouluyhliälääkäri totesi, että isien pitäisi ottaa enemmän vastuuta lasten kasvatuksesta ja hoidosta, koska naisten työssäkäynti oli yleistynyt ja koska auktoritaaristen isien aika oli ohi.⁸⁵ Toisessa jutussa Miettinen haastatteli yksinhuoltajaisia, jotka olivat joutuneet omaksumaan uuden roolin esimerkiksi puolison kuoleman vuoksi. Tilanne oli ollut aluksi vaikea lasten ja kodin hoitoon tottumattomille miehille, mutta he olivat selvinneet sukulaisilta ja yhteiskunnalta saamansa avun turvin. Miettinen totesi, että roolien muuttuessa yksinhuoltajaisia tulisi olemaan yhä enemmän, joten heidän vanhemmuutensa tukemiseen tuli kiinnittää enemmän huomiota. Esimerkiksi leskeksi jäävien isien ei pitäisi joutua antamaan lapsiaan laitoshoitoon, kuten sillä hetkellä tapahtui.⁸⁶ Yksinhuoltajaisien asema oli teema, jota Yhdistys 9 ei itse käsitellyt lainkaan lukuun ottamatta vaatimusta maksaa leskeneläkettä myös miehille.

Vuonna 1967 lehden toimittaja Juhani Lyy nosti esiin *Sosiologia*-lehden sukupuoliroolitutkimuksen teemanumerosta⁸⁷ sosiologi Paavo Seppäsen tutkimuksen, jonka mukaan iso osa suurista ikäluokista edustavista suomalaismiehistä oli uhkaavasti jäämässä perheettömiksi. Tilastojen valossa aviomies oli yleensä muutaman vuoden vanhempi kuin vaimonsa. Suurten ikäluokkien kohdalla tämän trendin jatkuminen tarkoitti, että potentiaalisia aviopuolisoita ei ollut riittävästi tarjolla. Sodan aikaisista pienistä ikäluokista ei riittäisi puolisoa kaikille suurten ikäluokkien naisille eikä suurten ikäluokkien miehille riittänyt puolisoita heitä nuoremasta ikäluokasta. Toiseksi miehet jäivät maalle asumaan, kun taas naiset muuttivat kaupunkiin, jolloin mahdollisuudet aviopuolison löytämiseen vähenivät merkittävästi.⁸⁸ Ongelma koski sekä naisia että miehiä, mutta Lyy käsitteli sitä miesten näkökulmasta. Hän ehdotti ratkaisuksi poikamiehille maksettavaa tukipalkkiota, jotta he

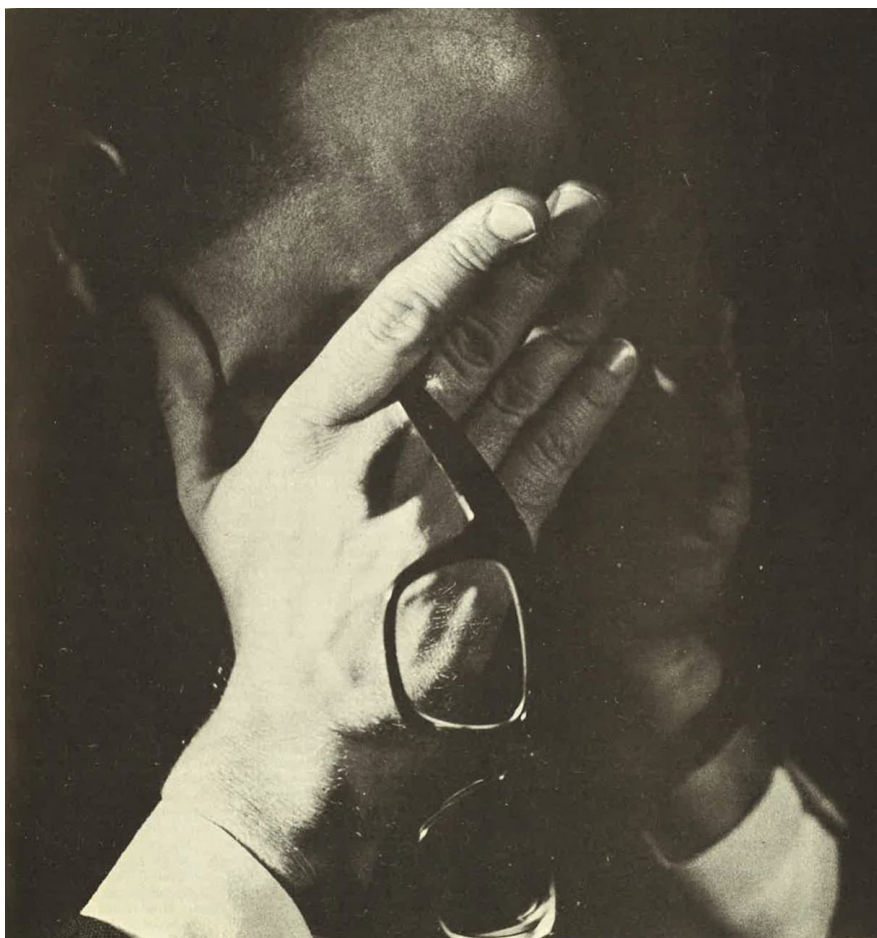
avioituisivat itsensä ikäisten naisten kanssa ja muuttaisivat maalta kaupunkiin. Vai pitäisikö tytöille maksaa tukipalkkio, jotta he jäisivät maaseudulle?⁸⁹

Jussi Talvi jatkoi maaseudun miesten tilanteen käsittelyä vuonna 1970 nostamalla esiin sydän- ja verisuonisairauksista kärsivien pohjois-karjalaisten miesten huolestuttavat terveysongelmat.⁹⁰ Pääkirjoituksessaan hän kysyi, olivatko juuri he Suomen kansan omakuva.⁹¹

Mikä ratkaisuksi elintasomiehen ongelmiin: tasa-arvo vai rakastajatar?

Niin Yhdistys 9:n ohjelmassa kuin *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* -lehdissä nykymiehen rooli tiivistyi "elintasorobotin" ongelmiin. Kyseessä oli perheenisä, joka vastasi perheen elättämisestä oman terveytensä ja hyvinvointinsa uhalla. Kummassakin lehdessä vaadittiin miesten vapauttamista tästä roolista. *Me Naiset* -lehdessä toimittaja Eero Tuomikosken mielestä kyse oli kuvitteellisesta roolista, joka ei vastannut miesten arkipäivää, mutta aiheutti heille paineita.⁹² Talven mielestä se taas oli arkipäivää: "menestyvän miehen" roolipaineen vuoksi miehet kuolivat nuorina "loppuun ajettuna ja yhteiskunnan mielettömässä kilvassa väsyneenä".⁹³ *Me Naiset* ehdotti ratkaisuksi radikaalin sukupuolirooli-ideologian mukaista perhemallia ja työnjakoa. Jussi Talvi taas vaati paluuta perinteiseen roolijakoon. "Avioliiton onnistumisen mahdollisuudet ovat suurimmat silloin, kun vaimo voi olla kotona, hoitaa sitä, luoda kodin miehelle ja lapsille. Kun mies palaa töistä, hän haluaa tulla lämpöiseen kotiin ja saada valmiin aterian, levähtää, unohtaa päivän harmit ja vaikeudet."⁹⁴ Hän kritisoi "roolinaisia" naisiksi, jotka eivät ymmärtäneet miehiä ja joita miesten oli mahdotonta pitää rakastettavina.⁹⁵

Toinen Talven ehdottama ratkaisu oli rakastajattaren hankkiminen. Hän, samoin kuin nimettömäksi jäänyt mieskirjoittaja, nostivat asian esiin vuonna 1965 toteamalla, että keski-ikäisellä, parikymmentä vuotta naimisissa olleella aviomiehellä oli oikeus nuoreen rakastajattareen, jos aviovaimo ei enää välittänyt ulkonäöstään, oli iltaisin aina väsynyt ja asetti lapsista huolehtimisen miehen miellyttämisen edelle, niin että mies koki olevansa "syrjitty aviomies". Rakastajatar sen sijaan piti huolta ulkonäöstään, näki vaivaa miehen viettelemiseksi eikä vaivannut häntä huolillaan. Kirjoittaja huomautti, että jos vaimo pitäisi huolta viehättävyydestään ja miehensä onnellisuudesta,

Kuva 4. Mies, joka ei jaksanut olla perheen vetojuhta. Kuva: *Me Naiset* 39/1968 (kuvaa-ja ei tiedossa).

---

mies ei tarvitsisi rakastajatarta.⁹⁶ Rakastajattaren hankkiminen oli siis viime kädessä aviovaimon syy.

Kirjoitus sai runsaasti vastineita naisilta, jotka huomauttivat, että mies voisi itse ostaa vaimolleen uusia yöpukuja tai antaa rahaa kosmetiikan ja vaatteiden ostoon, osallistua lasten ja kodin hoitoon ja pitää huolta omasta viehättävyydestään.⁹⁷ Aiheeseen tartuttiin myös *Me Naiset* -lehdessä. Toimittaja Liisa Lapinnevan jutussa ”Erään sairaalassa olevan miehen kertomus. En jaksanut olla perheen vetojuhta” keski-ikäinen mies kertoi, että hänen kohdallaan roolivaatimukset olivat johtaneet isoihin terveysongelmiin ja

Kuva 5. Kun mies menee rakastajattaren luo, vastassa ei ole väsynyt ja kuluneisiin vaatteisiin pukeutunut keski-ikäinen nainen, vaan seksikkäästi pukeutuva, miehestä kiinnostunut nuori nainen. Kuva: "Miksi mies tarvitsee rakastajattaren" -jutun pääkuva, Uusi Maailma 21/1968 (kuvaaja ei tiedossa).

---

etäännyttäneet hänet muusta perheestä. Hän oli hankkinut rakastajattaren stressaavaa elämäntilannetta helpottamaan, mutta vaimo oli ottanut tämän vuoksi eron. Terveysongelmien vuoksi mies oli irtisanottu töistä. Kaikken-

sa työlleen antanut mies oli lopulta jäänyt yksin, terveytensä, työnsä ja perheensä menettäneenä.⁹⁸ Jutun kuvitukseksi oli valittu synkkä kuva miehestä, joka on riisunut silmälasinsa ja peittänyt kasvonsa käsillään. Käsien asento korosti miehen onnetonta ja epätoivoista elämäntilannetta.

Me Naiset -lehdessä toimittaja Reijo Telaranta ehdotti ”menestyvän miehen” ongelmista kärsiville parempia terveystalouksia. Hän myös uskoi, että naisten tulo perinteisille miesten aloille helpottaisi miesten paineita ja saisi miehet uskomaan, että raha ja menestys eivät olleet miehyyden merkkejä.⁹⁹

Uusi Maailma jatkoi aiheen käsittelyä aiemman linjansa mukaisesti. Artikkelissa ”Miksi mies tarvitsee rakastajattaren” 35-vuotias mies perusteli rakastajattaren hankkimista samoin synkin kuin edellä: koko päivän lapsia hoitanut ja kotitöitä tehnyt vaimo oli väsynyt eikä tuntenut mielenkiintoa miestänsä kohtaan. Hän kiinnostui seksistä vain, jos halusi mieheltä rahaa ostaakseen itselleen jotain. Tämän vuoksi mies tunsikin itsensä työrobotiksi.¹⁰⁰ Aiheesta jatkettiin jutussa ”Miksi miehet pettävät”, jossa aviovaimoille annettiin ohjeeksi huolehtia miehen miellyttämisestä niin kotona kuin sängyssä.¹⁰¹ Talvi itse vaati pääkirjoituksessa, että aviopuolisoiden uskottomuus tulisi hyväksyä tosiasiana.¹⁰² Rakastajatar- teemaan liittyen lehti julkaisi jutun amerikkalaisten, monivaimoisten mormonien elämästä¹⁰³, ja pohti, voisiko tilanteen ratkaista siten, että avioeron sattuessa miehen vanha ja uusi vaimo asuisivat samassa talossa.¹⁰⁴

Aikakauslehdet miehen roolin uudistajina

Suomalaisen sukupuolten tasa-arvon historiassa 1960-luku oli merkittävien uudistusten aikakausi, koska tuolloin niin tasa-arvo-, yhteiskunta- kuin sosiaalipolitiikkaa alettiin uudistaa tarkoituksena tukea naisten työssäkäyntiä. Uudistusten lähtökohdaksi oli sukupuolirooli-ideologia, jonka tarkoituksena oli uudistaa myös miehen roolia ja asemaa. Käytännössä tasa-arvopolitiikka keskittyi naisten aseman parantamiseen. Miesten on katsottu aktivoituneen toimimaan miesten aseman puolesta vasta 2000-luvulla. Tässä artikkelissa kuitenkin osoitan, että miehet osallistuivat 1960-luvulla varsin aktiivisesti miesten aseman edistämiseen ja siitä keskustelemiseen. Käsitys miesten ”hiljaisuudesta” tai sivuosasta tasa-arvokeskustelussa ei pidä paikkaansa, kun keskustelua analysoidaan aikakauslehtiaineiston pohjalta.

Suomalaisen miesliikkeen pioneerina pidettävä, vuosina 1966–1971 toiminut Yhdistys 9 määritteli miehen roolin uudistamisen sukupuolten tasa-arvon edistämisen keskeiseksi tavoitteeksi. Se ei keskittynyt ainoastaan isyyden roolin vahvistamiseen, kuten muu pohjoismainen roolitutkimus ja -liike sekä tasa-arvopolitiikka, vaan huomautti miehen roolin ja aseman sekä niihin liittyvien yhteiskunnan rakenteiden ja kulttuuristen asenteiden ja ihanteiden vaativan muutosta. Se osoitti perheenelättäjän roolin, työmarkkinoiden segregaaation ja perinteisen maskuliinisuuden varaan rakentuvan miehen mallin aiheuttavan miehille vakavia terveysongelmia sekä etäännyttä puolisoista ja lapsista. Yhdistys 9 toi näitä teemoja aktiivisesti julkiseen keskusteluun omien julkaisujen ja runsaan lehtikirjoittelun kautta sekä antamalla haastatteluja toimittajille.

Lehdistöllä, erityisesti tässä artikkelissa analysoiduilla aikakauslehdillä, oli merkittävä rooli sukupuoliroolikeskustelun kanavana ja sen määrittelijänä, miten näistä aiheista keskusteltiin. Artikkelit vahvistaa Laura Saarenmaan huomion siitä, että Yhdistys 9 ei ”tuonut” sukupuoliroolikeskustelua Suomeen tai aloittanut sitä, vaan keskustelu oli lehdissä käynnissä jo siinä vaiheessa, kun Yhdistys 9:n jäsenten ensimmäiset puheenvuorot julkaistiin. *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* -lehtien vuosikertojen analysointi myös osoittaa, että lehdet käsittelivät aihetta useista näkökulmista ja laajensivat keskustelua myös sellaisiin teemoihin, joita Yhdistys 9 ei huomionnut. *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* hyödynsivät aikakauslehtijournalismin tyylikeinoja tuomalla esiin yksilön, esimerkiksi yksinhuoltajaisän tai perheenelättäjän roolissa olevan miehen, näkökulmaa miehen yhteiskunnalliseen rooliin tai työn ja perheen yhteensovittamiseen. Lehdet hyödynsivät sarjallisen julkaisumuodon mahdollisuuksia jatkamalla aiheen käsittelyä seuraavissa numeroissa. Ne kommentoivat muissa lehdissä käytyä keskustelua joko suoraan tai tarkastelemalla samaa kysymystä eri näkökulmasta. Lisäksi ne kytkivät aiheen kansainvälisiin keskusteluihin julkaisemalla käänösartikkeleina ulkomaisten lehtien juttuja.

Me Naiset -lehteä voi pitää Yhdistys 9:n tärkeänä äänenkannattajana, joka ajoi Suomeen Yhdistys 9:n edustamaa radikaalia sukupuolirooli-ideologiaa. Vaikka kyseessä oli naistenlehti, se suuntasi sisältöään myös miehille. Yhdistys 9:lle kriittiset puheenvuorot olivat lehden sisällössä poikkeuksia. Niiden julkaisemisen kautta lehti asettui sukupuoliroolikeskustelun areenaksi, jossa keskustelua pidettiin yllä. Tulkitsen myös, että kriittisten mielipiteiden julkaisun jälkeen lehdellä oli perusteltu syy jatkaa aiheen käsittelyä Yhdistys 9:n tavoitteita edistävästä näkökulmasta. *Me Naiset* antoi suoraan palstatii-

laa Yhdistys 9:lle ja sen miesten roolin uudistamista koskeville tavoitteille julkaisemalla yhdistyksen jäsenten Arvo Salon ja Tapani Laustin artikkelit aiheesta. Lehti julkaisi myös otteita yhdistyksen miesohjelmasta. Toisaalta *Me Naiset* häivytti Yhdistys 9:n merkitystä miesten roolin uudistajana, koska Laustin juttu julkaistiin ilman mainintaa siitä, että hän on yhdistyksen jäsen. Vaikka lehti käsitteli Yhdistys 9:n tavoitteita monipuolisesti, miehen roolin käsittelyssä korostui isän roolin uudistamisen tarve. Näin *Me Naiset* tuotti käsitystä siitä, että miehen kohdalla roolien uudistaminen tarkoitti pääasiassa uudenlaista isyyttä.

Artikkeli vahvistaa huomion siitä, että *Uusi Maailma* -lehden päätoimittaja Jussi Talvi oli julkisessa keskustelussa Yhdistys 9:n keskeinen kriitikko. Kokonaisuutena *Uusi Maailma* -lehden sisältö oli sukupuoliroolikeskustelun osalta kuitenkin monipuolinen ja ristiriitainen, sillä siinä julkaistiin sekä Yhdistys 9:ä kritisoivia että sen tavoitteita ajavia kirjoituksia. Talven lisäksi Yhdistys 9:ä kritisoivat toimittaja Toini Havu sekä lehden kolumnistina toiminut psykiatri Martti Paloheimo, jonka pohdintoja julkaistiin myös *Me Naiset* -lehdessä. Kumpikin lehti osallistui Paloheimon asiantuntijan aseman vahvistamiseen antamalla tilaa hänen konservatiivisten mielipiteidensä esittelyyn. Tutkituissa lehdissä juuri Talvi, Paloheimo ja Havu tuottivat ja ylläpitivät kirjoituksillaan käsitystä Yhdistys 9:stä yhdistyksenä, joka ajoi parannuksia naisten asemaan miesten aseman ja lasten hyvinvoinnin kustannuksella.

Erityisesti Talvi rakensi kirjoituksillaan asetelman, jossa muut sukupuoliroolikeskustelun osapuolet sivuuttivat miesten ongelmat ja *Uusi Maailma* ja Jussi Talvi olivat ainoat, jotka ne huomioivat ja ymmärsivät. Käytännössä Talvi keskittyi naimisissa olevien keskiluokkaisten kaupunkilaismiesten aseman ja ongelmien käsittelyyn.

Samaan aikaan *Uusi Maailma* ajoi voimakkaasti yhtä Yhdistys 9:n keskeisimmistä tavoitteista, abortin laillistamista. Niin lehden kolumnisti Gunnar Mattson kuin naistoimittajat Irmeli Miettinen ja Leena Järsta käsittelivät lisäksi useita Yhdistys 9:n keskeisiä tavoitteita, mukaan lukien isän roolin uudistamista. Myös *Uusi Maailma* häivytti Yhdistys 9:n roolia uudistusten ajajana jättämällä mainitsematta, että juuri Yhdistys 9 ajoi esimerkiksi abortin vapauttamista.

Miehen roolista *Uusi Maailma* -lehdessä keskusteltiin jopa monipuolisemmin kuin *Me Naiset* -lehdessä ja Yhdistys 9:n ohjelmassa. Lehti esimerkiksi selvitti, mitä miehet itse ajattelivat Yhdistys 9:n miesohjelman keskeisestä tavoitteesta eli isyyslomasta. Tutkimuskauden aluksi lehti vitsaili ”isien äitiys-

lomalla”, mutta kauden lopulla se esitti useita perusteluja isyysloman hyödyllisyydestä. Lehti esitteli erityisesti Yhdistys 9:n jäsenen Holger Rotkirchin esimerkkinä uudenlaisesta isästä. *Me Naiset* ei käsitellyt jutuihinsa isyyslomaa. *Uusi Maailma* huomioi myös yksinhuoltajaisien vaikean tilanteen, sillä heillä ei aina ollut valmiuksia hoitaa omia lapsiaan eikä yhteiskunta huomionnut yksinhuoltajaisien erityiskysymyksiä. Aihe oli Yhdistys 9:n tavoitteiden kannalta keskeinen, mutta se ei itse käsitellyt asiaa. Miesten hälyttäviä sairastavuuslukuja nostivat esiin niin Yhdistys 9 kuin tutkitut lehdetkin, mutta Talvi vei käsittelyn pisimmälle nostamalla esiin kaikkein huonoimmin voivan miesjoukon, sydän- ja verisuonitaudeista kärsivät syrjäseutujen miehet.

Miesten aseman ja roolin kannalta niin Yhdistys 9 kuin *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* -lehdet näkivät keskeisimmäksi ongelmaksi perheenelättäjän roolin raskauden. Vaikka Talvi kritisoi kirjoituksissaan usein Yhdistys 9:ä, hän käytännössä toi esiin täsmälleen samoja miehen roolin ongelmia kuin Yhdistys 9. Yhdistys 9:n ja *Me Naiset* -lehden ratkaisu ongelmaan oli radikaalin sukupuolirooli-ideologian mukainen perhemalli, jossa molemmat vanhemmat vastasivat yhtäläisesti perheen elättämisestä ja lasten kasvattamisesta. *Uusi Maailma* -lehden ja erityisesti Jussi Talven ehdotus ongelman ratkaisemiseen oli vastakkainen. Molemmat argumentoivat perinteisen perhemallin puolesta, jossa vaimo omistautui perheenäidin rooliin. Jos vaimo ei täyttäisi perheenelättäjämiehen tarpeita, miehellä tulisi olla oikeus rakastajattareen. Siinä missä tasa-arvopolitiikassa oltiin siirtymässä naisten työssäkäyntiä tukeviin ratkaisuihin, Jussi Talvi samoin kuin Martti Paloheimo kannattivat vankkumattomasti konservatiivista rooli-ideologiaa ainakin vuoteen 1970 asti.

Sekä *Me Naiset* -lehden että *Uusi Maailma* -lehden tapa käsitellä rooliki-symyksiä oli ajanvietelehdlle tyypilliseen tapaan viihteellinen. *Uusi Maailma* käsitteli kysymystä paikoin sensaatiolehden tavoin, mikä mahdollisti myös kärjistettyjen näkökulmien esiin tuomisen. Sukupuolten tasa-arvon edistymisen kannalta oli kuitenkin tärkeää, että lehdet osoittivat juttujensa kautta sukupuolten tasa-arvossa olevan paljon ongelmia ja ehdottivat niihin ratkaisuja. Ne myös tärkeällä tavalla määrittelivät sukupuolten tasa-arvon koskevan myös miehiä ja toivat monipuolisesti keskusteluun miesten näkökulmaa, joka puuttui muuten ajan tasa-arvopolitiikasta. Kokonaisuutena lehdet loivat mieskysymyksen käsittelyyn kaksi tulkintakehystä: ensimmäinen kannusti miehiä huomioimaan omaan asemaansa ja rooliinsa liittyvät ongelmat ja toimimaan niiden ratkaisemisen puolesta. Toinen, erityisesti Jussi Talven

edustama tulkintakehys esitti sukupuolten tasa-arvon edistämisen naiskysymyksenä, joka uhkasi keskiluokkaisten miesten asemaa. Jälkimmäisen tulkinnan edustajat tuottivat keskusteluun miesnäkökulman, jossa miesten aseman edistäminen perustui sukupuolirooliliikkeen ja naisten kritisointiin. Jatkossa olisikin tärkeä tutkia, millaisia näkökulmia ja painotuksia keskustelu sai, kun feministinen liike aktivoitui Suomessa 1970-luvulla.

FT, dosentti Arja Turunen työskentelee Jyväskylän yliopistossa museologian yliopistonopettajana. Hän on sukupuolen, pukeutumisen ja arkielämän lähihistorian tutkimukseen erikoistunut etnologi, joka on viimeisimmissä tutkimuksissaan keskittynyt suomalaisen 1960–1980-lukujen feminismin tutkimukseen.

Viitteet

- 1 Jokinen 2012a, 13.
- 2 Jokinen 2012a, 13–15; Jokinen 2012b; Julkunen 2012.
- 3 Artikkelin on osa Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamaa *Naisten asiassa: Yhteiskunnan muutos ja feminismi suomalaisissa naistenlehdissä 1960–1970* -tutkimushanketta (rahoituskausi 2023–2025). Yhdistys 9:ä käsittelevä aineisto on kerätty ja analysoitu osana Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Naisten, miesten ja lasten parhaaksi! Yhdistys 9 ja kamppailu sukupuolten tasa-arvosta 1960-luvulla* (apurahanumero 201805372). Kiitän lämpimästi nimettömiä vertaisarvioijia ja artikkelin toimittajia kannustavasta ja rakentavasta palautteesta, joka auttoi selkiyttämään artikkelin fokusta ja tehtävää.
- 4 Julkunen 1994.
- 5 *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö 1970*; Kurvinen ja Turunen 2023.
- 6 Kurvinen ja Turunen 2023.
- 7 Mickwitz 2008, 34; Turunen 2024.
- 8 Yhdistys 9:n säännöt 1966; Margaretha Mickwitz, "Kvinnor – hjärntvättas till tro på lyckan genom mannen", *Nya Pressen* 2.9.1965b, 6; Rotkirch, 1968, 63; Turunen 2024. Pohjoismaisesta sukupuoliroolitutkimuksesta ja -keskustelusta, ks. Dahlström 1962; Olsson 2011; Järvklo 2022, 51–60.
- 9 Jokinen 2012b, 63–64.
- 10 Historiallista tutkimusta miesten aktiivisuudesta miesten aseman ja roolin uudistamisessa ja sitä koskevassa keskustelussa on tehty pääosin vasta Jokisen artikkelin julkaisun jälkeen, ks. esim. Järvelä 2013; Julkunen 2021.
- 11 Holli 1988; Julkunen 1994; Schmitz 2007; Isaksson 2007; kritiikistä ks. Turunen 2024.
- 12 Haavio-Mannila 1968, 208–219.
- 13 Klinth 2002, 66–68, 79–80; Hill 2007, 44; Kåre-Breivik 2013; Järvklo 2022, 60–129.
- 14 Saarenmaa 2010, 231–288.

- 15 Aikakauslehtijournalismista, ks. Ruoho ja Saarenmaa 2011, 30–31; Töyry 2005, 63, 94–96.
- 16 Kävin aineistonkeruun vaiheessa läpi myös *Suomen Kuvalehden* ja *Anna* -lehden vuosikertoja, mutta jätin ne lopullisesta tutkimusaineistosta pois, koska niissä sukupuolirooleja ja miesten asemaa käsiteltiin huomattavasti vähemmän kuin *Me Naiset* ja *Uusi Maailma* -lehdissä.
- 17 Yhdistys 9:n jäsenten laatimat vastineet julkaistiin tuoreeltaan *Tilanne* ja *FBT*-nimisissä kulttuurilehdissä (Brita Polttila, ”Roolidebatista (erityisesti Jussi Talven luettavaksi)”, *Tilanne* 2/1966, 116–117; Pentti Saaritsa, ”Karin metodit”, *FBT* 3/1966, 39–40). Arvo Salon vastine julkaistiin *Me Naiset* -lehdessä (12/1966). Talven ja Suomalaisen näkemykset nostettiin esiin myös Yhdistys 9:n aktiivien 2000-luvulla toimittamassa *Roolien murtajat* -kirjassa esimerkkeinä Yhdistys 9:n kohtaamasta (kohtuuttomasta) kritiikistä (Eskola 2008; Mickwitz 2008).
- 18 Töyry 2005, 25–26, 82; Turunen 2011, 60–61, 88; Ruoho ja Saarenmaa 2011, 18.
- 19 Naistenlehden ja ei-naistenlehden määritelmästä, ks. Töyry 2005, 21–28; Turunen 2011, 53–55, 61–63.
- 20 Yhdistys 9:n edustamasta sukupuolirooli-ideologiasta ja sen tavoitteista laajemmin, ks. Turunen 2024; Kurvinen ja Turunen 2023.
- 21 *Me Naiset* ilmestyi tutkimusajankohtana kerran viikossa, *Uusi Maailma* kaksi kertaa kuukaudessa. Lehtiä ei ole digitoitu, joten ne on käyty läpi selaamalla lehtien vuosikerrat käsin.
- 22 Myös lukijakirjeet on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, eli artikkelin fokus on toimituksen tuottamassa sisällössä.
- 23 Fairclough 1997, 79, 136, 265–266; Fairclough 2003, 36–37, 81–155; Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 71–72, 79–114; Leiwo ja Pietikäinen 1996, 97; Jokinen 1999, 47; Potinkara, Raippalinna ja Turunen 2023.
- 24 Mänistö 1999, 157–158; Seppänen 2001, 200–207.
- 25 Ruoho ja Saarenmaa 2011, 51.
- 26 Suomalaisen naistenlehtien yhteiskunnallisuudesta, ks. Kivikuru 1996; Töyry 2005; Turunen 2014; Turunen 2020.
- 27 Kumpulainen 2017, 1–2; Malmberg 1991, 134–136, 160–162.
- 28 Kokoomuspuolueen näkökulma tuli tutkimusajankohtana voimakkaimmin esiin Wolf Halstin kirjoittamissa vasemmistoa kritisoivissa kolumneissa, joita lehti julkaisi vuodesta 1967 lähtien. Kumpulainen 2017.
- 29 Fairclough 1997, 136; Töyry 2005, 36–37; Kurvinen 2018; Potinkara, Raippalinna ja Turunen 2022, 329–331.
- 30 Saarenmaa 2010, 229; Kurvinen 2021.
- 31 Margaretha Mickwitz, ”Könsrollerna – inte frontdelning utan primärrelationer”, *Nya Pressen*, 24.8.1965a, 6; Margaretha Mickwitz, ”Kvinnor – hjärntvättas till tro på lyckan genom mannen”, *Nya Pressen*, 2.9.1965b, 6; Ritva Turunen, ”Nainen ja hänen roolinsa I”, *Uusi Suomi*, 31.10.1965a, 18; Ritva Turunen, ”Nainen ja hänen roolinsa II”, *Uusi Suomi*, 6.11.1965b, 20; Ritva Turunen, ”Nainen ja hänen roolinsa III”, *Uusi Suomi*, 14.11.1965c, 19.
- 32 Ryhmän ja yhdistyksen nimi perustui alkuperäisen ryhmän jäsenmäärään.
- 33 Yhdistys 9:n toimintakertomukset 1966–1970; Mickwitz 2008, 37–49.
- 34 Eskola 1968.

- 35 SNDL:n tavoitteita käsiteltiin pääasiassa sen omissa lehdissä; ks. Kurvinen ja Turunen 2023.
- 36 Eskola 1968; Eskola 2008; Mickwitz 2008, 31–33.
- 37 Saarenmaa 2010, 231.
- 38 Yhdistys 9:n säännöt; Ritva Turunen, "Nainen ja hänen roolinsa I", *Uusi Suomi*, 31.10.1965a, 18; Rotkirch 1968, 64; ks. myös Turunen 2024, 162–163.
- 39 Dahlström 1962, 22–27; Ritva Turunen, "Nainen ja hänen roolinsa I", *Uusi Suomi*, 31.10.1965a; Rotkirch 1968; Turunen 2024.
- 40 Margaretha Mickwitz, "Könsrollerna – inte frontdelning utan primärrelationer", *Nya Pressen*, 24.8.1965a, 6.
- 41 Ritva Turunen, "Nainen ja hänen roolinsa I", *Uusi Suomi*, 31.10.1965a, 18.
- 42 Ritva Turunen, "Nainen ja hänen roolinsa II", *Uusi Suomi*, 6.11.1965b, 20.
- 43 Julkilausuma *Mieskin on ihminen* 1968.
- 44 Jaakkola 1968.
- 45 Mickwitz 2008, 53–55.
- 46 Miestyö alkoi Tanessa vasta 1980-luvulla ja Tanen miesjaosto perustettiin vuonna 1988. Julkunen 2012, 36.
- 47 Esim. Leila Kalliala, "Tiimalasi-palsta", *Me Naiset* 10/1967, 38–39, 71; Leila Kalliala, "Tiimalasi-palsta", *Me Naiset* 9/1968, 72–73; Leila Kalliala, "Tiimalasi-palsta", *Me Naiset* 5/1969, 28–29
- 48 Esim. Jertta Roos, "Laulu yhdestä palvelutalosta", *Me Naiset* 15/1967, 28–31.
- 49 Tiedossani ei ole, oliko hän yhdistyksen jäsen; ainakaan hän ei kuulunut yhdistyksen johtokuntaan eikä ollut sen aktiivinen jäsen.
- 50 Esim. Mirja Sassi, "Henrik Tikkanen", *Me Naiset* 38/1967, 37–41, 92–93; Rauha Korthe-Koski, C.G. Hagström ja Eeva Järvenpää, "Mitä mies mieltii", *Me Naiset* 22/1968, 52–54.
- 51 Maud Wester, "Väsyneet sankarit", *Me Naiset* 35/1965, 16–17. Tietääkseni Saksassa ei ollut tuolloin Yhdistys 9:ä vastaavaa toimintaa, mutta naisten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta keskusteltiin Saksassa jo 1960-luvun alusta lähtien, ks. Bergman 2002, 78–100.
- 52 Leila Kalliala, "Tiimalasi-palsta", *Me Naiset* 8/1966, 30–31.
- 53 Tutta Runeberg, "Naisen rooli", *Me Naiset* 9/1966, 38–41.
- 54 Arvo Salo, "Karin rooli", *Me Naiset* 12/1966, 50–51.
- 55 Veikko Järnefelt, "Miehen miettimää naisasiasta", *Me Naiset* 51–52/1966, 32, 64.
- 56 Tapani Lausti, "Myös miehistä on kysymys", *Me Naiset* 49/1968, 30–32.
- 57 Paloheimosta, ks. Korppi-Tommola 2006.
- 58 Leila Kalliala, "Tiimalasi-palsta", *Me Naiset* 8/1966, 30–31.
- 59 Raili Paimo, "Laitapuolen lapset", *Me Naiset* 14/1968, 70–71, 98–99.
- 60 Anja Angel, "Isämme tästä maailmasta", kuvat Seppo Saves, *Me Naiset* 50/1968, 52–59.
- 61 Ibid.
- 62 Tutkimusajankohtana toisena päätoimittajana oli myös Alli-Julia Tolvanen vuoden 1968 numeroon 1 asti.
- 63 Lassila 1994, 148; Turunen 2003, 152
- 64 Jussi Talvi, "Nainen miestä vastaan", *Uusi Maailma* 5/1966, 13.
- 65 Ibid.
- 66 Jussi Talvi, "Mies ja tasa-arvoinen nainen", *Uusi Maailma* 6/1966, 16–21.

- 67 Jussi Talvi, "Mies ja tasa-arvoinen nainen", *Uusi Maailma* 6/1966, 19.
- 68 Jussi Talvi, "Mies ja tasa-arvoinen nainen", *Uusi Maailma* 6/1966, 21.
- 69 Ibid.
- 70 Esim. Jussi Talvi, "Vihreät aviomiehet", *Uusi Maailma* 3/1968, 13.
- 71 "Kumman rooli on vaikeampi – miehen vain naisen", *Uusi Maailma* 22/1965, 50–54.
- 72 Toini Havu, "Se surumielinen sävy naisen roolissa", *Uusi Maailma* 12/1966, 28–31.
- 73 Martti Paloheimo, "Kotirouvan ansat", *Uusi Maailma* 12/1969, 64–65; Martti Paloheimo, "Rakkauden vararavinto", *Uusi Maailma* 5/1969, 68.
- 74 Jussi Talvi, "Entä vaimon palkka?", *Uusi Maailma* 8/1966, 9.
- 75 Jussi Talvi, "Naiset työpaikoilla ja työttömyys", *Uusi Maailma* 6/1967, 13; myös Ruth Wathén, "Äitiä tarvitaan kotona", *Uusi Maailma* 11/1967, 18–21.
- 76 Jussi Talvi, "Entä vaimon palkka?", *Uusi Maailma* 8/1966, 9; Jussi Talvi, "Vaimo ja mies – todellako tasa-arvoisia", *Uusi Maailma* 22/1968, 11.
- 77 Jussi Talvi, "Miksi ei oikeudenmukaisuutta naisille?", *Uusi Maailma* 22/1970, 3.
- 78 "Myös isille äitiysloma", *Uusi Maailma* 23/1967, 16.
- 79 Gunnar Matsson, "Naisten epätasaisuus", *Uusi Maailma* 4/1966, 8.
- 80 Esim. Irmeli Miettinen, "Onko suomalainen nainen työn orja?", *Uusi Maailma* 16/1969, 22–27; Irmeli Miettinen, "Pilaako lapsi avioliiton", *Uusi Maailma* 15/1969, 32–35.
- 81 Lenita Airisto, "Mielipiteitä. Miehen rooli", *Uusi Maailma* 9/1966, 69.
- 82 Waltraut Hofer, "Millainen maa - sellaiset miehet 1. osa. Suomi: seksiä pullosta", *Uusi Maailma* 26/1966, 20–25.
- 83 TX, "Tällainen on suomalainen mies – ja nainen", *Uusi Maailma* 20/1967, 24–29.
- 84 Leena Järsta, "Kannatteko isyyslomaa?", *Uusi Maailma* 11/1970, 22–25.
- 85 Irmeli Miettinen, "Isät eivät ymmärrä mitään", *Uusi Maailma* 7/1968a, 62–65.
- 86 Irmeli Miettinen, "Yksinäiset isät on unohdettu", *Uusi Maailma* 14/1968b, 62–65.
- 87 *Sosiologia* 3 (1966), nro 4. Teemanumero oli Yhdistys 9:n tutkijajäsenten toimittama.
- 88 Seppänen 1966.
- 89 Juhani Lyy, "Onko poikamiehille maksettava tukipalkkio", *Uusi Maailma* 17/1967, 24–25.
- 90 Jussi Talvi, "Takametsien mies", *Uusi Maailma* 3/1969, 17.
- 91 Jussi Talvi, "Suomen kansan omakuva?", *Uusi Maailma* 4/1970b, 13.
- 92 Eero Tuomikoski, "Minne menevä mies menee", *Me Naiset* 36/1967, 76–79.
- 93 Jussi Talvi, "Mies ja tasa-arvoinen nainen", *Uusi Maailma* 6/1966, 19.
- 94 Jussi Talvi, "Mies ja tasa-arvoinen nainen", *Uusi Maailma* 6/1966, 20.
- 95 Jussi Talvi, "Mihin tässä mahtuvat roolinaiset", *Uusi Maailma* 13/1969, 13.
- 96 Jussi Talvi, "Avioliiton murtumakohtia", *Uusi Maailma* 5/1965, 9; "Minkä vuoksi vieroksun vaimoani", *Uusi Maailma* 7/1965, 30–33.
- 97 "Suomalaisen avioliiton pimeä puoli", *Uusi Maailma* 8/1965, 46–49; "Mies on mitattu", *Uusi Maailma* 9/1965, 35–37.
- 98 Liisa Lapinneva, "En jaksanut olla perheen vetojuhta", *Me Naiset* 39/1968, 6–8.
- 99 Telaranta, Reijo, "Vaihdatteko miehenne elintagoon?", *Uusi Maailma* 1/1970, 32–35.
- 100 "Miksi mies tarvitsee rakastajattaren", *Uusi Maailma* 21/1968, 16–19.
- 101 Eila Sarkama, "Miksi miehet pettävät", *Uusi Maailma* 23/1968, 32–37.
- 102 Jussi Talvi, "Käsikirja uskottomille", *Uusi Maailma* 6/1969, 11.
- 103 Ben Merson, "Pitää olla enemmän vaimoja", *Uusi Maailma* 21/1967, 30–35.
- 104 "Uusi ja vanha vaimo. Asuisitteko saman katon alla?", *Uusi Maailma* 22/1969, 30–32.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Me Naiset, 1965–1970.

Uusi Maailma, 1965–1970.

Arkistolähteet

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Yhdistys 9:n arkisto

Mieskin on ihminen! -julkilausuma (kansio ID, DC)

Yhdistys 9:n toimintakertomukset 1966–1970 (kansio ID, DB)

Yhdistys 9:n säännöt (kansio IC, CA)

Muut aikakaus- ja sanomalehdet

Mickwitz, Margaretha. "Könsrollerna – inte frontdelning utan primärrelationer." *Nya Pressen*, 24. elokuuta 1965a, 6.

Mickwitz, Margaretha. "Kvinnor – hjärntvättas till tro på lyckan genom mannen." *Nya Pressen* 2. syyskuuta 1965b, 6.

Polttila, Brita. "Roolidebatista (erityisesti Jussi Talven luettavaksi)." *Tilanne* 2/1966, 116–117.

Saaritsa, Pentti. "Karin metodit." *FBT* 3/1966, 39–40.

Turunen, Ritva. "Nainen ja hänen roolinsa I." *Uusi Suomi*, 31. lokakuuta 1965a, 18.

Turunen, Ritva. "Nainen ja hänen roolinsa II." *Uusi Suomi*, 6. marraskuuta 1965b, 20.

Turunen, Ritva. "Nainen ja hänen roolinsa III." *Uusi Suomi* 14. marraskuuta 1965c, 19.

Verkkolähteet

Korppi-Tommola, Aura. "Martti Paloheimo." *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006. Viitattu 16.2.2024.

Artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008469>

Kirjallisuus

Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and in West-Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi University Press, 2002.

Dahlström, Edmund, toim. *Kvinnors liv och arbete. Kvinnors liv og arbeid*. Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, 1962.

- Eskola, Katarina. "Sukupuoliroolikeskustelu Suomessa." Teoksessa *Miesten maailman nurjat lait*, toimittanut Katarina Eskola, 11–37. Helsinki: Tammi, 1968.
- Eskola, Katarina. "Sukupuoliroolikeskustelu Suomessa." Teoksessa *Roolien murttajat*, toimittaneet Margaretha Mickwitz, Agneta von Essen ja Elisabeth Nordgren, 56–72. Helsinki: Gaudeamus, 2008.
- Fairclough, Norman. *Miten media puhuu?* Tampere: Vastapaino, 1997.
- Fairclough, Norman. *Analysing Discourse*. London: Routledge, 2003.
- Haavio-Mannila, Elina. *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit*. Helsinki: WSOY, 1968.
- Hill, Helena. *Befria mannen! Idéer om förtryck, frigörelse and förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Umeå: Text och kultur, 2007.
- Holli, Anne Mari. "Yhdistys 9:n politiikan ja politiikkakäsitysten suhteen merkityksestä tasa-arvopolitiikan syntyhistoriassa." *Politiikka* 30, no. 4 (1988): 321–332.
- Isaksson, Emma. *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*. Stockholm: Atlas, 2007.
- Jaakkola, Risto. "Miesten vaihtoehto." Teoksessa *Miesten maailman nurjat lait*, toimittanut Katarina Eskola, 183–190. Helsinki: Tammi, 1968.
- Jokinen, Arja. "Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen." Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*, toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, 126–159. Tampere: Vastapaino, 1999.
- Jokinen, Arto. "Johdanto." Teoksessa *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus- ja tasa-arvopolitiikka*, toimittanut Arto Jokinen, 11–22. Tampere: Tampere University Press, 2012a.
- Jokinen, Arto. "Miehet osana tasa-arvokeskustelua ja politiikkaa." Teoksessa *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus- ja tasa-arvopolitiikka*, toimittanut Arto Jokinen, 63–76. Tampere: Tampere University Press, 2012b.
- Julkunen, Lauri. *Kynällä ja sanalla. Yrjö Karilas poikien kasvattajana 1910–1960-luvuilla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2021.
- Julkunen, Raija. "Suomalainen sukupuolimalli." Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*, toimittaneet Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin, 179–202. Tampere: Vastapaino, 1994.
- Julkunen, Raija. "Mieskysymys suomalaisen tasa-arvopolitiikan asialistalla." Teoksessa *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus- ja tasa-arvopolitiikka*, toimittanut Arto Jokinen, 30–43. Tampere: Tampere University Press, 2012.
- Järvelä, Juha. *Kaksi maailmaa? Sukupuoli Mika Waltarin kirjailijakuvassa, teksteissä ja niiden vastaanotossa 1925–1939*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2013.
- Järvklo, Niclas. *Den nye mannen. Statlig maskulinitetspolitik i Sverige från 1980-talet till 2020-talet*. Stockholm: Stockholms universitet, 2022.
- Kivikuru, Ulla-Maija. *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Helsinki: Helsinki University Press, 1996.
- Klinth, Roger. *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960–95*. Linköping: Linköpings universitet, 2002.
- Kumpulainen, Sami. "Lehtemme on puolueeton, eikä harrasta politiikkaa." *Suomalaisten puolueiden ja niiden poliitikkojen käsittely Uusi Maailma -lehdessä 1963–1979*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2017.
- Kurvinen, Heidi. "Toimittajat ja toimitukselliset prosessit mediatekstien takana." *Historiallinen Aikakauskirja* 118, no. 3 (2018): 310–322.

- Kurvinen, Heidi. "Yhteiskunnallinen muutos ja suomalaistoimittajien ärtymys – kuinka feminismistä tuli 1970-luvun lopun lehdistössä vaikea sana." Teoksessa *Vihapuheen, viholliskuvien ja disinformaation historiaa. Vallan ja vastarinnan välineitä*, toimittanut Marja Vuorinen, 233–258. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 2021.
- Kurvinen, Heidi, ja Arja Turunen. "The radical sex role ideology and the Finnish gender role movement of the late 1960s." *Women's History Review* 23, no.1 (2022): 62–81. DOI: 10.1080/09612025.2022.2092270
- Kåre-Breivik, Jan. "Superguttene – den norske Mannebevegelsen på 1970- og 80-tallet." Teoksessa *Da den personlige ble politisk. Den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-tallet*, toimittanut Hilde Danielsen, 153–183. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2013.
- Lassila, Pertti. "Min täällä tee, se kaikki kieroön vie." Teoksessa *Ja kuitenkin me voitimme. Sodan muisto ja perintö*, toimittanut Lauri Haataja, 141–157. Helsinki: Kirjayhtymä, 1994.
- Leiwo, Matti, ja Sari Pietikäinen. "Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä." Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa*, toimittaneet Kari Palonen ja Hilikka Summa, 85–108. Tampere: Vastapaino, 1996.
- Malmberg, Raiili. "Yleislehtien kuohuvat vuodet 1934–1980." Teoksessa *Suomen lehdistön historia 8, Aikakauslehdistön historia: yleisaikakauslehdet*, toimittanut Päiviö Tommila, 107–188. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1991.
- Mickwitz, Margaretha. "Yhdistys 9 ja sukupuoliroolikeskustelu." Teoksessa *Roolien murjat*, toimittaneet Margaretha Mickwitz, Agneta von Essen ja Elisabeth Nordgren, 25–55. Helsinki: Gaudeamus, 2008.
- Männistö, Anssi. *Islam länsimaisessa hegemonisessa diskurssissa*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, 1999.
- Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 1970.
- Pietikäinen, Sari, ja Anne Mäntynen. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino, 2009.
- Potinkara, Nika, Liia Raippalinnalla Liia-Maria ja Arja Turunen. "Diskurssintutkimus." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittaneet Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 349–350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.
- Rotkirch, Holger. "Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana." Teoksessa *Miesten maailman nurjat lait*, toimittanut Katarina Eskola, 62–73. Helsinki: Tammi, 1968.
- Ruoho, Iris, ja Laura Saarenmaa. *Edunvalvonnasta elämänpolitiikkaan. Naistenlehdet journalismina ja julkisuutena*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2011.
- Saarenmaa, Laura. *Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampere University Press, 2010.
- Schmitz, Eva. *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund: Lund University Department of Sociology, 2007.
- Seppänen, Janne. *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino, 2001.
- Seppänen, Paavo. "Suuret ikäluokat ja avioliitto: Mistä mies?" *Sosiologia* 3, no. 4 (1966): 178–182.
- Turunen, Arja. *Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?* Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 2011.

- Turunen, Arja. "Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle." *Media & Viestintä* 37, no. 2 (2014), 38–56.
- Turunen, Arja. "Equality on male terms or reconstruction of gender roles? Association 9 and the Finnish sex role ideology of the 1960s." *NORA Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 32, no. 2 (2024): 158–172. DOI: 10.1080/08038740.2024.2320629
- Turunen, Risto. *Uhon ja armon aika. Suomalainen kirjallisuusjärjestelmä, sen yhteiskuntasuhteet ja rakenteistuminen vuosina 1944–1952*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2003.
- Töyry, Maija. *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2005.

Heidi Kurvinen, Liisa Lalu ja Katja Lautamatti

Feminismi, perheeni. Sukupuolen ja iän risteämät feministisen liikkeen kokemushistoriassa

---

Näkökulma-artikkelissa avataan suunnitteilla olevan tiede-taidehankkeen lähestymistapoja perheen ja etenkin lasten rooliin feminismin historiassa. Tarkastelu kiinnittyy 1970- ja 1980-luvun kotimaiseen feminismiin, mutta ajatteluun haetaan virikkeitä kansainvälisestä kirjallisuudesta.

Yhteiskunnallisten liikkeiden sukupuolitietoinen analyysi on viimeisten vuosikymmenten aikana tuottanut enenevässä määrin tietoa sukupuolen merkityksestä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ajavissa liikkeissä. Tutkijat ovat huomioineet myös luokan ja etnisyyden kaltaisia sukupuolen kanssa risteäviä eroja, jotka vaikuttavat ihmisten yhteiskunnalliseen toimijuuteen.¹ Tutkimus on painottunut aikuisten ja jossain määrin nuorison aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimintaan. Sen sijaan lasten toimijuus ja kysymys iästä analyttisenä kategoriana on jäänyt yhteiskunnallisen aktiivisuuden tutkimuksessa vähemmälle huomiolle². Tähän tutkimukselliseen aukkoon sijoittuu suunnitteilla oleva *Feminismi, perheeni: Yksilökokemuksista äänten mosaiikiksi* -hanke, jossa tutkimme tieteen ja taiteen keinoin feministiakivistien laajennetun perheen ja sen jäsenten erilaisia kokemuksia 1970- ja 1980-luvun kotimaisesta feministisestä liikkeestä. Hankkeen työryhmään kuuluvat kulttuurihistoriantutkijat Heidi Kurvinen ja Liisa Lalu, sukupuolentutkija Nina Nyman, dokumentaristi ja taiteilija-tutkija Katja Lautamatti sekä Rauman taidemuseon intendentti ja taiteilija-tutkija Heta Kaisto.

Aikaisemmassa tutkimuksessa 1970-luvun niin sanottua uutta naisliikettä on tutkittu naisten näkökulmasta³, mutta feministien perheet ovat jääneet tarkastelun ulkopuolelle.⁴ Tämä on osin seurausta 1970-luvun feminismin kansainvälisestä iskulauseesta ”henkilökohtainen on poliittista”⁵, jossa yksityinen elämänpiiri sisällytettiin osaksi julkista elämänpiiriä. Yhteiskunnallisen toiminnan laajemmalle määrittelylle ja tarkastelulle näyttää kuitenkin

olevan tilausta, sillä naisliikkeen ja lasten oikeuksien suhdetta on viime aikoina problematisoitu esimerkiksi artikkelikokoelmassa *Feminism and the Politics of Childhood* (2018).⁶ Siinä lapset nähdään aktiivisina toimijoina äitiensä poliittisissa kamppailuissa, mutta kategoriat 'nainen' ja 'lapsi' nähdään myös osin jännitteisinä suhteessa toisiinsa. Erityisesti feministisen liikkeen näkökulmasta naisten ja lasten oikeudet saattavat olla jopa paikoin ristiriidassa keskenään.⁷ Äitien ja lasten rinnakkaiset kokemukset tuottavatkin väistämättä erilaisia näkökulmia feminismin historiaan, mikä muodostaa yhden *Feminismi, perheeni* -hankkeen keskeisistä lähtökohdista. Kiinnostuksemme feminismin historian kirjoittamiseen perheen näkökulmasta on kuitenkin noussut osin erilaisista lähtökohdista, jotka ovat hanketta suunnitellussa asettuneet vuoropuheluun keskenään.

Katja: Olen ensimmäisen kerran tutkinut kokemustani feministiäidin tyttärenä opiskelijadokumentissa *Tytöt* (2008). Siinä korostui pohdinta omasta identiteetistä, joka oli korostetun vahva ja itsenäinen, ja mahdollisesti epäfeminiininen. Saatua ni oman lapsen olen pohtinut enenevässä määrin lasten kokemusta feministien perheissä. Ajattelen, että feminismin toisen aallon liike on kiehtovaa, monisyistä ja dramaattista kulttuurihistoriaa, joka pitää saada monimuotoisuudessaan talteen. Minua kiinnostaa se, miten ruohonjuuritason toiminta ulottui yksityisen piiriin ja miten tämä julkisen ja yksityisen toiminnan lomittuminen vaikutti perheisiin. Ihailen itsensä likoon laittaneita feministejä, jotka uskalsivat olla hankalia ja erilaisia, ja näin ajaa valtavaa muutosta. Feministien lapsia kohtaan koen myötätuntoa, mutta toisaalta pidän heitä etuoikeutettuina. Feminismin muutosvoima oli valtava, ja on tärkeää ja kiehtovaa tutkia myös liikkeen kääntöpuolia, sitä miten aikuisten vimma ja palo vaikutti heistä riippuvaisiin lapsiin. Feminismin historiaa on näistä näkökulmista käsitelty kansainvälisissä sarjoissa, ja esimerkiksi yhdysvaltalaisen *Mrs. America* -sarjan⁸ (2020) katselu herätti minussa halun pohtia suomalaisen feminismin tutkimista elokuvan keinoin.

Liisa: Kuunnelllessani väitöskirjani haastatteluissa taistolaisten naisten nuoruuden muistoja olen huomannut, että he kertovat usein oman elämänsä ohella perheen, suvun ja erityisesti oman äitinsä tarinaa⁹. Naisten elämänkertoihin perehtyneet tutkijat ovatkin huomanneet, että naisten käsitys omasta itsestään on liukuvaa ja häilyvää. Erityisesti äiti-tytär-suhde on naisten oman elämän tulkinnassa olennainen itsen rakentamisen väline, vaikkakin jännitteinen sellainen. Joskus äiti jää passiiviseksi oman subjektin mahdollistajaksi.¹⁰ Toisaalta nuoruuden minää muis-

tellessa itse jo isovanhemman ikäisenä on monella ymmärtävä ja arvostava katse omiin vanhempiinsa, ja eri sukupolvien naiset vaikuttavat olevan erottamattomassa ketjussa. Omat tyttäret taas mielenkiintoisesti usein puuttuvat muistelusta, vaikka monella äitiyden ja vanhemmuuden pohtiminen alkoi taistolaisuuden jälkeen esimerkiksi uuteen naisliikkeeseen liittyneessä Eulaalia-opintoryhmässä¹¹. Vaikka teema ei enää mahdukaan väitöskirjaani, kaipaa se mielestäni tutkimusta. Niinpä kun Katja otti minuun yhteyttä ideoidensa kanssa, innostuin välittömästi. Olisi mahtavaa, jos pääsisimme jotenkin kiinni aktivistien yksityisempään elämään, sukupolvien välisiin suhteisiin sekä intiimin ja ideaalin jännitteisiin.

Heidi: Olen tutkinut viime vuodet feminismin historiaa julkisen keskustelun näkökulmasta ja huomannut, että aktivistien perheet eivät tässä keskustelussa päässeet 1970-luvulla juurikaan näkyviin. Vaikka lapset kulkivat mukana kokouksissa ja mielenilmauksissa, toiminta oli aikuiskeskeistä eivätkä he saaneet liikkeessä tai sen painotuksissa aktiivisempaa roolia. Sosiologi ja lapsuudentutkija Diana M. Rodgers onkin erottanut kolme erilaista tapaa, joilla lapset ovat mukana yhteiskunnallisissa liikkeissä: strategiset osallistujat, oletusarvoiset osallistujat ja aktiiviset osallistujat¹². Näistä feministien lapset menevät keskimmäiseen kategoriaan, jossa lapset eivät ole valinneet osallistumista, mutta ovat vanhempansa mukana olleet toiminnan keskiössä. Minua kiinnostaa se, miten tämä mukanaolo on vaikuttanut lapsiin ja erityisesti heidän myöhempään käsityksiinsä feminismistä ja feministeistä. Samanaikaisesti feminismin haastaman perhekesityksen näkyminen perheiden arjessa on kiinnostava kysymys, jota ei ole juurikaan aikaisemmin tutkittu.

Englantilaisten suffragettien kärkinimiin kuulunut Emmeline Pankhurst, tämän puoliso Rickhard Pankhurst ja heidän tyttärensä Christabel, Sylvia ja Adele ovat tarjonneet tutkijoille yhden tapausesimerkin naisliikkeen ihanteiden vaikutuksista perheen sisäiseen dynamiikkaan. Tutkimuksessa on kuitenkin keskitytty Pankhurstin vuonna 1903 perustaman *Women's Social and Political Union* (WSPU) -järjestön toimintaan naisten äänioikeuden saavuttamiseksi sekä perhepiirissä tapahtuneeseen välirikoon WSPU:n omaksuttua ääri-radikaaleja toimintamuotoja, kuten tuhopolttoja. Tämän seurauksena nuorimmat tyttäret Sylvia ja Adele Pankhurst erosivat järjestöstä, kun taas muu perhe jatkoi toimintaa sen piirissä.¹³ Pankhursteilta säilyneet aineistot eivät ole kuitenkaan mahdollistaneet tulkintoja siitä, miten eri perheenjäsenet kokivat naisasiaideologian. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen tutkijat ovat silti tunnistaneeet poliittisuuden jokapäiväisen tason, niin sanotun *arkipolitiikan*¹⁴,

jolle feministien lähipiiri muodosti yhden alustan niin Pankhurstien aikaan kuin 1970- ja 1980-luvullakin. Siksi juuri perheenjäsenten erilaiset kokemukset nousevat *Feminismi, perheeni* -hankkeessa tutkimuksen keskiöön ja niitä lähdetään jäljittämään moninaisella lähdeaineistolla sekä tieteen ja taiteen keinoin.

Katja: Arkistojen kautta pääsemme käsiksi ajan asenneilmapiiriin ja siihen, miten julkisuus kohtasi ja esitti feministit. Sen sijaan intiimi, yksityinen kokemus aukeaa vasta haastatteluiden ja osallistujien kanssa käsikirjoitettavan essee-elokuvan kautta.

Liisa: Ajatuksenamme on ollut kokeilla juuri erilaisia haastatteluja ja luoda mahdollisimman erilaisia muistelun ja kertomisen tilanteita niin yksilö- ja ryhmähaastattelujen kuin erilaisissa ympäristöissä tapahtuvien haastattelujenkin kautta. Luulen, että näihin perheenjäsenten välisiin yhteyksiin päästään yrityksen ja erehdyksen kautta, kokeilemalla ja tutkimalla. On mahtavaa, että meillä on mukana kokeneita haastattelijoina tutkimuksen tarpeisiin, mutta myös dokumenttiohjaaja Katja Lautamatti ja taiteilija-tutkija Heta Kaisto. Jo alustavissa tapaamisissa olemme pallotelleet ja ideoineet uusia ja erilaisia tapoja päästä käsiksi jo kerrottuja aktivistikertomuksia yksityisempiin, ehkä vaikeisiinkin muistoihin. Yksi ajatuksemme on luoda erilaisia muistikarttoja, jonne sijoitamme nimettömiä muistoja ja muistikuvia, joita muut voivat kommentoida.

Heidi: Minä ajattelen, että tässä hankkeessa kiinnostavaa on nimenomaan se, miten eri ikäpolvien muistot asettuvat dialogiin keskenään, mutta myös tutkijoiden ja taiteilijoiden näkemysten kanssa. Hankkeen keskiössä oleva ajatus elävästä, koko ajan täydentyvästä arkistosta korostaa sitä, että näemme muistot myös suhteellisina eli ne muodostuvat ja saavat merkityksiä suhteessa toisten ihmisten muistoihin. Odotan mielenkiinnolla myös sitä, miten perheiden sisäiset muistot mahdollisesti saavat uudenlaisia tulkintoja, kun niitä suhteutetaan muiden perheiden kokemuksiin. Esimerkiksi mediatutkija Amalia G. Sabiescun mukaan tämänkaltaisissa elävissä arkistoissa muisti siirtyy nimenomaan yhteisöllisesti rakentuen, kun arkistoihin tallentuneet dokumentit ja ihmisten muistot pääsevät vuoropuheluun keskenään.¹⁵ Tähän pyrimme Liisan mainitsemilla muistikarttoilla. Hyödyntämällä tiedettä ja taidetta tavoitteenamme on toisin sanoen saada eri ikäpolvet käymään dialogia keskenään perheiden feministisestä menneisyydestä. Se mahdollistaa myös vaikeiden tunteiden käsittelyn.

Nuorten ihmisten aktiivisuus on viime vuosina noussut näkyvästi esiin etenkin ympäristöliikkeen myötä. Ruotsalaisen Greta Thunbergin kaltaiset ilmas- toaktivistit ovat herätelleet poliitikkoja huomaamaan maapallon nykyisen tilan ja tutkijat kiinnostumaan nuorten aktiivisuudesta.¹⁶ Tutkimuksessa on usein kiinnitetty huomiota myös nuorison pyrkimykseen haastaa vanhempiensa ajattelutapoja.¹⁷ Sen sijaan aiemmassa tutkimuksessa ei ole pohdittu kattavasti perheyhteisöä aktivismin arkisena alustana, jossa vanhemmat ja lapset ovat eri tavoin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa,¹⁸ vaikka perhe- metaforaa onkin käytetty puhuttaessa samaan liikeperheeseen kuuluvasta toiminnasta (*social movement family*).¹⁹ Harvoja poikkeuksia tästä on Suzanne Staggenborgin teos *Gender, Family and Social Movements* (1998), jossa kirjoittaja pohti yhteiskunnallisen aktiivisuuden vaikutuksia perheiden sisäiseen dynamiikkaan 1900-luvun Yhdysvalloissa. Staggenborgin keskeinen teesi on, että 1960-luvulla syntyneiden niin sanottujen uusien yhteiskunnallisten liikkeiden esittämät vaateet vaikuttivat myös perheisiin, mikä muodosti keskeisen sytykkeen vastaliikkeiden, kuten antifeminismin, nousulle.²⁰ Kirjassa perhe säilyy kuitenkin yleisen tason käsitteenä, mikä erottaa Staggenborgin lähestymistavan *Feminismi, perheeni* -hankkeesta.

Liisa: Ymmärrämme perheen vanhempien ja lasten suhdetta laajemmin, ja pyrimme tavoittamaan aktivistien lähipiiriä ryhmähaastatteluihin, mutta myös yksittäisiin tapaamisiin ja keskusteluihin. Toivomme, että laajemman muistitietokeruukutsun kautta tavoittaisimme etenkin vähemmän esillä olleita feministejä ja heidän lapsiaan tai lähipiiriään. Ehkä joku nyt aktiivinen nuori feministi tunnistaa itsensä kutsusta ja on valmis puhumaan siitä, miten hänen lapsuuden kodissaan tai lähipiirissään feminismi näkyi tai ei näkynyt.

Heidi: Feminismin historiakuvassa ovat niin Suomessa kuin kansainvälisestikin usein painottuneet tiettyjen, näkyvien aktivistien äänet.²¹ Kääntämällä katseen feminismin näkymiseen arjessa pyrimme haastamaan näitä vallitsevia narratiiveja, joilla feminismin historiasta kerrotaan. Ryhmäkeskustelut ja muistikartat ovat mahdollisia tapoja yrittää avata tilaa erilaisten äänten vuoropuhelulle. Ideana on myös se, että haastateltavat saavat olla koko prosessin ajan mukana tiedontuotannossa, jolloin hankkeessa kerätty tieto haastaa heidänkin muistojaan ja paljastaa sieltä mahdollisesti uusia asioita. Tärkeää on myös muistaa, että arjen feminismin ei välttämättä tarkoittanut mielenilmausbannereiden tekemistä tai ideologisia kokouksia vaan se saattoi näkyä esimerkiksi siinä, miten lapsia kasvatettiin, mil-

laisia kirjoja perheessä luettiin tai minkäläinen asumisjärjestely vanhemmilla oli niissä perheissä, joissa oli kaksi vanhempaa. Vastaavasti lapsen saaminen yksin on ollut naiselle jo lähtökohtaisesti arkipoliittinen teko, kuten myös mahdollisen heteroavioliiton päättäminen ja uusperheellistyminen naisen kanssa.

Sosiologi Mayer Zald on kehottanut tutkijoita laajentamaan yhteiskunnallisen liikkeen käsitettä sisällyttämällä siihen kaikenlaisen ideologisesti suuntautuneen toiminnan (*ideologically structured action*). Tällöin huomio kiinnitetään mikro- tai makrotason tarkastelun sijasta niin kutsutulle mesotasolle, joka toimii henkilökohtaisen kokemuksen ja yhteiskunnallisen rakenteen välisenä siltana.²² Tätä on käsitteellistetty muun muassa yhteiskunnallisiin liikkeisiin liittyvien yhteisöjen käsitteellä (*movement communities*), jollaiseksi myös perhe on nähtävissä.²³ Jokainen yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistuva ihminen onkin aina osa joko biologista tai valittua perhettä, mistä johtuen henkilökohtaiset kokemukset ja yksilön arkielämä kietoutuvat väijäämättä kollektiiviseen toimintaan.²⁴ Myös sukupuolinäkökulmaisen yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksen pioneerit Verta Taylor ja Nancy Whittier erottavat yhdeksi ryhmäidentiteettiä jäsentävistä tasoista arjen politisoimisen (*politisisation of everyday life*).²⁵ 1970- ja 1980-luvun feminismissä tämä oli erityisen keskeistä, sillä tietoisuuden kasvu merkitsi uudenlaisen identiteetin rakentamista.²⁶ Samanaikaisesti henkilökohtainen identiteettityö mukautui osin kollektiivisen liikkeen tavoitteisiin,²⁷ mikä oletetusti vaikutti aktivistien lähipiiriin, kuten heidän lapsiinsa ja seurustelukumppaneihinsa. 1970-luvun antifeministien keskeisiä teesejä olikin huoli lapsista, jotka menettäisivät äitinsä liikkeelle, joka 1970-luvulla osin haastoi käsitystä ydinperheestä sekä äidin ja isän rooleista siinä.²⁸ Tutkimuksessa ei ole kuitenkaan pohdittu, miten uudenlainen käsitys perheestä loppujen lopuksi näkyi perheiden sisällä. *Feminismi, perheeni* -hankkeessa meille on tärkeää, että tutkimuksemme ei lähde uusintamaan antifeministien alkuperäistä ajatusta feministeistä huonoina äiteinä.

Katja: Näkisin, ainakin omaan kokemukseen nojaten, että lapset eivät menettäneet vanhempiaan, vaan paremminkin tulivat osaksi yhteisöllistä liikehdintää, ja altistuivat aatteille ja hurjuudelle, jota normatiivisissa perheissä olisi kauhisteltu (esimerkiksi alastomuus, sukupuolikasvatus). Haavoittavaa lapselle saattoi olla se, miten julkisuus kohteli feministejä, ja sitä kautta pelko ja huoli vanhemmasta, etenkin jos vanhempi ei osannut tai kyennyt käsittelemään asiaa. Lapset ovat lop-

puun saakka, miltei aina, lojaaleja vanhemmilleen, ja huoli vanhemmasta voi olla raskas taakka kantaa. Tällaisissa olosuhteissa lapsi voi kasvaa moneen suuntaan, myös kriittiseksi ja oikeudentuntoiseksi ihmiseksi joka aikuisena itse havaitsee valta-asetelmat ja niiden väärinkäytön.

Liisa: Uusi naisliike sai vaikutteita psykoanalyysista, mikä ajoi naisia vielä enemmän pohtimaan ensimmäistä ja pitkäaikaista suhdetta äitiinsä. Suhde rakentui paitsi henkilökohtaisena ja intiiminä kokemuksena myös laajempana tietoisuutena historian eri naissukupolvien elämän mahdollisuuksista ja rajoituksista. Äidinperinnön ristiriita ja ongelma hahmottui uusien mahdollisuuksien ja vaatimusten ja toisaalta perinteisen naiseuden välillä. Naisen itsenäinen elämä saattoi olla yksinäistä ja luovan työn tekeminen vaati usein kodista huolehtivan ”vaimon”, johon suomalainen perinteinen perhemuoto ei helposti taipunut, pohdittiin vuonna 1981 *Eulaalia*-julkaisussa.²⁹ Onkin kiinnostavaa tutkia, miten paitsi menneiden vuosikymmenten feministiaktivistit, mutta myös heidän lapsensa kokevat tämän onnistuneen, ja miten nimenomaan se koski koko perhettä ja lähipiiriä, ei vain itse feministejä.

Heidi: Kun lähdemme tarkastelemaan menneisyyden ihmisten arkea ja feminismin näkymistä perheissä, ollaan sensitiivisten kysymysten äärellä. Tärkeää on, että lähtökohtaisesti ajattelemme kaikkien aikuisten pyrkineen järjestämään lapsilleen mahdollisimman hyvät kasvuolosuhteet sen tietämyksen valossa, joka heillä on silloin ollut. Niin feministit kuin feminismistä inspiroituneet miesryhmäläiset tekivät perhejärjestelyissään ja kasvatusmetodeissaan valintoja, jotka kyseenalaistivat vallitsevat sukupuoli- ja perhekäsitykset. Lapset ovat luonnollisesti reagoineet näihin valintoihin yksilöllisesti ja heidän kokemuksensa voivat olla hyvin erilaisia. Siinä missä yksi on imenyt vaikutteita, joita on toteuttanut myöhemmin omassa elämässään, toinen saattoi kipuilla. Tämä ei koskenut kuitenkaan yksinomaan feministejä vaan myös muissa poliittisissa ja ruohonjuuritason liikkeissä toimineita perheellisiä aikuisia ja heidän lapsiaan. On tärkeää, että nyt myös nämä aktivistien lapset saavat kokemuksensa kuuluviin, mikä ehkä avaa mahdollisuuden aiempaa moninaisemmalle tavalle kirjoittaa yhteiskunnallisen aktiivisuuden historiaa.

Kirjallisuuden tutkimuksessa on viime vuosina käyty kriittistä keskustelua aikuisten näkökulman kirjoittautumisesta lapsille tarkoitettuihin tarinoihin.³⁰ Yhteiskunnallisissa liikkeissä ja niiden tutkimuksessa aikuisnäkökulma on tarkoittanut sitä, että lapset on pääsääntöisesti unohdettu, vaikka he

ovat osallistuneet erilaisten liikkeiden toimintaan eri aikoina ja erilaisin tavoin.³¹ Kun tarkastelemme uutta naisliikettä feministien ja heidän lähipiiriinsä kuuluneiden aikuisten ohella myös lasten kautta, kuva liikkeen historiasta saa vääjäämättä uusia sävyjä. Lasten kokemuksia on kuitenkin säilynyt aikalaisaineistoissa varsin vähän, minkä vuoksi joudumme hankkeessa pohtimaan myös kysymystä siitä, kenen muistoja pystymme tavoittamaan.

Liisa: Lapsuuden ja nuoruuden historian tutkimuksessa on pohdittu paljon sitä, miten lapset ja heidän kokemuksensa voidaan tavoittaa. Voiko lapsella ylipäätään olla toimijuutta aikuisten maailmassa? Samanaikaisesti toimijuuden käsitettä on laajennettu myös sopeutumiseen ja mukautumiseen toimijuuden ilmenemismuotoina. Emme myöskään koskaan tavoita lasten maailmaa aikuisten muistojen kautta.

Heidi: Tässä on ehkä tärkeää muistaa, että nykyiset aikuiset luonnollisesti merkityksellistävät lapsuuden kokemuksiaan kaiken myöhemmän elämänsä valossa, mihin Liisakin viittasi. Aikalaisaineistojen eli arkistomateriaalien ja mediatekstien avulla pääsemme kuitenkin kiinni siihen, miten lapset olivat tutkittuna aikana osana liikettä. Asettamalla nämä huomiot vuoropuheluun muistitiedon kanssa pääsemme jo hieman lähemmäs lapsuuden kokemuksia³². Aikaisemmassa tutkimuksessani olen esimerkiksi huomannut, että feminismi tai sukupuoliroolit eivät ole olleet sellaisia teemoja, joista lapset olisivat kirjoittaneet esimerkiksi lastenlehdissä, kuten tapahtui eräiden muiden liikkeiden kohdalla. Osaltaan tämä johtui siitä, että feministien lapset olivat 1970- ja 1980-luvulla vielä niin pieniä. Samanaikaisesti feminismi näyttytyy aikalaisaineistojen valossa aikuiskeskeiseltä teemalta, johon lasten oli vaikea saada kosketuspintaa. Tämä ehkä selittää sitä, miksi 1970-luvun feministien tyttäristä ei usein tullut 1990- ja 2000-luvun näkyviä feministikeskustelijoita. Muistitiedon kautta pääsemme näin ollen tarttumaan ennen kaikkea siihen, miten feministien lapset kokevat lapsuutensa vaikuttaneen heidän suhteeseensa feminismiin aikuisuudessa. Tässä kohtaa myös tieteen ja taiteen vuoropuhelu sekä kysymys siitä, mitä aktivismi on, nousevat hankkeessa keskeiseen rooliin, kuten myös se, ketä tavoitamme muistitietokeruullamme. Loppujen lopuksi sekä historian tutkimus että menneisyyttä käsittelevä taideteos ovat aina olemassa olevien aineistojen rajaamia.

Dosentti **Heidi Kurvinen** ja FM **Liisa Lulu** työskentelevät Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa. TaM **Katja Lautamatti** on dokumentaristi ja Aalto-yliopiston tohtorikoulutettava. Heidän lisäksi hanketyöryhmään kuuluvat FM, museointendentti ja Aalto-yliopiston tohtorikoulutettava Heta Kaisto ja PM Nina Nyman Åbo Akademin sukupuolentutkimuksen oppiaineesta.

Viitteet

- 1 Esim. Marx Ferree ja Roth 1998; Taylor 1999; Pelak et al. 2006; Zemlinskaya 2010; Bhattacharjya et al. 2013.
- 2 della Porta 2019, 1409; Rodgers 2020.
- 3 Esim. Bergman 2002; Taavetti 2012; Turunen 2018a; Turunen 2018b; Yoken 2020; Yoken 2024; Yoken ja Turunen 2024; Kurvinen 2024.
- 4 Feministien puolisoitten ja lasten näkemyksiä on tallentunut esimerkiksi Pia Ingströmin toimittamaan kirjaan *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Ingström 2007, 228–241, 274–311.
- 5 Esim. Gosse 2005, 157–160.
- 6 Rosen ja Twamley (toim.) 2018.
- 7 Esim. Rosen ja Twamley 2018, 1–2; Dutta ja Sircar 2019, 84–85.
- 8 *Mrs. America* (2020) on fiktiivinen draamasarja, joka tarkastelee 1970-luvun feminismiä keskittyen jokaisessa jaksossa yhteen liikkeen ja sen ajamien asioiden kannalta keskeiseen henkilöön, joita olivat esimerkiksi Gloria Steinem, Bella Abzug ja Phyllis Schlafly.
- 9 Turunen 2025, tulossa.
- 10 Esim. Coslett, Lury ja Summerfield 2000.
- 11 Eulaalia-ryhmä alkoi kokoontua Helsingissä 1979–1980, kun feminismin intiimit teemat eivät yrityksistä huolimatta lyöneet läpi vasemmistossa ja erityisesti taistolaisuudessa. Perustajia kiinnostivat nimenomaan pikkuporvarillisiksi leimattujen henkilökohtaisten ongelmien yhteydet yhteiskunnalliseen ja poliittiseen. Eulaalia nimi symboloi naisen fantasiaa ja oli peräisin Dario Fon *Ei makseta, ei makseta!* -näytelmän Eulaalia-pyhimykseltä. Akanat: Eulaalia, HF5, Työväen Arkisto.
- 12 Rodgers 2020.
- 13 Esim. Pugh 2013.
- 14 Esim. Kallio 2006, 83–84.
- 15 Sabiescu 2020.
- 16 Esim. Sabherwal et al. 2020.
- 17 della Porta 2019, 1413.
- 18 Esim. Broad 2002.
- 19 della Porta ja Rucht 1995.
- 20 Staggenborg 1998.
- 21 Esim. Kurvinen ja Yoken 2022.
- 22 Zald 2000.
- 23 Staggenborg 2002, 126–127, 135–136.

- 24 Melluci 1996, 9.
25 Taylor ja Whittier 1995, 173.
26 Schwalbe ja Mason-Schrock 1996, 115.
27 Snow ja McAdam 2000, 49.
28 Kurvinen 2024.
29 ”Äitiensä tyttäret”, *Eulaalia*. Akanat: Eulaalia, TA. Kirjoittajat ovat elokuvaohjaaja ja käsikirjoittaja Kiti Luostarinen sekä taistolaisuutta omasta ja sukupuolinäkökulmasta paljon pohtinut sosiologi, sittemmin Helsingin yliopistossa kirjastohoitajana uran tehnyt Eeva Peltonen.
30 Dobson et al. 2021, 4.
31 Rodgers 2020.
32 Kurvinen 2022.

Lähteet

Arkistolähteet

Työväen arkisto, Helsinki. SETA:n arkisto
Akanat: Eulaalia (HF: HF5)

Kirjallisuus

- Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi University Press, 2002.
- Broad, K.L. ”Social Movement Selves.” *Sociological Perspectives* 45, no. 3 (2002): 317–336. DOI: 10.1525/sop.2002.45.3.317
- Bhattacharjya, Manjima, Jenny Birchall, Pamela Caro, David Kelleher ja Vinita Sahasranaman. ”Why gender matters in activism: Feminism and social justice movements.” *Gender & Development* 21, no. 2 (2013): 277–293. DOI: 10.1080/13552074.2013.802150
- Coslett, Tess, Celia Lury ja Penny Summerfield. *Feminism & Autobiography Texts, Theories, Methods*. London: Routledge, 2000.
- Dobson, Tom, Lisa Stephenson ja Ana De Arede. ”Disrupting aetonormativity: Involving children in the writing of literature for publication.” *English in Education* 55, no. 1 (2021): 4–19. DOI: 10.1080/04250494.2019.1679622
- Dutta, Debolina, ja Oishik Sircar. ”Notes on unlearning: Our feminisms, their childhoods.” Teoksessa *Feminism and the Politics of Childhood: Friends or Foes?*, toimittaneet Rachel Rosen ja Katherine Twamley, 83–92. London: UCL Press, 2018.
- Freree, Myra Marx, ja Silke Roth. ”Gender, Class, and the Interaction between Social Movements: A Strike of West Berlin Day Care Workers.” *Gender and Society* 12, no. 6 (1998): 626–48. DOI: 10.1177/089124398012006003

- Gosse, Van. *Rethinking the New Left: An Interpretative History*. Cham: Palgrave Macmillan, 2005.
- Hasso, Frances C. "Feminist Generations? The Long-Term Impact of Social Movement Involvement on Palestinian Women's Lives." *American Journal of Sociology* 107, no. 3 (2001): 586–611. DOI: 10.1086/338974
- Ingström, Pia. *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Helsinki: Schildts, 2007.
- Kallio, Kirsi Pauliina. *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho lapsuuden rajankäynnin tilana*. Acta Universitatis Tamperensis 1193. Tampere: Tampereen yliopisto, 2006.
- Kurvinen, Heidi. *Feminism in Finnish Print Media, 1968–1985*. Cham: Palgrave Macmillan, 2024.
- Kurvinen, Heidi. "Aikalaistekstiaineiston ja muistitiedon ristiinlukemisesta. Naisjournalismikeskustelu 1980-luvun lopun Suomessa." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen kentät. Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 355–365. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.
- Kurvinen, Heidi, ja Hannah Yoken. "Ylirajaiset tutkimusmenetelmät feminismin historian tutkimuksessa." Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen, 207–224. Turku: Kulttuurihistorian seura, 2022.
- Melucci, Alberto. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Pelak, Cynthia Fabrizio, Verta Taylor ja Nancy Whittier. "Gender Movements." Teoksessa *Handbook of the Sociology of Gender*, toimittanut Janet Saltzman Chafetz, 147–175. Boston: Springer, 2006.
- dellaPorta, Donatella. "Deconstructing Generations in Movements. Introduction." *American Behavioral Scientist* 63, no. 10 (2019): 1407–1426. DOI: 10.1177/0002764219831739
- Pugh, Martin. *The Pankhursts: The History of One Radical Family*. 2. painos. New York: Random House, 2013.
- Rodgers, Diane M. *Children in Social Movements: Rethinking Agency, Mobilization and Rights*. Abingdon & New York: Routledge, 2020.
- Rosen, Rachel, ja Katherine Twamley. "Introduction: The woman-child question. A dialogue in the borderlands." Teoksessa *Feminism and the Politics of Childhood: Friends or Foes?*, toimittaneet Rachel Rosen ja Katherine Twamley, 1–20. Lontoo: UCL Press, 2018.
- Sabiescu, Amalia G. "Living Archives and The Social Transmission of Memory," *Curator: The Museum Journal* 63, no. 4 (2020): 497–510. DOI: 10.1111/cura.12384
- Sabherwal, Anandita, Matthew T. Ballew, Sander van der Linden, Abel Gustafson, Matthew H. Goldberg, Edward W. Maibach, John E. Kotcher, Janet K. Swim, Seth A. Rosenthal ja Anthony Leiserowitz. "The Greta Thunberg Effect: Familiarity with Greta Thunberg predicts intentions to engage in climate activism in the United States." *Journal of Applied Social Psychology* 51, no. 4 (2021): 321–333.
- Schwalbe, Michael L., ja Douglas Mason-Schrock. "Identity Work as Group Process." *Advances in Group Processes* 13 (1996): 113–147.
- Snow, David A., ja Doug McAdam. "Identity Work Processes in the Context of Social Movements: Clarifying the Identity/Movement Nexus." Teoksessa *Self, Identity and Social Movements*, toimittaneet Sheldon Stryker, Timothy J. Owens ja Robert W. White, 41–67. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.
- Staggenborg, Suzanne. *Gender, Family and Social Movements*. Lontoo: Sage, 1998.

- Staggenborg, Suzanne. "The "Meso" in Social Movement Research." Teoksessa *Social Movements: Identity, Culture, and the State*, toimittaneet David S. Meyer, Nancy Whittier ja Belinda Robnett, 124–139. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Taavetti, Riikka. "Kohti sosialistista feminismiä. Marxist-Feministerna-ryhmä 1974–1978." *Naistutkimus – Kvinnoforskning*, no. 3 (2012): 30–42.
- Taylor, Verta. "Gender and Social Movements: Gender Processes in Women's Self-Help Movements." *Gender & Society* 13, no. 1 (1999): 8–33. DOI:10.1177/089124399013001002
- Taylor, Verta, ja Nancy Whittier. "Analytical Approaches to Social Movement Culture: The Culture of the Women's Movement." Teoksessa *Social Movement & Culture*, toimittaneet Hank Johnston ja Bert Klanderman, 163–187. Minneapolis: Minneapolis University Press, 1995.
- Turunen, Arja. "Conforming to or contesting the ideal? The myth of a strong woman in the life story narratives of Finnish second-wave feminists." *Oral History* 53, no. 1 (2025), tulossa.
- Turunen, Arja. "Kapinaa ja ahtaita raameja. Suomalaisten feministien muistoja 1970- ja 1980-lukujen yhteiskunnallisesta toimintakulttuurista." *Sukupuolentutkimus* 31, no. 3 (2018a): 37–50.
- Turunen, Arja. "Feminists in High Heels: The Role of Femininity in Second-Wave Feminists' Dress in Finland, 1973–1990." *The Journal of Dress History* 2, no. 3 (2018b): 122–143.
- Yoken, Hannah. *Nordic transnational feminist activism: The new women's movements in Finland, Sweden and Denmark, 1960s–1990s*. Julkaisematon väitöskirja. Glasgow'n yliopisto, 2020.
- Yoken, Hannah. "Producing and distributing feminist counterpublics: Magazines of the Nordic new women's movements." Teoksessa *Mediated Ideologies: Nordic Views on the History of the Press and Media Cultures*, toimittaneet Jukka Kortti ja Heidi Kurvinen, 103–121. Wilmington: Vernon Press, 2024.
- Yoken, Hannah ja Arja Turunen. "Transnational Influences: Finnish Feminism Between East and West". Teoksessa *Transnational Feminism in Non-English Speaking Europe, c.1960–1990*, toimittaneet Agnes Andeweg ja Heidi Kurvinen. Cham: Palgrave Macmillan, 2024.
- Zald, Mayer. "Ideologically Structured Action: An Enlarged Agenda for Social Movement Research." *Mobilization: An International Quarterly* 5, no. 1 (2000): 1–16. DOI: 10.17813/maiq.5.1.h8ru112776715vq7
- Zemlinskaya, Yulia. "Social Movements Through the Gender Lens." *Sociology Compass* 4, no. 8 (2010): 628–641. DOI: 10.1111/j.1751-9020.2010.00301

Hannah Kaarina Yoken

Liennytyksen puolesta, ydinsotaa vastaan. Sukupuolinäkökulma 1980-luvun kotimaisiin rauhanmarsseihin

---

Essee tarkastelee YK:n aseidenriisuntaviikkojen aikana vuosina 1980–1984 järjestettyjä suomalaisia rauhanmarsseja sukupuolen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta. Tekstiä raamittaa yksinkertainen menetelmällinen kysymys: millaisia sukupuolittuneita tapahtumia ja teemoja rauhanmarsseista nousee esiin, jos tutkija asettaa sukupuolihistorian analyttisen viitekehänsä keskiöön.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) päivää vietetään maailmanlaajuisesti järjestön perustamispäivänä eli 24. lokakuuta. Päivä merkitsee samalla vuodesta 1978 lähtien vuosittain järjestetyn YK:n aseidenriisuntaviikon alkamista.¹ Se nousi suomalaisten tietoisuuteen 1980-luvun alussa, jolloin rauhanmarsseja järjestettiin niin isoissa kaupungeissa kuin pienemmillä paikkakunnilla. Vuosina 1981–1984 rauhankulkueisiin osallistui satojatuhansia suomalaisia, jotka vaativat tulevaisuutta ilman ydinaseiden luomia uhkakuvia.²

Liikehdinnän taustalla oli kylmän sodan kiristynyt ilmapiiri. Vuonna 1979 Pohjois-Atlantin liitto eli NATO asetti Varsovan liitolle uhkavaatimuksen: Neuvostoliittoa vaadittiin rajoittamaan keskimatkan ydinaseiden sijoittamista itäiseen Eurooppaan. Mikäli NATO:n vaatimuksia ei toteutettaisi, Yhdysvallat asettaisi vastatoimena 572 ballistista ja risteilyohjusta liittomaihinsa läntisessä Euroopassa. Lukuisista suurvaltojen välisistä neuvotteluista huolimatta uhka kävi toteen. Vuosien 1983–1984 aikana NATO:n niin sanottuja euro-ohjuksia sijoitettiin Länsi-Saksaan, Iso-Britanniaan, Italiaan, Belgiaan ja Alankomaihin. Liennytyksen aikakauden päättymistä merkitsi myös Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin vuonna 1979, mikä lisäsi maailmanlaajuista pelkoa ydinaseiden käytöstä.³

Ydinsotaa vastustaneet ja liennytystä vaatineet 1980-luvun alun rauhanmarssit nousevat edelleen aika ajoin esiin osana suomalaista julkista keskustelua. Rauhanmarssien neutraaliutta on kyseenalaistettu ja ne on yhdistetty

Kuva 1. Rauhankulkueet näkyivät ja kuuluivat 1980-luvun alun katukuvassa. Helsingissä vuonna 1983 järjestetty rauhanmarssi kulki Kansallismuseon ohi. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

---

suomettumiseen tai neuvostopropagandaan. Lisäksi marssien järjestäjät tai lapsena niihin osallistuneet ovat palanneet nostalgisissa muistoissaan rauhanmarssien aikaan.⁴ Venäjän hyökättyä Ukrainaan alkuvuodesta 2022 internetin keskustelupalstoilla on ihmetelty, miksei 1980-luvun alun tyyppisiä rauhanmarsseja ole nyt näkynyt katukuvassa.

Vaikka 1980-luvun rauhanmarsseilla eittämättä onkin paikka suomalaisen julkisessa muistissa ja yksittäisten ihmisten muistoissa, ei niiden historiaa ole vielä juurikaan tutkittu.⁵ Poikkeuksena on historiantutkija Heidi Kurvisen tuore artikkeli, jossa hän vertailee rauhanmarssien ja ydinsodan vastaisen laajemman rauhanliikkeen kuvauksia suomalaisessa ja ruotsalaisessa printtimediassa. Kurvisen analyysin keskiössä ovat maiden väliset journalistiset kulttuurierot, rauhanliikkeiden yllirajaiset kytkökset sekä lasten rooli rauhanmarsseilla.⁶

Tässä tekstissä valotan suomalaisen kylmän sodan aikaisen rauhanliikkeen lähihistoriaa. Lähestyn vuosina 1980–1984 järjestettyjä rauhanmarsseja suurvaltojen vaikutuspiirienittelön sijaan ruohonjuuritason kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Tekstiäni raamittaa yksinkertainen menetelmä-

linen kysymys: millaisia sukupuolittuneita tapahtumia ja teemoja rauhanmarsseista nousee esiin, jos tutkija asettaa sukupuolihistorian analyttisen viitekehjensä keskiöön. Ydinsotaa vastustavat rauhanmarssit eivät olleet eksplisiittisesti sukupuolittuneen toiminnan ilmentymiä. Päinvastoin, marssien suhteellisen suurien osallistujamäärien voidaan nähdä johtuneen niitä järjestävien tahojen pyrkimyksestä määritellä marssien kohdeyleisö mahdollisimman laajasti – poliittiseen vakaumukseen, koulutustasoon, yhteiskuntaluokkaan, ikään tai sukupuoleen katsomatta. Lähestymällä marsseja sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta on mahdollista tuottaa uutta tietoa 1980-luvun rauhanliikkeen historiasta ja luoda monipuolisempi käsitys sukupuolittuneesta vaikuttamisesta 1980-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä essee on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtorin hankettani *"Jäähyväiset aseille": ydinvastainen protesti, tunteet ja sukupuoli Suomessa, 1979–1987*. Hankkeessa määrittelen ydinvastaisen protestin tämän esseen näkökulmaa moninaisemmin ja tutkin niin ydinsodan kuin ydinvoiman vastaista liikehdintää. Lähestyn ydinaseiden ja -voiman vastustusta ylijärjaisena historiallisena ilmiönä, jossa Suomen tapahtumat olivat yhteydessä kansainvälisiin tapahtumiin ja globaaleihin virtauksiin. Tässä esseessä keskityn nimenomaan sukupuoleen, mutta laajemmassa hankkeessani tutkin ydinvastaista protestia sukupuolihistoriallisen näkökulman lisäksi tunteiden historian perspektiivistä. Olen eritoten kiinnostunut tavoista, joilla tunteet ovat mobilisoineet ihmisiä osallistumaan ruohonjuuritason yhteiskunnalliseen toimintaan ja näiden tunteiden sukupuolittuneisuudesta.

Tässä esseessä tarkasteluni perustana toimivat kahden merkittävimmän suomalaisen rauhanjärjestön, Suomen Rauhanpuolustajien ja Sadankomitean, arkistoaineistot. Tutkimukseni edetessä olen tutustunut myös Naiset rauhan puolesta -järjestön sekä Suomen siviilipalvelusmiesliiton (nykyiseltä nimeltään Aseistakieltäytyjäliitto) arkistoihin. Olen hyödyntänyt järjestöjen luomia aikalaislähteitä, kuten toimintakertomuksia, kokousmuistioita ja lentolehtisiä, sekä jäsenten keräämiä ja arkistoitavia kirjallisia media-aineistoja, esimerkiksi lehdistötiedotteita ja sanoma- sekä iltapäivälehdissä julkaistuja uutisia ja mielipidekirjoituksia. Sukupuolen paikantaminen näistä arkistoaineistoista on vaatinut ajoittain vastakarvaan lukemista ja hiljaisuuksien tunnistamista. Toisinaan sukupuolen läsnäolo on ollut ilmiselvää, lähteisiin kirjattuina sukupuolittuneina diskursseina ja toiminnan tapoina.

Kansa marssimassa ydinsotaa vastaan

Rauhan merkitystä ja sodan välttämisen tärkeyttä tuskin tarvitsee nykyajan maailmassa kenellekään erityisesti korostaa. Sen sijaan on vaikeampi saada ihmisiä uskomaan sitä, että yksityisen kansalaisen teoilla ja mielipiteillä olisi näissä asioissa mitään merkitystä. Mutta asetapa itsellesi kysymys: kuka sitten puhuu tässä maailmassa rauhan puolesta elleivät ne, jotka tuntevat sen tärkeäksi? Haluatko sinä jättää rauhanasioiden käsittelyn pelkästään kyynisten teoreetikkojen ja laskelmoitsijoiden huoleksi? Eikö olekin tärkeää, että tavallisten ihmisten huoli ja pelko tuodaan voimakkaasti päättäjien tietoon meidän maassamme ja ympäri koko maailmaa.⁷

Näillä sanoilla teatteriohjaaja ja Savonlinnan rauhankulkuetoimikunnan puheenjohtaja Kimmo Lavaste rohkaisi paikallisia ihmisiä mukaan euro-ohjuskisa vastustaneeseen ja ydinaseetonta maailmaa vaatineeseen mielenosoitukseen syksyllä 1984. Samantyyppisiä rauhanmarssille kannustavia lentolehtisiä ilmestyi muissakin suomalaiskaupungeissa 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Niiden sanoma oli selkeä: ydinaseita sekä varustelumenojen lisäämistä tuli vastustaa ja hyvinvoinnin lisäämistä sekä pysyvää rauhaa kannattaa.

Niin Savonlinnassa kuin muilla paikkakunnilla rauhanmarssien järjestämisestä vastasivat paikalliset toimikunnat, jotka kokosivat yhteen moninaisen joukon suomalaisia aina poliittisten puolueiden jäsenistöstä ammattiyhdistyksiin sekä nais- ja nuorisojärjestöistä kirkon edustajiin.⁸ Päävastuun rauhanmarssien järjestämisestä otti kuitenkin Suomen Rauhanpuolustajat, joka oli perustamisestaan lähtien kuulunut Neuvostoliitto-myönteiseen Maailman Rauhanneuvostoon. 1980-luvulle tultaessa järjestö teki laajaa yhteistyötä Neuvostoliiton rauhankomitean kanssa, osallistui aktiivisesti ETYK-maiden yhteistoimintaan ja harjoitti ajalle tyyppillistä imperialismin vastaista solidaarisuustoimintaa.⁹

YK:n aseidenriisuntaviikkojen rauhanmarssien järjestäjien ydintavoitteeksi muotoutui halu koota yhteen suuria osallistujamääriä marssimaan ydinvarustelun lopettamisen puolesta. Esimerkiksi vuonna 1982 Rauhanpuolustajien piiriaktiivien seminaariraporttiin kirjattiin, että marssitoimikuntien tulisi olla ”laajapohjaisia ja avoimia, jotta saataisiin mahdollisimman monet ihmiset mukaan marssivalmisteluihin”. Samoin ”säännöllistä ja poliittista vastuuta tulisi antaa kaikille marssivalmisteluihin osallistuville” tasavertaisen järjestäytymisen takaamiseksi.¹⁰ Myös toinen suomalaisen rauhanliikkeen tunnettu nimi, yleispasifistinen rauhanjärjestö Sadankomitea,

Kuva 2. Rauhanmarssit kokosivat yhteen laajan läpileikkauksen suomalaisesta yhteiskunnasta 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupungin museo, CC BY 4.0.

osallistui johdonmukaisesti rauhanmarssien järjestämistöimiin. Vuoden 1981 toimintakertomuksessaan Sadankomitea painotti Rauhanpuolustajien tavoin, etteivät marssit olleet ”minkään järjestön voimannäyte, vaan ihmisten spontaani, henkilökohtainen kannanotto rauhan säilymisen puolesta”.¹¹

Toive saada laaja läpileikkaus suomalaisesta yhteiskunnasta marssimaan rauhan puolesta onnistui suunnitelmien mukaisesti. Marssien uutisointi osoitti, kuinka rauhanmarssit toivat eri poliittisten suuntauksien kannattajia yhteen. Ydinsotaa vastustettiin puoluepoliittisista taustoista huolimatta, ja marssijat vaativat kylmän sodan kummankin suurvallan aseistariisuntaa.¹² Huomattava määrä suomalaisia lapsista sotaveteraaneihin osoitti mieltään euro-ohjuksia ja laajempaa ydinvarustelua vastaan.¹³ Ensimmäinen suuria osallistujamääriä kerännyt YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssi pidettiin vuonna 1981, jolloin marssijoiden määräksi arvioitiin 128 000 ihmistä noin 50 paikkakunnalla ympäri Suomea.¹⁴ Syksyllä 1982 osallistujia oli arviolta jo yli 152 000 ja eri puolilla maata järjestettiin yli 80 rauhankulkuetta.¹⁵ Vuonna 1983 osallistujamäärä saavutti huippunsa, kun yli 225 000 suomalaista marssi ydinsodasta vapaan tulevaisuuden puolesta.¹⁶ Seuraavana syksynä

rauhanmarsseja järjestettiin edelleen yli sadalla paikkakunnalla, mutta osallistujamäärä laski 180 000 ihmiseen.¹⁷ 1980-luvun puoliväliin tultaessa innostus rauhanmarsseja kohtaan alkoi hiipua, osittain koska vaatimus ydinasevapaasta Euroopasta ei ollut käynyt toteen ja NATO oli sijoittanut ohjuksia jäsenvaltioihinsa.

YK:n aseidenriisuntaviikon marssit muodostivat vain osan 1980-luvun alun ydinsodan vastaisista joukkotapahtumista, joskin nämä suuret jokasyksyiset rauhankulkueet olivat osallistujamääriltään, maantieteelliseltä laajuudeltaan ja medianäkyvyydeltään aikakauden huomattavimpia. Elokuussa 1980 Sadankomitea järjesti 1980-luvun ensimmäisen suuren rauhanmarssin, Liikkeellepano rauhan puolesta -tapahtuman Helsingissä. Pääkaupungin läpi kulkeneeseen marssiin ja rock-konserttiin Kaivopuistossa osallistui noin 2 000 ihmistä. Tapahtumaa olivat Sadankomitean lisäksi järjestämässä feministiset järjestöt Naisasialiitto Unioni ja Feministit-Feministerna sekä Siviilipalvelusmiesliitto, yhdessä useiden muiden rauhanjärjestöjen kanssa. Myös Rauhanpuolustajat tuki tapahtumaa.¹⁸ Vuonna 1982 suomalaiset taiteilijat puolestaan herättivät kansan ja median huomion järjestämällä Rauhanjuna -kampanjan, joka kuljetti suomalaisia taiteilijoita maan halki Valtionrautatieltä vuokratussa junassa.¹⁹ Toukokuussa 1983 laaja kattaus rauhanjärjestöjä ja joukko suomalaisia taiteilijoita järjesti Rauhan ja toivon kevät-joukkotapahtuman Helsingissä. 30 000 ihmistä tavoittaneen tapahtuman ohjelma alkoi pitkän ihmisketjun muodostamisesta, joka kulki ETYK-maiden suurlähetystöiltä Finlandia-talolle ja päättyi kulttuurifestivaaliin.²⁰

Suomen 1980-luvun alun rauhanmarssit mukailivat osittain eurooppalaisia trendejä: euro-ohjuksia vastustavat kansalaiset marssivat rauhan puolesta myös muualla Euroopassa.²¹ Suomen kylmän sodan aikainen geopoliittinen asema poikkesi kuitenkin esimerkiksi Iso-Britanniasta ja Alankomaista, jossa mielenosoittajat vastustivat ydinaseiden sijoittamista omalle maaperälleen. Oli todennäköistä, etteivät Yhdysvallat tai Neuvostoliitto tulisi sijoittamaan ydinaseita Suomeen, mistä johtuen yhdeksi suomalaisten rauhanmarssien ydinargumentiksi muodostui laajempi alueellinen vaatimus ydinasettomasta Pohjolasta. Presidentti Urho Kekkonen oli julkisesti puhunut Pohjoismaiden julistamisesta ydinasettomaksi vyöhykkeeksi jo vuonna 1963 ja toisen kerran vuonna 1978.²² Ajatus muuntui kansankieliseksi ruohonjuuritason vaatimukseksi pohjoismaisen naisten rauhanliikkeen kampanjoissa aloitteen puolesta vuonna 1981.

Naiset ydinaseettoman Pohjolan puolesta

Keväällä 1981 Norjassa käynnistettiin vetoamus ydinaseettoman Pohjolan puolesta. Tieto vetoamuksesta levisi pian muihin Pohjoismaihin, etenkin rauhanaatteesta kiinnostuneiden naisten aktiivisuuden ansiosta. Syksyyn 1981 mennessä vetoamuksen suomalaisina aloitteentekijöinä toimi joukko naisjärjestöjä: Keskustapuolueen, Liberaalisen Kansanpuolueen, Sosialidemokraattien ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton naisjärjestöt, Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton Suomen osasto, Svenska Kvinnoförbundet, Naisasialiitto Unioni ja Naiset rauhan puolesta -ryhmä. Lisäksi suomalaiset rauhanliikkeet, kuten Rauhanpuolustajat sekä kattojärjestö Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistys lähtivät aktiivisesti tukemaan naisvetoista vetoamuskampanjaa. Etenkin Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksen kansalaistoitimikunnassa toimi useita ajan vaikutusvaltaisia naisia, kuten kansanedustaja Jutta Zilliacus ja Suomen YK-liiton pääsihteeri Hilkka Pietilä.²³

Ydinaseeton Pohjola nähtiin realistisena askeleena kohti laajempaa eurooppalaista ydinaseriisuntaa, koska Pohjoismaat olivat jo entuudestaan ydinaseettomia.²⁴ Adressin keräämisen tueksi painettu vihkonen esitti maailmanpoliittisen tilanteen olevan vuonna 1981 tienhaarassa: yhtenä vaihtoehtoina oli liennytyt, rauha ja yhteistyö, toisena kasvava vastakkainasettelu ja lisääntynyt sodan vaara. Ydinaseettoman Pohjolan muodostaisivat ne maat, jotka sitoutuisivat kriisiaikoinakin olemaan vapaita omista tai muiden valtioiden ydinaseista tai toisten valtioiden kontrollinalaisista sotilastukikohdista. Tämän kuvattiin myös vahvistavan yleiseurooppalaista liennytystä ja lujittavan maailmanrauhaa. Vihkossa painotettiin, ettei vyöhyke antaisi yksipuolista etua Neuvostoliitolle vaan turvallisuustakeita edellyttäisiin sekä Neuvostoliitolta että Yhdysvalloilta.²⁵

Kampanjan sanoma vetosi moniin merkittäviin suomalaisiin tahoihin ja adressin päätyivät allekirjoittamaan esimerkiksi SAK ja monet muut ammattisekä nuorisoliitot ja -lautakunnat, jopa Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ja opiskelijajärjestö Tuhatkunnan liittohallitus.²⁶ Joillakin paikkakunnilla perustettiin vapaaehtoisista koostuvia toimikuntia, jotka järjestivät ovelta-ovelle keräyksiä.²⁷ Vuoden 1981 YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssit tarjosivat tehokkaan areenan nimien keruulle ja loppuvuoteen mennessä vetoamuksen oli allekirjoittanut noin 150 000 suomalaista.²⁸ Ydinaseeton Pohjola toimi myös huhtikuussa 1982 Suomea kiertäneen taiteilijoiden ja kulttuurintekijöiden Rauhanjuna-projektin tunnuksena ja sen toivottiin vauhdittavan naisjärjestöjen yhteispohjoismaista adressikeräystä.²⁹ Kampanjan

Kuva 3. Musiikki oli oleellinen osa 1980-luvun rauhanmarsseja. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

päätyessä vuoden 1982 keväällä Pohjoismaissa oli kerätty yhteensä kaksi ja puoli miljoonaa allekirjoitusta ydinaseettoman Pohjolan puolesta. Suomessa nimiä kerättiin noin miljoona ja vetoamus luovutettiin pääministeri Kalevi Sorsalle sekä ulkoministeri Pär Stenbäckille kesäkuun alussa.³⁰

Adressin saatteessa naisten roolia rauhanliikkeessä ei juurikaan eritelty. Vetoamuksen taustalla oli kuitenkin tietoisesti sukupuolittunut aktivismin muoto, naisten rauhanliike. Naiset rauhan puolesta -ryhmä oli perustettu vuonna 1979 ja se toimi Naisasialiitto Unionin tiloissa Helsingin Bulevardilla. Liike tähtäsi "ennen kaikkea ydinaseita vastaan" ja vastusti "kaikkien joukkotuhoseiden kehittämistä, tuotantoa ja leviämistä, mitä tahansa ne sitten ovatkin".³¹ 1980-luvun alussa ryhmän toimintaa määritteli ajoittain essentialistinenkin ymmärrys naisista luonnostaan pasifistisina ja tulevaisuuskatseisina. Äitiyden ja kyvyn synnyttää nähtiin antavan naisille miehiä luontaisemman taipumuksen suojella tulevia sukupolvia. Ryhmän aktiivin Hilikka Pietilän loppuvuodesta 1980 kirjoittamassa esittelytekstissä sukupuolittuneet näkemykset summattiin ytimekkäästi:

Naisina olemme huolissamme elämän jatkumisesta, sen jatkuminenhan on meidän tehtävämme, siksi me emme hyväksy ydinaseita. [...] Mehän olemme vastuussa siitä sukupolvesta, joka tulee meidän jälkeen.³²

Naisten rauhan puolesta -ryhmä näki 1980-luvun alun kiristyneen ilmapiirin johtuvan siitä, että ydinsodasta päättäminen oli jätetty ”uhkailulla leikkiville miehille”. Ryhmän mukaan naiset eivät vihanneet toisiaan eriävien ideologioiden perusteella, toisin kuin miehet. Naisten ja miesten näkemykset sodasta vallankäytön välineenä ymmärrettiin niin ikään antiteesinä: miehet olivat historiallisesti väkivallan käyttäjiä ja naiset sen uhreja, miehistä tehtiin sotasankareita ja naiset joutuivat seksuaalisen väkivallan kohteiksi.³³ Myös maskuliinisuuden ja kapitalismin kritiikit kulkivat käsi kädessä. Sadankomitean julkaisemassa *Ydin*-lehdessä Naiset rauhan puolesta -aktiivi Lea Rantanen kuvaili kylmän sodan maskuliinisen yhteiskuntajärjestelmän perustuvan ”laskelmalliseen rationaalisuuteen, tehokkuuteen, persoonattomuuteen, kilpailuun ja taloudelliseen voittoon” ja ajaneen naiset ja miehet kulttuurisesti erilleen. Ydinaseiden edustama ”hyperteknologia” oli Rantasen mukaan seurausta ”patriarkalisuuden pyrkimyksestä hallita luontoa, naisia ja elämää”.³⁴

Niin Naiset rauhan puolesta kuin sen pohjoismaiset vastineet olivat osa ylijäräistä pasifistisfeminististä liikettä, jonka suosio ja näkyvyys nousivat huippuunsa 1980-luvulla.³⁵ Naisten rauhanliikkeen tunnetuimpia ilmentymiä olivat naisten rauhanleirit, joita vuosikymmenen aikana pystytettiin NATO:n ydinohjustukikohtien läheisyyteen. Naisten rauhanleiristä Greenham Common -tukikohdan ulkopuolella Englannissa tuli maailmankuulu pasifistisen ja feministisen vastarinnan maamerkki.³⁶ Muita tunnettuja naisten rauhanleirejä perustettiin muun muassa Comison lentotukikohdan lähetyville Sisiliaan, Pine Gap -nimisen tiedustelutukikohdan tuntumaan Australiassa sekä Seneca Fallsiin New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa.³⁷ Ylijäräisyys näkyi myös suomalaisten rauhannaisten toiminnassa 1980-luvun alussa. Vuosina 1981–1983 naisia kaikista Pohjoismaista kokoontui moniviikkoisille kansainvälisille rauhanmarsseille. Kesällä 1981 naiset marssivat Manner-Euroopan läpi Kööpenhaminasta Pariisiin, ja vuonna 1982 naiset matkustivat Tukholmasta Suomeen ja siitä junilla Neuvostoliiton läpi Minskiin. Vuonna 1983 naiset lensivät Yhdysvaltoihin, jossa he marssivat New Yorkista maan pääkaupunkiin Washingtoniin.³⁸

Siviilipalvelusmiehet osana rauhanliikettä

Sukupuolittuneet käsitykset rauhantyöstä ovat nähtävissä rauhanmarsseja koskevassa lähdeaineistossa jo ennen Ydinaseeton Pohjola -vetoomuksen luotsaamista ja pohjoismaisten naisten kansainvälisiä rauhanmarsseja. Syksyllä 1980 ilmestyi lentolehtinen *Kulkue rauhan puolesta*, joka mainosti Helsingissä YK:n aseidenriisuntaviikolla järjestettävää rauhanmarssia. Sukupuoli näkyi lehtisen sivuilla selkeästi. ”Naiset sotaa vastaan” otsikoidussa tekstissä opiskelija Paula Viertola-Jern kertoi, miten naisten toiminta rauhan puolesta kytkeytyi kiinteästi heidän biologiseen kykyynsä synnyttää ja hoivata lapsia. Suurimmat esteet naisten aktiiviselle rauhantyölle löytyivät Viertola-Jernin mukaan miesten kulttuurin luomista alistamismekanismeista. Siviilipalvelusmiesliiton varapuheenjohtaja ja Helsingin yliopiston assistentti Jouko Väänänen kirjoitti lehtiseen aseistakieltäytymisestä ja painotti, miten asevarustelun sijaan resursseja tulisi keskittää ihmisten perusoikeuksien turvaamiseen. Hän myös kritisoi puolustusministeriön esitystä kiinnittää miesten siviilipalvelus osaksi kokonaismaanpuolustusta ja ehdotti, että siviilipalvelusmiesten tulisi militaristisen koulutuksen sijaan saada rauhankoulutusta ja osallistua kehitysaputyöhön. Lehtisen takakannessa komeili pieni Naisasialiitto Unionin mainos.³⁹

Kuten Väänänen puheenvuoro osoittaa, 1980-luvun alussa aseistakieltäytymisen suhde rauhantyöhön puhututti. Vuonna 1969 oli säädetty laki, joka mahdollisti asevelvollisuudesta kieltäytymisen eettisin eli yhteiskunnallisin perustein, uskonnollisten syiden lisäksi. Siviilipalvelusta suorittavien miesten määrä olikin kasvanut kymmenessä vuodessa merkittävästi.⁴⁰ Vuonna 1971 siviilipalvelukseen hyväksyttiin 201 miestä, mutta vuonna 1980 tämän vaihtoehdon valitsi jo miltei tuhat suomalaista, joista yli kolme neljäsosaa kieltäytyi eettisin perustein.⁴¹ Niin uskonnollisista kuin eettisistä syistä siviilipalveluun hakevien piti edelleen vakuuttaa vakaumuksentutkintalautakunta, joka päätti hyväksyttäisiinkö aseistakieltäytyminen.⁴² Siviilipalvelukseen haluavien miesten määrän kasvaessa tutkintalautakunnan hylkäämien hakemusten määrä nousi muutamasta prosentista vuonna 1979 yli 20 prosenttiin vuonna 1984. Myös lautakunnan itsevaltaista kuulustelujärjestelmää kyseenalaistettiin.⁴³ 1980-luvun alussa lehdistössä keskusteltiin vilkkaasti siviilipalveluksen suorituspaikoista, aseistakieltäytymisestä johtuvasta mielipidevankeudesta ja siviilipalveluksen valinneiden miesten yhteiskunnallisesta asemasta ja maineesta.⁴⁴

Kuva 4. Aseistakieltäytyminen puhututti 1980-luvulla, myös rauhanmarsseilla. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

Vuonna 1974 perustettu Siviilipalvelusmiesliitto otti vuosikymmenen vaihteessa kantaa ydinsodan uhkaa koskeviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja osallistui joukkotapahtumiin – myös rauhanmarsseille. Elokuussa 1980 Sadankomitean järjestämälle rauhanmarssille osallistui satoja siviilipalvelusmiehiä, jotka vastustivat siviilipalveluksen kytkemistä osaksi kokonaismaanpuolustusta. Tämä osallistuminen mobilisoi siviilipalvelusmiehiä järjestäytymään myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella: Lapista pääkaupunkiin oli saapunut kymmenkunta palvelusmiestä, jotka marssista innoittuneena muodostivat toimintaryhmän.⁴⁵ Vuosina 1981–1984 Siviilipalvelusmiesliiton jäseniä osallistui säännöllisesti aseidenriisuntaviikkojen rauhanmarsseille ympäri Suomea, kampanjoiden rauhaa edistävän siviilipalveluksen puolesta.⁴⁶

Yhteys etenkin Sadankomitean ja Siviilipalvelusmiesliiton välillä oli tiivistä. Esimerkiksi vuonna 1980 kummatkin liitot yhdessä Sodanvastustajat Suomessa -yhdistyksen kanssa perustivat työryhmän, joka laati mietinnön aseistakieltäytymisen sosiaalisesta ja lainsäädännöllisestä taustasta ja siviilipalveluksen kehityssuunnasta.⁴⁷ Siviilipalvelusmiesliitto ja Sadankomitea olivat molemmat Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksen jäseniä ja 1980-luvun alussa ne jakoivat toimiston Rauhanliiton ja Rauhankirjallisuuden edistä-

misseuran kanssa.⁴⁸ Siviilipalveluskysymykset ja siviilipalvelusmiehet saivat myös runsaasti palstatilaa Sadankomitean *Ydin*-lehden sivuilla.⁴⁹

Rauhannaiset Kasarmitorilla

Myös naisten rooli armeijassa puhututti 1980-luvun alussa ja niin rauhanliikkeet kuin feministiset ryhmät vastustivat naisten militarisoitua eli asepalvelukseen osallistumisen sallimista naisille.⁵⁰ Vuonna 1980 puolustusministeri Lasse Äikäs ehdotti, että naisten tulisi saada osallistua maanpuolustustehtäviin miesten rinnalla. Etenkin suomalaiset feministit kimpaantuivat ehdotuksesta, jonka nähtiin tasa-arvoisen kohtelun sijaan militarisoivan naisia osaksi maskuliinista maanpuolustuslaitosta.⁵¹ Keskustelu naisten roolista asepalveluksessa jatkui läpi 1980-luvun ja huipentui 1990-luvun alussa, jonka tuloksena ensimmäiset suomalaiset naiset astuivat asepalvelukseen vuonna 1995.⁵²

YK:n aseidenriisuntaviikolla 1983 Naiset rauhan puolesta pystytti leirin rauhan, väkivallattomuuden ja vapauden puolesta Helsingin Kasarmitorille puolustusministeriön eteen. Leirin sijainnilla naiset halusivat esittää vastalauseensa Suomen armeijan olemassaololle ja sen voimaan perustuvalla puolustuslaitokselle. Se nähtiin uhkana turvallisuudelle ja armeijan tulkitettiin opettavan kansalaisia, etenkin miehiä, hyväksymään väkivaltainen ajatusmaailma ja käytös sekä uusintamaan yhteiskunnan väkivaltaisia rakenteita. Lisäksi armeijaa syytettiin naisia sortavien rakenteiden ylläpitämisestä ja rahan tuhlaamisesta puolustuslaitoksen tarpeisiin, kun sitä olisi voitu käyttää turvakotien ja hätäpuhelinten perustamiseen. Leirin keskipisteen muodosti 20 hengen telttä, jossa Naiset rauhan puolesta -ryhmän jäsenet päivystivät viikon ajan. Kasarmitorilla yöpyvät naiset kysyivät provokatiivisesti, voisivatko he nukkua torilla ilman, että heidän kimppuunsa käydään. Naiset järjestivät viikon aikana lukuisia julkisia mielenosoituksia, ohjelmaa lapsille ja oman kattilakulkueen sekä kehottivat ohikulkijoita osallistumaan koko kansalle suunnattuun YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssiin. Innoitus leirin perustamiseen oli saatu ulkomailta: suomalaisnaiset olivat vierailleet Seneca Fallsin rauhanleirillä marssiessaan kesällä 1983 New Yorkista Washingtoniin.⁵³

Marraskuun alussa, eli pian YK:n aseidenriisuntaviikon jälkeen, *Kansan Uutiset* -lehden toimittaja Marja-Liisa Kieski kysyi miesten mielipidettä nais-

ten rauhanleirin vaatimukseen armeijan lakkauttamisesta tarpeettomana. Haastatelluista miehistä vain Siviilipalvelusmiesliiton edustaja Kalevi Kanisto yhtyi naistenleirin mielipiteeseen todeten, että Suomen tapauksessa rajavartiolaitos riittäisi, ilman sotilaallista tehtävää.⁵⁴ Etenkin maanpuolustustahtoiset miehet kritisoivat Kasarmitorin rauhanleirin naisia niin paikan päällä kuin mediassa eikä työttölyltä välttytty. Esimerkiksi *Ilta-Sanomissa* raportoitiin, miten ”kiusallisimman kaksilahkeisen ’keskustelijan’ häätöön tytöt tarvitsivat sentään virkavallan ystävällistä, mutta päättäväistä apua”.⁵⁵ Rauhanleirille lähetettiin jopa vihapostia ”tamperelaisen metallimiehen” toimesta. Kirje oli osoitettu ”rauhan vuhottajille” eli ”sodan lietsojille” ja sen kirjoittaja toivotti leirin asukkaille ”tervettä isänmaallista järkeä”:

Hyvät Naiset.

Eikö Teillä todellakaan ole muuta tehtävää, kuin jatkuva sodanuhkavouhotus. Ettekö Te todellakaan tiedä, että meillä on rauhaa turvaamassa Puolustuslaitos sekä virallinen hallitus, jotka hoitavat nämä rauhanasiat. Teitä ei todellakaan tarvita näissä asioissa. Ehdotan, että puskisitte ylimääräisen tarmonne YK:n kehitysapuun, siellä ehkä Teillekin löytyisi kunnollista työtä ja ajankulua.⁵⁶

Iltapäivälehtien yleisöpalstoilla arvosteltiin naisten antamia armeijan vastaisia lausuntoja. Argumenteissa vedottiin Suomen puolustusvoimien historialliseen tärkeyteen maan itsenäisyyden saavuttamisessa sekä armeijan lakisääteisyteen niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä oikeusjärjestyksessä.⁵⁷ Toimittaja ja oikeistopolitiikassa vaikuttanut Pentti Poukka kirjoitti kriittiseen sävyyn *Uusi Suomi* -lehdessä niin naisten rauhanleiristä kuin YK:n aseidenriisuntaviikkojen viihteellisestä ohjelmasta:

Aivan vakavasti sanoen, kirjava karnevaalimeno on uhkaavasti murentanut rauhanliikkeen uskottavuutta. Minun mielestäni on varsin kyseenalaista sekin, että johonkin vakavasti otettavaksi tarkoitettuihin mielenosoitusmarsseihin liitetään viihteellistä hupiohjelmaa. [...] Kaiken huippuna on näinä päivinä ollut joidenkin ”aatteellisuudessaan” ylikuumenneiden naisten koominen leiriytyminen Kasarmitorille puolustusministeriön edustalle osoittamaan mieltään ja näyttämään kieltään Suomen puolustusvoimille.⁵⁸

Myös rauhanliikkeen piirissä arvosteltiin naisten rauhanleiriä suurin sanoin. Suomen Rauhanpuolustajien puheenjohtaja, kirjailija Paavo Rintala, kritisoi

Kasarmitorin naistenleiriä muun muassa *Iltalehdessä* ja *Uusi Suomi* -lehdessä. Rintalan mukaan rauhantyön tuli Suomessa rakentua Paasikivi–Kekkonen-linjaa tukevaan kansanliikkeeseen ja armeijaan. Rintala moitti suomalaisten naisten rauhanleiriä sanoen, että oli ”täysin hölmöä” pystyttää leiri Suomeen, minne – toisin kuin Englantiin tai Länsi-Saksaan – ei oltu sijoittamassa ydinaseita. Rintalan kritiikki oli vahvasti sukupuolittunutta. Hän perusteli armeijan olemassaoloa sillä, että suomalaiset miehet oppivat siellä maan historiaa ja suomalaisuutta. Kasarmitorin rauhannaisia hän kuvaili kovin sanankääntein:

He ovat ehkä jotakin kolmatta sukupuolta. Yhteiskuntamme on hoitanut asiat niin hyvin, että heillä on aikaa maata viikko teltassa. Kasarmitorille leiriytyneet naiset osoittavat täyttä suhteellisuustajun puutetta.⁵⁹

Rintalan mielipide kuitenkin jakoi suomalaista rauhanliikettä. Osa Helsingin Sadankomitean jäsenistöstä julkaisi vastineen *Helsingin Sanomissa*, jossa he kuvailivat, miten Suomen armeija mursi alokkaiden itsetunnon ja kasvatti nuorista miehistä ”sokeasti tottelevia ihmisiä, joille opetetaan konfliktien ratkaisukeinoksi tappaminen”. Armeijan hierarkkisuuden kritisoinnin lisäksi sadankomitealaiset kehuivat rauhanleirin naisten osoittamaa siviilirohkeutta ja sitoumusta väkivallattomiin mielenilmauksen keinoihin. He myös kyseenalaistivat Rintalan sukupuolittuneen heiton ”kolmannesta sukupuolesta” kysymällä: ”Tekeekö naisten osallistuminen ja kanta-aottavuus heistä sukupuolettomia?”⁶⁰

Lopuksi: muutamia menetelmällisiä havaintoja

Vuoden 2024 keväällä rauhanjärjestöt nousivat taas otsikoihin, kun Petteri Orpon hallitus päätti lakkauttaa järjestöjen satojen tuhansien eurojen suuruisen yleisavustuksen. Esimerkiksi vielä vuonna 2023 Suomen Rauhanliitto oli saanut oikeusministeriöltä tukea 219 000 euroa ja Sadankomitea 124 000 euroa. Leikkausten seurauksena suomalaisten rauhanjärjestöjen toiminnassa edessä ovat epätietoisuuden ajat.⁶¹ On siis entistäkin tärkeämpää tutkia rauhanjärjestöjen lähihistoriaa.

Tässä esseessä olen kertonut vain pienen osan 1980-luvun rauhanliikkeen tarinasta. Olen keskittynyt YK:n aseidenriisuntaviikkojen aikaisiin rauhan-

marsseihin ja suodattanut rauhanliikkeiden arkistoihin tallennettua tietoa sukupuolihistoriallisen siivilän läpi. Tämä rajausta on tuonut esiin näkökulmia, jotka kertovat ydinsodan vastaisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen sukupuolittuneista aatteista ja käytänteistä 1980-luvun alkuvuosina. Koko kansaa yhdistävän rauhankulkuetöiminnan paradoksaaliseksi vastapariksi muodostui naisten rauhanliikkeen feministispasifistinen ajatus naisista synnynnäisesti miehiä rauhantahtoisempina. Yhtäältä tätä essentialista maailmankatsomusta haastoi siviilipalvelusmiesten rauhantyö, joka sekini kyseenalaisti patriarkaalisia status quon.

Esseeni ytimeksi on muodostunut joukko narratiiveja, jotka puuttuivat aikaisemmasta kylmää sotaa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta. Esimerkiksi Kasarmitöirin rauhannaisten tarina on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa suurimmaksi osaksi katveeseen. Tämä historiankirjoituksellinen aukko johduu siitä, että Naiset rauhan puolesta -ryhmän toiminta oli osa niin rauhanliikettä kuin feminististä liikettä. 1980-luvulla rauhanaate valtasi enenevissä määrin tilaa feministisen liikkeen toiminnassa. Syynä tähän muutokseen voidaan pitää feministiaktivistien luontaista mielenkiintoa rauhanliikettä kohtaan sekä feministisen rauhanliikkeen ylijäräista nousua. Syy oli myös taktinen: rauhansanoma hyväksyttiin osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua helpommin kuin radikaalina ja ideologisena tuontitavarana pidetty feminismi.⁶²

Rauhanliikkeiden arkistolähteet yhdessä feminismin historiaa käsittelevän kirjallisuuden kanssa paljastavatkin lukuisia yhteyksiä suomalaisen feministisen liikkeen ja rauhanliikkeen lähihistoriassa. Esimerkiksi Helsingin Sadankomitea teki säännöllistä yhteistyötä Naiset rauhan puolesta -ryhmän ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kanssa järjestämällä vuotuisia Hiroshiman muistopäivätapahtumia.⁶³ Samoin Birgitta Boucht, suomenruotsalaisen 1970-luvun feminismin kärkinimiin kuulunut kirjailija, oli 1980-luvulla näkyvästi mukana rauhanliikkeessä ja toimi ruotsinkielisen *Fredsposten*-lehden päätoimittajana. Hän osallistui myös aktiivisesti Naiset rauhan puolesta -ryhmän toimintaan sen perustamisesta lähtien.⁶⁴

Hiljaisuudet eli sukupuolittuneisuuden sanoittamatta jättäminen arkistolähteissä on tyyppillistä ja voi ilmentyä monin eri tavoin. Siviilipalvelusta käsittelevän aineiston kohdalla sukupuoli on samaan aikaan kokonaisvaltaisesti läsnä ja loistaa poissaolollaan. Aseistakieltäytymiskeskustelu koski nimenomaan suomalaisia miehiä, mutta sukupuolta ei käytetty argumentaation perustana juuri ollenkaan rauhanliikkeiden arkistöimissa lähteissä.

On kuitenkin tärkeää huomioida miesten ja maskuliinisuuden moninainen ja monimutkainen rooli suomalaisessa rauhanliikkeessä ja olla sivuuttamatta sitä ”näkyvämmän sukupuolena”.⁶⁵

Sukupuolittunut toimijuus ei aina johtanut sukupuolittuneeseen argumentaatioon: Ydinaseeton Pohjola -vetoimuksen taustalla oli joukko aktiivisia naisia puoluepoliittisista, feministisistä ja rauhanaatetta ajavista järjestöistä, mutta itse suomalaiset tavoittanut adressi ei juurikaan tarjonnut sukupuolittunutta tietoa tai vedonnut allekirjoittajan sukupuoleen. On lisäksi tärkeää muistaa, ettei naisten rauhantyö rajoittunut Naiset rauhan puolesta -järjestöön.⁶⁶ Rauhanpuolustajissa, Sadankomiteassa ja kattojärjestö Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksessä oli runsaasti naispuolisia jäseniä ja naisperspektiiviä painottavaa toimintaa. Rauhanpuolustajien jäseniä osallistui aktiivisesti itäeurooppalaisten maiden naisliittojen kokouksiin, Naisten kansainvälisen demokraattisen liiton maailmankongresseihin ja yhteispohjoismaalaisiin tapaamisiin.⁶⁷ Sadankomitean naisaktiivit pyörittivät puolestaan Naisten rauhankalenteri -hanketta vuodesta 1980 lähtien. Päivyyriä myytiin vuosittain tuhansia kappaleita. Se esitteli rauhanliikettä taiteen keinoin ja kiinnitti käyttäjänsä huomion rauhanaatteen sukupuolittuneisiin näkökantoihin.⁶⁸

Olen kirjoittanut muualla siitä, kuinka tutkijan kontekstuaalinen ymmärrys tutkimusaiheesta kehittyy syklisesti. Syklinen menetelmä on läsnä etenkin silloin, kun tutkija yhdistelee tietoa eri arkistokokoelmista. Tutkijan ymmärrys ei kristallisoitu kerralla, vaan muotoutuu jatkuvasti tutkijan liikkua arkistokokoelmasta toiseen ja niiden välillä. Lähdeaineistot ovat vuoropuhelussa ja muodostuvat toisiinsa viittaaviksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi sen sijaan, että tutkimus rajautuisi yhteen tiettyyn arkistokokoelmaan.⁶⁹ Peräänkuulutankin sukupuolinäkökulman lisäksi menetelmällistä hyötyä, jonka tutkija saa, kun hän tutustuu tietyn aikakauden järjestökenttään laajasti ja kiinnittää huomiota etenkin arkistoihin tallentuneiden ryhmien ja aktivistien välisiin vuoropuheluihin. Esimerkiksi Rauhanpuolustajien ja Sadankomitean eriävät mielipiteet, näkökulmat ja identiteetit täydentyvät, kun kahden rauhanjärjestön lähteitä lukee ristiin. Samoin näiden kahden 1980-luvun suuren järjestön suhde Naiset rauhan puolesta -ryhmään ja Siviilipalvelusmiesliittoon valkenee lukemalla arkistolähteitä rinnakkain. Yhteistyökumppaneiden, vastustajien ja neutraalien aikaistoimijoiden aineistoja tutkimalla on mahdollista muodostaa täydempi kuva menneisyydestä.

Hannah Kaarina Yoken on Suomen Akatemian tutkijatohtori Jyväskylän yliopistossa. Hän tutkii suomalaisen ydinsodan ja ydinvoiman vastaista liikehdintää 1980-luvun Suomessa. Lisäksi Yoken johtaa Emil Aaltosen Säätiön rahoittamaa hanketta, jonka keskiössä on tamperelaisen Lehtimiehet-kustannusyhtiön tuotanto.

Viitteet

- 1 "United Nations Disarmament Week 24-30 October," *United Nations*.
- 2 Litmanen 1998, 6.
- 3 Ks. esim. Nehring ja Ziemann 2012; Burke 2016.
- 4 Ks. esim. Katri Kallionpää, "Thana, Kamala 80-luku", *Helsingin Sanomat*, 7.1.2023; Elina Tuomi, "Olisiko taas aika marssia rauhan puolesta? Sotalelujen muistomerkki on yksi Karkkilan ainutlaatuisista nähtävyyksistä", *Karkkilalainen*, 6.3.2022; Ilna Alanko, "Ei lehmä kaipaa sonnia kun sataa ydinpommia!" Marssitko sinäkin rauhan puolesta 1980-luvulla?", *Kotiliesi*, 19.10.2021; Veronika Honkasalo, "Veronika Honkasalo: rauhan vaatiminen ei ole haihattelua", *Kansan Uutiset*, 2.7.2017; "Rauhanmarsseilla riitti porukkaa Oulussa menneinä vuosina", *Kaleva*, 20.10.2015.
- 5 Litmanen 1998.
- 6 Kurvinen 2024a.
- 7 Kimmo Lavaste, "Sinun teoillasi on merkitystä", *Rauhanviikko-sanomat – Savonlinnan Rauhanpuolustajien julkaisu*, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 8 "Yhteenvedo rauhanmarsseista syksyllä 1982, 2.12.1982", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Eeva Nikula, "Selvitys Oulun rauhanpuolustajien valmistelusta – lähetetty Suomen Rauhanpuolustajille, 1.10.1980", Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 9 Suomen Rauhanpuolustajien toimintakertomukset 1980-luvulta, Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 10 "Suomen rauhanpuolustajain piiriaktiivien seminaari 11.–12.9.81", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 11 "Toimintakertomus vuodelta 1981", Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 12 Kurvinen 2024a, 150–151.
- 13 Ks. esim. "Veteraanien vetoisuus rauhantyyntöön voimistamiseksi", Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Kurvinen 2024a, 160–163.
- 14 "Rauhanmarssit 1982 24.8.1982", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; "Rauhanmarsseja lähes 50:llä paikkakunnalla", *Kansan Uutiset*, 2.10.1981, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 15 "Suomen Rauhanpuolustajain toimintakertomus 1.2.1982–31.12.1982", Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; "Yhteenvedo

- rauhanmarsseista syksyllä 1982, 2.12.1982”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 16 ”Rauhankulkueet 1983”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; ”Rauhankulkueiden osanottajamäärän kehitys -82–83 piireittäin”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 17 ”Suomen Rauhanpuolustajat ry:n toimintakertomus 1.1.–31.12.1984”, Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 18 ”Toimintakertomus vuodelta 1980”, Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 19 Ks. esim. Hietanen, Rinne, Andersson, Chesterman, Köpfer ja Mallinen 1982.
- 20 Lassi Heininen, ”Rauhan ja Toivon Kevät Helsingissä 7. kesäkuuta 1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; ”Rauhan ja Toivon Kevät Yleistä Arviota 2.6.1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Juhani Palonen, ”Muistio 2.6.1983 Rauhan ja Toivon ketjusta 22.5.1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 21 Ks. esim. Öhman 2023; Moro 2017; Becker-Schaum, Gassert, Klimke, Mausbach ja Zepp 2016; Fazzi 2016; Wettig 2009.
- 22 Juntunen 2024.
- 23 ”Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi – Ydinaseettoman Pohjolan puolesta; ohjeita allekirjoitusten keräämiseen”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 24 ”Sadankomitea: Itämeri rauhanmereksi”, *Ydin* 7/1981, 19; ”Ydinaseeton Pohjola – ei ydinsotaa Pohjois-Eurooppaan”, *Rauhan puolesta*, 5.10.1981, 2.
- 25 ”Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi – Ydinaseettoman Pohjolan puolesta; ohjeita allekirjoitusten keräämiseen”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 26 ”PYV-adressin allekirjoittaneita valtakunnallisesti merkittäviä tahoja”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 27 ”Taustatietoa YK:n aseidenriisuntaviikosta Suomessa”, Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 28 ”Rauhanmarssien jälkeen: Ydinaseeton Pohjola -adressi rauhantyön tärkein tehtävä”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 29 Merja Hurri, ”Rauhantyössä: Taiteilijoiden kansanliike”, *Ydin* 2/1982, 14–15.
- 30 ”Naiset rauhan puolesta vuosikertomus 1982”, Toimintakertomukset 1981–1992, Dc, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 31 Hilkkä Pietilä, ”Naiset rauhan puolesta. Ketä me olemme? 9.12.1980”, Esitteet, Da, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 32 Ibid.
- 33 ”Naiset rauhan puolesta Unionissa 8.3.1981”, Kannanotot ja julkilausumat 1981–1989, Db, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 34 Lea Rantanen, ”Onko rauha naisten harteilla”, *Ydin* 5/1981, 16–19.
- 35 Ks. esim. Bergman 1999; Rydbeck 2009; Davis 2018.
- 36 Ks. esim. Jolly 2003; Laware 2004; Feigenbaum 2013; Eschle 2017.
- 37 Schwartz-Shea ja Burrington 1990; Branciforte 2022; Bartlett 2011; Bartlett 2013; Shor 2024.

- 38 Naisten rauhanmarssit, 1981–1982 / Naisten rauhanmarssi Kööpenhamina-Pariisi 1981 + Naisten rauhanmarssi Oslo-Minsk-Moskova 1982 ja Naisten rauhanmarssit Oslo-Washington, 1983, HD, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 39 Paula Viertola-Jern, "Naiset sotaa vastaan" ja Jouko Väänänen, "Aseilla ei luoda turvallisuutta", *Kulkue rauhan puolesta 29.10.1980*, Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 40 Peltokoski 2000, 15–16.
- 41 Löfberg 2013, 13.
- 42 Peltokoski 2000, 15–16.
- 43 Löfberg 2013, 13.
- 44 Löfberg 2013, 21–54.
- 45 "Suomen Siviilipalvelumiesliitto ry: Toimintakertomus vuodelta 1980", Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3), Ca, Aseistakieltäytyjäliitto, KA.
- 46 Toimintakertomukset vuosilta 1980–1984, Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3), Ca, Aseistakieltäytyjäliitto, KA.
- 47 Ilkka Taipale, "Vastamietintö Liinamaan työryhmälle", *Ydin* 2/1980, 36–37.
- 48 "Toimintakertomus vuodelta 1979", Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 49 Ks. esim. Jukka Viitanen, "Rauhantyössä: siviilipalvelus – rauhantyötä", *Ydin* 1/1980, 26; Martti Mellais, "Rauhantyössä: Vuosi elämästä", *Ydin* 2/1980, 22–23; Jaakko Ellisaaari, "Ydinasiat: Siviilipalvelun...", *Ydin* 3/1980, 4; Jouko Väänänen, "Rauhantyössä: Pasifistinen manifesti", *Ydin* 6/1982, 26–27; Esa Allas, "Siviilipalvelun lisäksi ehkä vankilaan", *Ydin* 2/1983, 4–5.
- 50 Ahlbäck 2022, 254.
- 51 Ahlbäck 2022, 252; Kurvinen 2024b, 301–302.
- 52 Ahlbäck 2022.
- 53 "Naiset pystyttävät rauhanleirin Kasarmitorille", *Kotimaa*, 15.10.1983, 32, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; "Naisten rauhanteltalla riittää ihmettelijöitä", *Ilta-Sanomat*, 24.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; "Naistenleiri rauhan, väkivallattomuuden ja vapauden puolesta", Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 54 Marja-Liisa Kieksi, "Mihin unohtui ydinsodan näkökulma?", *Kansan Uutiset*, 5.11.1983, 41, 44, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 55 Naisten rauhanteltalla riittää ihmettelijöitä, *Ilta-Sanomat*, 24.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 56 "Tampereella 25.10.83" kirje liimattuna Kasarmitorin päiväkirjaan, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 57 "Armeijaa tarvitaan", *Ilta-Sanomat*, 28.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 58 Pentti Poukka, "Vettä kaikille", *Uusi Suomi*, 29.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; Pentti Poukka oli jo vuosina 1978–1979 arvostellut suomalaisia feministejä rankoin sanankääntein *Uusi Suomi* -lehdessä. Kurvinen 2024b, 277–279.
- 59 Markku Laitinen, "Rauhanpuolustaja Rintala tyrmää mielenosoittajat: Rauhanteltan naiset kolmatta sukupuolta", *Iltalehti*, 26.10.1983 ja Markku Laitinen, "Paavo Rintala

- ojentaa rauhanliikettä: Hurmahenkisyyttä en hyväksy”, *Uusi Suomi*, 26.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 60 Kaisu Aalto, Olli Alm, Soma Rytönen ja Juha Vaittinen, ”Rintalan ahdasmielisyys hämmästyttävää”, *Helsingin Sanomat*, 30.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 61 Ks. esim. Laura Kangas, ”Rauhanjärjestöjen tukien lakkauttamista perustellaan jopa Venäjä-mielisyydellä – näin tuen loppuminen vaikuttaa”, *YLE*, 16.5.2024; Petri Korhonen, ”Hallitus yllätti rauhanjärjestöt: lakkauttaa muun muassa Rauhanpuolustajien tuet kokonaan vuonna 2025”, *Demokraatti*, 26.4.2024; Katariina Taleva, ”’Ristiriitaista’ – rauhanjärjestöt tyrmistyivät avustuksen lakkauttamisesta”, *MTV Uutiset*, 26.4.2024.
- 62 Kurvinen 2024b, 301–302; Bergman 2002, 170–177.
- 63 ”6.8.1945! 6.8.-81?”, Kansan Arkisto, Naiset rauhan puolesta, Da Esitteet.
- 64 Ks. esim. Ingström 2007; ”Författare: Birgitta Boucht”, Schildts & Söderströms; ”Women for Peace in Finland”, Esitteet, Da, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 65 Suomalaisessa kontekstissa ks. esim. Markkola, Östman ja Lamberg 2014 ja ruotsalaisessa kontekstissa ks. esim. Wågström 2021.
- 66 Bergman 1999, 111–112.
- 67 Ks. esim. Naisten rauhantyötä koskevat asiakirjat 1979–1987 mm. Naiset ja asevelvollisuus, HQ ja Pohjoismainen foorumi Oslossa 30.7.-7.8.1988, HQB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 68 Sadankomitean toimintakertomukset, Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991 Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 69 Kurvinen ja Yoken 2022, 209.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Aseistakieltäytyjäliiton arkisto
Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3, CA)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Naiset rauhan puolesta -ryhmän arkisto
Esitteet (Da)
Kannanotot ja julkilausumat 1981–1989 (kansio Db)
Toimintakertomukset 1981–1992 (kansio Dc)
Yleisötilaisuudet ja seminaarit (1981–1992) (kansio HA)
Naisten rauhanmarssit, 1981-1982 / Naisten rauhanmarssi Kööpenhamina-Pariisi
1981 + Naisten rauhanmarssi Oslo-Minsk-Moskova 1982 (kansio HD)
Naisten rauhanmarssi Oslo-Washington, 1983 (kansio HD)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Suomen Sadankomitean arkisto
Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991 (kansio Da)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Suomen rauhanpuolustajien arkisto
 Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999 (kansio DB)
 Rauhan ja toivon kevät 1982–1983 (kansio HD)
 Rauhan ja toivon arki 1983 (kansio HD)
 Ydinaseeton Pohjola -vetoisuus 1981–1982 (kansio HIB)
 Rauhanmarssit 1961–1981 (kansio HO)
 Rauhanmarssit 1982–1992 (kansio HO)
 Naisten rauhantyötä koskevat asiakirjat 1979–1987 mm. Naiset ja asevelvollisuus
 (kansio HQ)
 Pohjoismainen foorumi Oslossa 30.7.–7.8.1988 (kansio HQB)

Aikakaus- ja sanomalehdet

Alanko, Ilna. "Ei lehmä kaipaa sonnia kun sataa ydinpommia!" Marssitko sinäkin rauhan puolesta 1980-luvulla?" *Kotiliesi*, 19. lokakuuta 2021.
 Allas, Esa. "Siviilipalvelun lisäksi ehkä vankilaan." *Ydin* 2/1983.
 Ellisaari, Jaakko. "Ydinasiat: Siviilipalvelun..." *Ydin* 3/1980.
 Honkasalo, Veronika. "Veronika Honkasalo: rauhan vaatiminen ei ole haihattelua." *Kansan Uutiset*, 2. heinäkuuta 2017.
 Hurri, Merja. "Rauhantyössä: Taiteilijoiden kansanliike." *Ydin* 2/1982.
 Kallionpää, Katri. "Ihana, Kamala 80-luku." *Helsingin Sanomat*, 7. tammikuuta 2023.
 Kangas, Laura. "Rauhanjärjestöjen tukien lakkauttamista perustellaan jopa Venäjä-mielisyydellä – näin tuen loppuminen vaikuttaa." *YLE*, 16. toukokuuta 2024.
 Korhonen, Petri. "Hallitus yllätti rauhanjärjestöt: lakkauttaa muun muassa Rauhanpuolustajien tuet kokonaan vuonna 2025." *Demokraatti*, 26. huhtikuuta 2024.
 Mellais, Martti. "Rauhantyössä: Vuosi elämästä." *Ydin* 2/1980.
 Rantanen, Lea. "Onko rauha naisten harteilla." *Ydin* 5/1981.
 "Rauhanmarsseilla riitti porukkaa Oulussa menneinä vuosina." *Kaleva*, 20. lokakuuta 2015.
 "Sadankomitea: Itämeri rauhanmereksi." *Ydin* 7/1981.
 Taipale, Ilkka. "Vastamietintö Liinamaan työryhmälle." *Ydin* 2/1980.
 Taleva, Katariina. "'Ristiriitaista' – rauhanjärjestöt tyrmistyivät avustuksen lakkauttamisesta." *MTV Uutiset*, 26. huhtikuuta 2024.
 Tuomi, Elina. "Olisiko taas aika marssia rauhan puolesta? Sotalelujen muistomerkki on yksi Karkkilan ainutlaatuisista nähtävyyksistä." *Karkkilainen*, 6. maaliskuuta 2022.
 Viitanen, Jukka. "Rauhantyössä: siviilipalvelus – rauhantyötä." *Ydin* 1/1980.
 Väänänen, Jouko. "Rauhantyössä: Pasifistinen manifesti." *Ydin* 6/1982.
 "Ydinaseeton Pohjola – ei ydinsotaa Pohjois-Eurooppaan." *Rauhan puolesta*, 5. lokakuuta 1981.

Verkkolähteet

Davis, Belinda. "Europe is a Peaceful Woman, America is a War-Mongering Man? The 1980s Peace Movement in NATO-Allied Europe. European history – gender history."

- Themenportal Europäische Geschichte* (2009). Viitattu 18.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://www.europa.clio-online.de/essay/id/fdae-1504>
- "Författare: Birgitta Boucht." *Schildts & Söderströms*. Viitattu 18.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://litteratur.sets.fi/forfattare/birgitta-boucht/>
- "United Nations Disarmament Week 24-30 October." *United Nations*. Viitattu 5.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://www.un.org/en/observances/disarmament-week>

Kirjallisuus

- Ahlbäck, Anders. "Changing views on gender and security: Finland's belated opening of military service to women in the 1990s." *Scandinavian Journal of History* 47, no. 2 (2022): 248–269. DOI: 10.1080/03468755.2021.2011399
- Bartlett, Alison. "Feminist protest and maternity at Pine Gap women's peace camp, Australia 1983." *Women's Studies International Forum* 34, no. 1 (2011): 31–38. DOI: 10.1016/j.wsif.2010.10.002
- Bartlett, Alison. "Feminist protest in the desert: Researching the 1983 Pine Gap women's peace camp." *Gender, Place & Culture* 20, no. 7 (2013): 914–926. DOI: 10.1080/0966369X.2012.753585
- Becker-Schaum, Christoph, Philipp Gassert, Martin Klimke, Willfried Mausbach ja Marianne Zepp. *The Nuclear Crisis: The Arms Race, Cold War Anxiety, and the German Peace Movement of the 1980s*. New York & Oxford: Berghahn Books, 2016.
- Bergman, Solveig. "Women In New Social Movements." Teoksessa *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, toimittaneet Christina Berqvist, Anette Borchort, Ann-Brote Christinsen, Viveca Ramstedt-Silén, Nina C. Raaum ja Audur Styrkásdóttir, 97–117. Oslo: Scandinavian University Press, 1999.
- Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and in West-Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi University Press, 2002.
- Branciforte, Laura. "The women's peace camp at Comiso, 1983: Transnational feminism and the anti-nuclear movement." *Women's History Review* 31, no. 2 (2022): 316–17. DOI: 10.1080/09612025.2021.1984026
- Burke, Patrick. "European Nuclear Disarmament: Transnational Peace Campaigning in the 1980s." Teoksessa *Nuclear Threats, Nuclear Fear and the Cold War of the 1980s*, toimittaneet Eckart Conze, Martin Klimke ja Jeremy Varon, 227–250. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Eschle, Catherine. "Beyond Greenham Woman? Gender identities and anti-nuclear activism in peace camps." *International Feminist Journal of Politics* 19, no. 4 (2017): 471–490. DOI: 10.1080/14616742.2017.1354716
- Fazzi, Dario. "The Nuclear Freeze Generation: The Early 1980s Anti-Nuclear Movement between 'Carter's Vietnam' and 'Euroshima'." Teoksessa *A European Youth Revolt: European Perspectives on Youth Protest and Social Movements in the 1980s*, toimittaneet Knud Andersen ja Bart van der Steen, 145–158. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Feigenbaum, Anna. "Written in the Mud: (Proto)Zine-making and autonomous media at the Greenham Common Women's Peace Camp." *Feminist Media Studies* 13, no. 1 (2013): 1–13. DOI: 10.1080/14680777.2011.647964

- Hietanen, Pertti, Matti Rinne, Monica Andersson, Andrew Chesterman, Sinikka Köpfer ja Jukka Mallinen. *Taiteilijoiden rauhanjuna*. Helsinki: Taiteilijoiden rauhanjuna-toimikunta, 1982.
- Ingström, Pia. *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Helsinki: Schildts, 2007.
- Jolly, Margaretta. "We are the Web": Letter Writing and the 1980s Women's Peace Movement." *Prose Studies* 26, no. 1–2 (2003): 196–218. DOI:10.1080/0144035032000235882
- Juntunen, Tapio. *Varjonyrkkelyä Pohjolassa. Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella*. Tampere: Tampereen yliopiston väitöskirjat, 2024.
- Kurvinen, Heidi, ja Hannah Yoken. "Ylirajaiset tutkimusmenetelmät feminismin historian tutkimuksessa." Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen, 207–224. Turku: Kulttuurihistorian seura, 2022.
- Kurvinen, Heidi. "'We want to live. We want peace': The peace movement in the Finnish and Swedish print media, 1980–1984." Teoksessa *Mediated Ideologies: Nordic Views on the History of the Press and Media Cultures*, toimittaneet Jukka Kortti ja Heidi Kurvinen, 145–163. Wilmington: Vernon Press, 2024a.
- Kurvinen, Heidi. *Feminism in Finnish Print Media, 1968–1985*. Palgrave Macmillan, 2024b.
- Laware, Margaret L. "Circling the Missiles and Staining Them Red: Feminist Rhetorical Invention and Strategies of Resistance at the Women's Peace Camp at Greenham Common." *NWSA Journal* 16, no. 3 (2004): 18–41.
- Litmanen, Tapio. "International Anti-Nuclear Movements in Finland, France and the United States." *Peace Research* 30, no. 4 (1998): 1–19.
- Löfberg, Erkki. *Kanta vaihteli. Sivarit kertovat*. Helsinki: Like, 2013.
- Moro, Renata. "Against the Euromissiles: Anti-Nuclear Movements in 1980s Italy." Teoksessa *Nuclear Italy: An International History of Italian Nuclear Policies during the Cold War*, toimittaneet Elisabetta Bini ja Igor Londero, 199–211. Trieste: Edizione Università di Trieste, 2017.
- Nehring, Holger, ja Benjamin Ziemann. "Do all paths lead to Moscow? The NATO dual-track decision and the peace movement – a critique." *Cold War History* 12, no. 1 (2012): 1–24. DOI: 10.1080/14682745.2011.625160
- Peltokoski, Jukka. "Aseistakieltäytyjien askeleet." *Sivari & Totaali* 3 (2000): 14–17.
- Rydbeck, Kerstin. "Nordic cooperation for women's empowerment: The role of women's organizations." Teoksessa *Regional Cooperation and International Organizations: The Nordic model in transnational alignment*, toimittaneet Norbert Götz ja Heidi Haggrén, 216–232. Abingdon: Routledge, 2009.
- Schwartz-Shea, Peregrine, ja Debra D. Burrington. "Free Riding, Alternative Organization and Cultural Feminism: The Case of Seneca Women's Peace Camp." *Women & Politics* 10, no. 3 (1990): 1–37. DOI: 10.1080/1554477X.1990.9970577
- Shor, Francis. *Peace Advocacy in the Shadow of War*. Cham: Palgrave Macmillan, 2024.
- Wettig, Gerhard. "The last Soviet offensive in the Cold War: Emergence and development of the campaign against NATO euromissiles, 1979–1983. Origins of the Second Cold War." *Cold War History* 9, no. 1 (2009): 79–110. DOI: 10.1080/14682740802638640
- Wägström, Angelica. "Masculinisation and Isolation of the Swedish Anti-Nuclear Movement After 1980: A Call for Environmentalists to Learn from the Past." Teoksessa

- Men, Masculinities, and Earth: Contending with the (m)Anthropocene*, toimittaneet Paul M. Pulé ja Martin Hultman, 247–267. London: Palgrave Macmillan, 2021.
- Öhman, Anton. "Peace Actions and Mainstream Media. Framing Nuclear Disarmament Protests in Welfare Sweden." Teoksessa *Social Movements in 1980s Sweden*, toimittaneet Helena Hill ja Andrés Brink Pinto, 165–191. Cham: Palgrave Macmillan, 2023.

Anna Niiranen

Historialle omistettu elämä. Haastattelussa kirjailija Kaari Utrio

---

Kaari Utrio (s. 1942) on yksi Suomen luetuimmista kirjailijoista, jonka 1960-luvulla alkanut ura kattaa mittavan romaaniutuotannon ohella tietokirjallisuutta, kolumneja, luentoja, esitelmiä ja haastatteluja. Historian popularisijana Utrio on vuosikymmenten ajan ollut Suomen suosituimpia. Tuottelias kirjailija jäi eläkkeelle vuonna 2017, mutta hän pitää lukijoihinsa edelleen yhteyttä Facebookin välityksellä. Lähihistoria-lehden haastattelussa Kaari Utrio kertoo pitkästä urastaan sekä pohtii historiallisen romaanin ja tutkimustiedon suhdetta ja historian popularisointia. Keskustelimme myös suomalaisen naisen asemasta ja tasa-arvon nykytilanteesta. Haastattelu tehtiin keväällä 2024 kirjailijan kotona Somerniemellä.

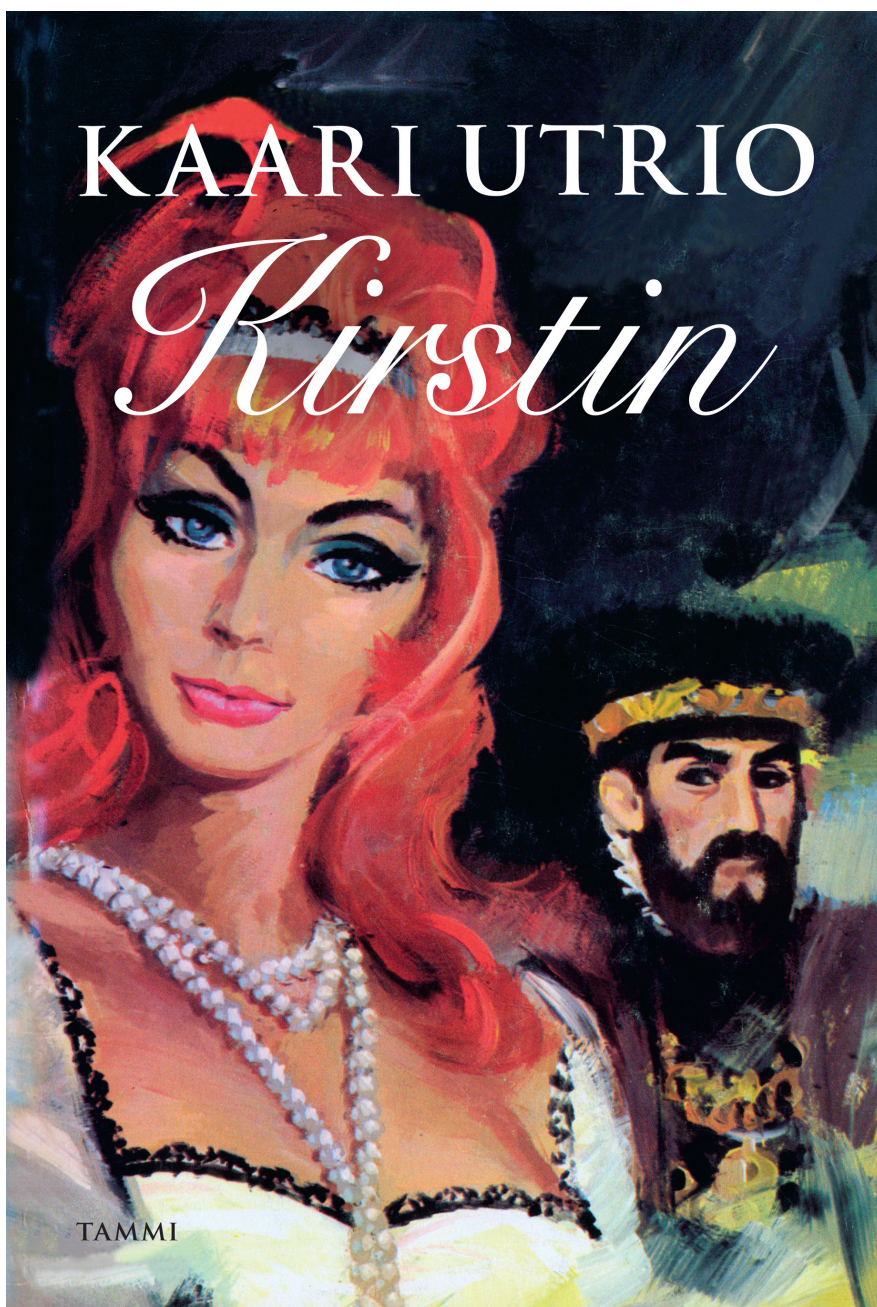
”Älyn, tiedon ja kaupallisuuden voitto”

Historia on aina ollut Kaari Utriota lähellä. Kiinnostus menneisyyttä kohtaan heräsi ensimmäisestä kirjasta, jonka tuleva kirjailija luki 7-vuotiaana. Lapsuudenkodin kirjahyllystä löytynyt Bernhard Estlanderin ja Eero Hietakarinn kokoama *Jokamiehen maailmanhistoria* (ilm. 1938) jätti lähtemättömän jäljen nuoreen mieleen. ”Sen jälkeen ei ollut epäilystäkään. Tiesin, että omistan elämäni historialle.” Läpi kouluajan historia oli Utrion suosikkiaine.

Oli siis itsestään selvää, että Kaari Utrio hakeutui opiskelemaan historiaa. Helsingin yliopiston pääsykokeissa oli kolmesataa pyrkijää, mutta Utrio pääsi sisään ensiyrittämällä. ”Ajattelin pitkään, että tulen tekemään väitöskirjan. Vaihtoehtona oli historian vanhemman lehtorin pätevyys.” Hän ei kuitenkaan koskaan auskultoinut eivätkä urasuunnitelmat tutkijana tai historianopettajana toteutuneet. Tie vei lopulta täysin toiseen suuntaan.

Valmistuessaan filosofian maisteriksi vuonna 1967 Utrio suunnitteli jo ensimmäistä romaaniaan. 1500-luvulle sijoittuva *Kartanonherra ja kaunis Kirstin* ilmestyi vuonna 1968. Sen taustalla oli Utrion Suomen historian pro gradu -tutkielma kuningas Eerik XIV:n ajan aatelista. *Anna*-lehden (1968)

Kuva 2. Utrion esikoisromaani *Kartanonherra ja kaunis Kirstin* ilmestyi vuonna 1968. Kirjan nimi lyhenyi uudemmissa painoksissa *Kirstiniksi*. Kuva: Tammi.

Kuva 3. Nuori kirjailija vuonna 1968. Kustantamon vaatimuksesta otettuja mustavalkokuvia käytettiin esikoiskirjan markkinoinnissa, vaikka Utriolla oli vaikeuksia tunnistaa itseään kuvista. Kuva: Kuvasiskot (yksityiskohta), Museovirasto.

---

suuspalkinnolla, ja se vakiinnutti Utrion aseman Suomen luetuimpien kirjailijoiden joukossa.

Katse rouvastuvan ovelta

Romaanikirjailijana fantasian ja tutkitun tiedon suhde on aina kiinnostanut Kaari Utriota. ”Mitä kirjoitamme on meidän käsityksemme, joka ei ehkä vastaa todellisuutta lainkaan. Pyrkimys kuitenkin on, että olisimme mahdollisimman lähellä kuvattua aikaa.” Kirjailijan mottona on ollut professori Jaakko Suolahden lause: ”Historiallisen romaanin tapahtumien ei tarvitse olla todennäköisiä mutta mahdollisia.”

Kaari Utrion romaanituotannossa on korostunut kaksi aikakautta. Keskiajasta hän kiinnostui teini-iässä luettuaan Eila Pennasen romaanin *Pyhä Birgitta* (1954) 1300-luvulla eläneestä ruotsalaispyhimyksestä ja aikakautensa merkinmaisesta. Pitkä ja vaiherikas ajanjakso kiehtoi myös yliopisto-opiskelija Utriota, mutta Helsingin yliopistossa oli 1960-luvulla vaikeaa saada opetusta keskiajan aiheista. Myös arjen historia puuttui opetuksesta kokonaan. ”Asia, joka minua järkytti opiskelujen aikaan, oli että tavallisten ihmisten historiaa ei käsitelty lainkaan. Arkea tutkittiin kyllä kansatieteen puolella, mutta historiassa tutkimusaiheet koskivat valtaa, taloutta ja taidehistoriaa.” Opiskelutovereitakin kiinnostivat lähinnä 1800-luvun kulttuurihistoria ja 1900-luvun poliittinen historia. Utrio jäi keskiajan kiinnostuksineen yksin.

Keskiajan ohella hänen romaaninsa ovat sijoittuneet 1800-luvulle autonomian aikaan. Utriosta on ollut kiinnostavaa pohtia, miksi Suomesta tuli 1800-luvun alussa autonominen osa Venäjän keisarikuntaa, vaikka muutkin vaihtoehdot olisivat olleet mahdollisia. ”Työtäni on leimannut syvä uteliaisuus. Mitä enemmän perehtyy johonkin asiaan, sitä enemmän se kiinnostaa.”

Utrio korostaa, että myös hänen romaaninsa ovat aina perustuneet tutkimuksen muodostamalle kivijalalle. Tarina ja sen yksityiskohdat eivät saa olla ristiriidassa tutkitun tiedon kanssa. Joskus hän kuitenkin joutui venyttämään kertomustensa aikajanaa ja sijoittamaan tapahtumia vastoin tunnettua kronologiaa. Teostensa jälkisanoina hän kuitenkin pyrki aina kertomaan asiasta lukijoilleen.

Romaanikirjailijan luomassa omassa maailmankaikkeudessa pienten yksityiskohtien määrä on valtava. Utrio on korostanut työssään huolellisuutta. Siksi kirjoihin jääneet virheet ja epätarkkuudet harmittivat jälkikäteen. Eniten virheitä Utriolle sattui luonnontieteissä. Apua oli kuitenkin aina tarjolla: Utrio saattoi tarvittaessa ottaa yhteyttä eri alojen tutkijoihin, mikäli vastaan tuli kysymyksiä, joihin vastauksia ei löytynyt lähdekirjoista. ”Pitää soittaa ja kysyä. Ei ollut noloa kysyä hassunkurisiakin asioita.” Aina tosin tutkijoillakaan ei ollut antaa valmiita vastauksia – silloin piti turvautua omaan mielikuvitukseen.

Kaari Utrion kirjoissa päähenkilöinä ovat olleet naiset. Romaanien juoni rakentui menneisyyteen sijoittuvan rakkaustarinan ympärille. Kirjan pääpari oli tasavertaisia henkilöitä, mutta päätoimijana ja sankarina oli aina nainen. Tavoitteena oli kirjoittaa tarinan päähenkilö niin, että ”nainen toimii niin, ettei sitä huomata, että hän toimii.” Utriolle oli tärkeää, ettei hän esittä-

Kuva 4: Kaari Utrion kotona on yli 30 000 kirjaa. Hänen omaan tuotantoonsa mahtuu niin kertomakirjallisuutta kuin tietokirjojakin. Kuva: Anna Niiranen.

---

nyt kirjoissaan miehiä kurjina raukkoina – ehkä muutamaa juonen kannalta välttämätöntä hahmoa lukuun ottamatta.

Romaani rakentui aina saman kaavan mukaan: ensin piti luoda henkilögalleria ja sitten tapahtumapaikat. Paikkoja saattoi kirjasta riippuen olla jopa yli kolmesataa. Sen jälkeen tarina rakennettiin luku luvulta ja kohtaaus kohtaaukselta. Kirjailijan piti päättää, kuka kohtauksen näki ja miltä siinä tuntui. Kirjassa voitiin luoda katse yhtälailla rouvastuvan ovelta kuin ratsun selästä-

kin. Jokaisen lauseen piti viedä juonta eteenpäin ja tarinan jännitteen säilyä. Lopuksi viilattiin vielä pienet yksityiskohdat.

Tavoitteena oli mahdollisimman todenmukainen maailma. Kirjailija hallitsee yksinvaltiaana luomaansa maailmankaikkeutta, mikä on Kaari Utrion mukaan paitsi työlästä myös ihanaa. Historiallisen romaanin vahvuuksia ovat näkökulmien moninaisuus ja lupa astua sisään itselle vieraaseen aikaan. Historiallista ympäristöä ja tapahtumapaikkoja tarkastellaan yksilön silmin. Lukija voi kuvitella elävänsä itse kuvatussa maailmassa ja näkevänsä kirjailijan kuvaamat miljööt, interiöörit ja ihmiset. Utrio on sijoittanut romaaniensa tapahtumat usein todellisiin, olemassa oleviin paikkoihin. Utrio onkin vierailut itse monilla kirjojensa tapahtumapaikoilla myös ulkomailla.

Yksi päämäärä Utriolla on ollut kirjailijana ylitse muiden. ”Kirjojeni tarkoitus on tehdä menneisyyden ihmiset eläviksi. He olivat ihmisiä, ja me olemme heidän jälkeläisiään. Mitä he kokivat, me kannamme sitä mukanaamme. Historia ympäröi meitä”.

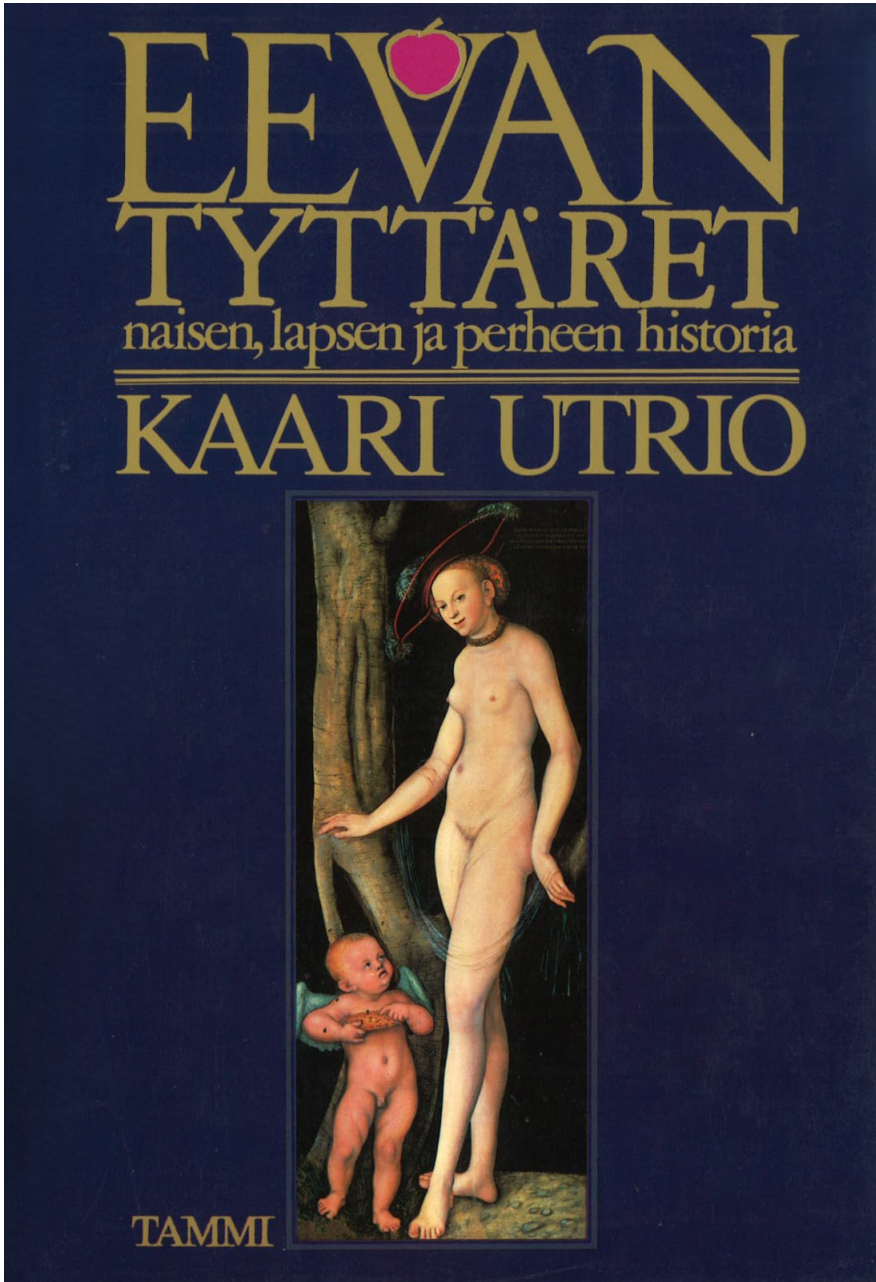
Historiaa popularisoimassa – Tapaus *Eevan tyttäret*

Kaari Utrion tunnetuin tietokirja *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia* (1984) syntyi kaunokirjallisuuden sivutuotteena. Tehdessään taustatyötä Utrio luki paljon tutkimuksia naisen asemasta eri aikoina, mutta kaikki kerätty tieto ei mahtunut romaaneihin ja paljon kiinnostavaa materiaalia jäi kokonaan käyttämättä. Myös lukeva yleisö esitti kirjailijalle toistuvasti toiveita siitä, että Utrio kirjoittaisi tietokirjan naisten, lasten ja perheen historiasta.

1980-luvun alussa suomeksi tarjolla oli vielä hyvin niukalti tietoa perheen ja arjen historiasta. Naistutkimus oli vasta tekemässä tuloaan Suomeen ja tiedonmurusia tippui vain harvakseltaan suuren yleisön tietoisuuteen. Naisten historia ei muutenkaan ollut esillä julkisuudessa. Tai jos oli, mukaan mahtui yleensä tasan kaksi naista: Englantia 1500-luvulla hallinnut kuningatar Elisabet I ja Venäjän valistusajan keisarinna Katariina II Suuri.

Kirjailijan oma kustantaja Tammi ei innostunut tietokirjaideasta. Kustantamosta suunnitelmia kommentoitiin laimeasti: ”Naisten historia – kuka sellaisesta olisi kiinnostunut?” Vastauksena Tammen penseydelle Utrio lähestyi WSOY:n johtaja Hannu Tarmiota ja tarjosi ideaa kilpailevalle kustantamolle.

Kuva 5. Eevan Tyttäret herätti ilmestyessään syksyllä 1984 valtavasti huomiota. Kuva: Tammi.

Tammessa menestyskirjailijan liikettä pelästyttiin ja tietokirjalle näytettiin lopulta vihreää valoa.

Kirjailija sai vapaat kädet, vaikka kaikki piti tehdä itse ja maksaa omasta kukkarosta. Projekti paisui tehdessä, eikä tarina mahtunut sataan sivuun. Kirjaa tehtiin perinteisellä leikkaa-liimaa-taitolla. Tietokirjasta tuli perheprojekti: mukana olivat niin Utrion aviomies, tietokirjailija Kai Linnilä kuin pariskunnan 8-vuotias poikakin. Kuvitusta teokseen kerättiin Vatikaanin kirjastoa myöten.

Evan tyttäret ilmestyi syksyllä 1984. Kirjasta otettiin aluksi 16 000 kappaaleen painos, joka painettiin kustannussyistä Italiassa. Painosmäärä oli kustantajan mielestä iso riski. Ensimmäinen painos loppui kuitenkin jo ennen kuin kirja oli edes myynnissä kirjakaupoissa. Lopulta *Evan tyttäriä* myytiin yhteensä 154 000 kappaletta. Tietokirja on Utrion kaupallisesti menestynein teos.

Ilmestyessään *Evan tyttäret* herätti paljon huomiota. Lukeva yleisö otti sen innostuneesti vastaan, mutta osa historian tutkijoista suhtautui varauksellisesti Utrion luomaan versioon eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historiasta. Kirjailijaa syytettiin tarpeettoman laajoista yleistyksistä ja naisten menneisyyden kurjistamisesta. Utrio muistaa myös, että osa mieskriitikoista suuttui, koska hän toi teoksessa esiin naisten tekemän työn historiaa. Kriitikoiden mukaan naisten roolia ei tarvinnut erikseen korostaa – se oli itsestäänselvyys eikä kuulunut tietokirjallisuuteen.

Osa arvostelijoista luki kirjaa akateemisena tutkimuksena. Utrio korostaa, että *Evan tyttärien* kohdalla puhuttiin koko ajan kahdesta eri asiasta: tieteestä ja tiedon popularisoinnista. Kirjailija on aina alleviivannut, että hänen teoksensa – niin romaanit kuin tietokirjatkin – ovat perustuneet historian tutkimukseen. Hän on ollut syvästi kiitollinen ammattitutkijoiden työstä ja on pyrkinyt nostamaan esiin erityisesti naisten tekemää tutkimusta.

Evan tyttärien saama vastaanotto kuitenkin osoitti, ettei Suomessa ollut vielä totuttu tiedon popularisointiin. Tietoa tuotettiin yliopistoissa, mutta sen kansantajuistaminen oli 1980-luvun alkupuolella vaikea pala akateemiselle tutkijakentälle. Palautteessa ei siksi aina osattu tehdä eroa tutkimuksen ja populaarin tietokirjan välillä. Erityisesti alaviitteiden puutetta kritisoitiin. Kustantaja oli kuitenkin kieltäytynyt painamasta kirjaan viitteitä, eivätkä ne olisi Utrion mielestä teokseen sopineetkaan.

Puhuessaan *Evan tyttärien* saamasta vastaanotosta Utrio nostaa esiin ystävänsä, historioitsija Heikki Ylikankaan tietokirjan *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteenotosta*

1860-luvun lopulla (1974). Myös Ylikankaan teokseen suhtauduttiin varauksellisesti, vaikka sen tekijä oli jo nimeä saanut ammattitutkija. Ylikangas sai kärsiä teoksestaan ammatillisesti, vaikka tekikin lopulta pitkän uran historiantutkimuksen parissa.

Utrion itsensä kohdalla julkista höykytystä kesti ensimmäisen vuoden ajan. Kirjan saama kohtelu tuntui kirjailijasta välillä kohtuuttomalta. Positiivistakin palautetta toki tuli. Osa tutkijoista kiitti aiheen esille tuomisesta ja naisten historian näkyväksi tekemisestä. Esimerkiksi historiantutkija Aura Korppi-Tommola esitteli kirjan sen julkistamistilaisuudessa Helsingissä syyskuussa 1984. Päivi Setälän rahasto myönsi teoksen tekemiseen pienen apurahan.

Evan tyttärien saaman palautteen sävy on muuttunut vuosien aikana. Kriittinen palaute häveni ensimmäisen vuoden jälkeen. Utrio uskookin, että osa alkuaikojen arvostelusta johtui yksinkertaisesti kirjan suuresta suosiosista: teos oli esillä ja siitä puhuttiin, joten siihen oli helppo ottaa kantaa. Vuosikymmenen kuluessa historiantutkijat alkoivat itsekin popularisoida tutkimustuloksiaan ja mielipiteet tiedon kansantajuistamisesta muuttuivat.

Jälkikäteen Utrio on *Evan tyttäriin* tyytyväinen, vaikka ei samanlaista teosta enää kirjoittaisikaan. ”Jos nyt tekisin kirjan eurooppalaisen naisen historiasta, pitäisin teemat samoina, mutta muuten kirjoittaisin *Evan tyttäret* eri tavalla.” Hän kuitenkin muistuttaa, että *Evan tyttäret* teki naisten, perheen ja arjen historiaa tunnetuksi lukevalle yleisölle. Mikrohistoriallista lähestymistapaakaan ei vielä juuri tunnettu Suomessa. ”En silloin vielä ymmärtänyt olleeni pioneeri, mutta tajuan sen nyt jälkeenpäin.”

E-pilleri, sukkahousut ja naisen asema

Kaari Utrio on kasvanut jo lapsuudestaan lähtien sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Äidinäiti Anni Vitikainen oli innokas naisasianainen ja kannusti kolmea tytärtään kouluttautumaan ja hankkimaan itselleen ammatit. Utrion äiti Meri Utrio ei jäänyt koskaan kotirouvaksi, vaan työskenteli koko uransa ajan toimittajana. Toinen Utrion tädeistä oli talousopettaja ja kouluhallituksen ruokailun ja sosiaalisen toiminnan ylitarkastaja. Nuorempi tati taas oli Helsingin kaupungin asemakaavaosaston päällikkö. Perheensä naisilta Utrio oppi itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihinsä. Nainen pärjäsi työelämässä siinä missä mieskin.

Utrion opiskellessa yliopistossa 1960-luvulla olettamus, että naiset jäivät valmistumisensa jälkeen hoitamaan kotia, oli hiipumassa. ”Ei kukaan opiskelut tullakseen kotirouvaksi. Tiesimme, että töitä kyllä löytyy.” Silti yliopistolla miehiä kannustettiin tutkijan uralle, siinä missä naisten ajateltiin työllistyvän opettajina. Suurin osa Utrion naispuolisista opiskelutovereista aikoiikin valmistumisensa jälkeen historianopettajiksi. Vain muutama jäi yliopistolle tutkijoiiksi. ”Seminaareissa pojat olivat äänessä ja heiltä kysyttiin. Aika rohkea täytyi olla sen tytön, joka sai äänensä kuuluviin”.

Puhuessaan sukupuolten tasa-arvosta ja naisten asemasta Utrio on välttänyt käyttämästä itsestään nimitystä feministi. ”Olin aina naisasianainen. Sana jätti enemmän liikkumavaraa eikä herättänyt samanlaisia negatiivisia reaktioita kuten feministi, johon liitettiin vastustettavia elementtejä.” Utrio arvelee, että 1970-luvun yleisissä mielikuvissa feminismi yhdistettiin vasemmistolaisuuteen ja taistolaisradikaaleihin. Sana nosti monilta niskakarvat pystyyn. Vasta esseekokoelmassa *Kiilusilmä feministi. Eli miksi en enää matkusta junassa* (2008) hän viittasi itseensä feministinä – ja silloinkin ironisessa mielessä.

Utrio ei ole koskaan liittynyt Naisliitto Unioniin eikä hän kuulunut sukupuolten tasa-arvoa 1960-luvulla ajaneeseen Yhdistys 9:ään. Hän tunsu monia yhdistyksissä toimineita ihmisiä ja kävi luennoimassa niiden tilaisuuksissa. Välimatka pääkaupunkiin vaikutti kuitenkin siihen, miten paljon kirjailija saattoi viettää aikaansa yhdistysten kokouksissa tai ottaa osaa niiden toimintaan. Kirjailijapari Kaari Utrio ja Kai Linnilä oli muuttanut Somerniemelle vuonna 1975. Välimatkan ohella lisänä oli kirjailijan kiireinen keikkaelämä: Utrio kiersi Suomea kertomassa kirjoistaan eri tilaisuuksissa ja tapahtumissa. Autottomalle ihmiselle jatkuva matkustaminen oli raskasta ja se vei paljon aikaa. Kirjoittaakin piti.

Utrion omana elinaikana suomalaisen naisen asema on muuttunut radikaalisti. Hän nostaa itse naisten vapautumisen symboleiksi e-pillerin ja sukkahousut. Sukkahousut helpottivat naisten arkipäivän pukeutumista, mutta e-pillerin ja kierukan merkitys on ollut valtava koko yhteiskunnan tasolla. Nainen saattoi ensimmäistä kertaa säädellä itse luotettavasti, halusiko tulla raskaaksi vai ei. Utrio kehuu myös kunnallista päivähoitolaitosta, joka on ollut työssäkävien perheenäitien paras ystävä.

Kirjailija haluaa korostaa, ettei Suomi olisi koskaan menestynyt yhteiskuntana ilman naisten tekemää työtä. Naisten työpanokselle oli kiihkeä tarve varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Naiset saivat kouluttautua ja tehdä työtä. Suomalaiset työmarkkinat olivat ja ovat edelleen kuitenkin jakautu-

Kiilusilmä feministi
eli miksi en enää matkusta junassa

KIRJOITUKSIA

KAARI
UTRIO

Tammi

Kuva 6: Kaari Utrion esseekokoelman *Kiilusilmä feministi* nimi oli ironinen. Hän on puhunut itsestään aina naisasianaisena. Kuva: Tammi.

neet sukupuolen mukaan, missä on Utrion mukaan sekä hyvät että huonot puolensa. "Asetelma ei ollut hyvä, mutta se helpotti naisten itsenäistymistä. Miehet eivät tunteneet itseänsä uhatuiksi samalla tavalla kuin jos naiset olisivat rynnänneet miesten aloille." Kotitöiden jakautuminen perheissä on kuitenkin ollut iso ongelma. Naiset ovat kantaneet päävastuun arjen pyörittämisestä ja niin sanotusta metatyöstä.

Tasa-arvokehitystä Utrio on kuvannut liikesarjalla "kaksi askelta eteenpäin, yksi taaksepäin. Ja taas kaksi askeletta eteenpäin." Hän muistuttaa, että kehitys ei ole ollut suoraviivaista, eikä saavutettuja asemaa tai etuja voi pitää automaattisina tai pysyvinä. "Aina tulee takapakkia. Naisasiaa täytyy pitää esillä koko ajan eikä saa antaa periksi. Mikään ei ole itsestään selvää." Toivonsa Utrio panee uuteen sukupolveen, joka on kasvanut aikuisiksi tasa-arvoisemmassa Suomessa. Varsinkin miesten näkemykset ovat muuttuneet tässä suhteessa, vaikka aina on ollut olemassa myös äänekäs vastustajien ryhmä.

Naiskirjailijakin on nykyään pelkkä kirjailija. Aikanaan Kaari Utrio ja hänen menestyneet naispuoliset kollegansa saivat ankaraa kritiikkiä tietyiltä mieskriitikoilta. Historiallista viihderomaania ei arvioitu omana kirjallisuuden lajinaan, vaan sitä verrattiin korkeakulttuurin hengentuotteisiin. Rakkaus, romantiikka ja seksi ritariajan linnoissa tai uuden ajan aateliskartanoissa eivät mieskriitikkoja kiinnostaneet eikä viihdettä pidetty poliittisesti tiedostavan ihmisen kirjallisuutena. Koska naiskirjailijoiden kirjat myivät hyvin ja lukijakunta koostui naisista, teosten täytyi olla automaattisesti roskaa. Kaari Utrion tuotantoon lyötiin rouvaspornon leima. Utrio ei kuitenkaan lannistunut arvostelusta, ja hän puolusti itseään ja kollegoitaan. "Meidän kirjamme oli suunnattu naisille. Palautteemme mieskriitikoille oli, että kukaan meistä ei lopeta kirjoittamista teidän takianne. Vastustus oli kova, mutta me jatkoimme eteenpäin."

Vaikka Utrio kirjoitti teoksensa ensisijaisesti naislukijoille, todellisuudessa myös miehet ovat aina lukeneet hänen kirjojaan. Lukijakirjeistä neljäsosa tuli miehiltä, jotka olivat kiinnostuneita historiasta ja halusivat tietää enemmän Utrion kirjojen maailmasta. Hän on saanut paljon palautetta myös monilta nuoremman polven historiantutkijoilta, jotka ovat löytäneet historian ainakin osittain Utrion kirjojen ansiosta. Lapsuudessa tai teini-iässä luetulla romaanilla tai tietokirjalla on voinut olla kauaskantoisia seurauksia.

Historian puolella

Kaari Utrio on pitkän uransa aikana seurannut lähietäisyydeltä suomalaista historiantutkimusta. Kirjailija korostaa, kuinka tutkimus on muuttunut koko ajan parempaan suuntaan, saanut uusia sävyjä ja syvyyttä ja monipuolistunut niin aiheiden kuin tekijöidenkin osalta. Ero 1960-luvun tilanteen ja tämän päivän välillä ei voisi olla suurempi. Suomalaista tutkimusta Utrio on seurannut etupäässä *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilta. Eläkkeellä olleensa Kaari Utrio nauttii kirjallisuudesta lukijan roolissa, eikä hän etsi enää tietoa samalla tavalla kuin aktiivisen kirjailijanuransa aikana.

Historiantutkimuksen ohella toinen peruskivi Utrion uralla on ollut suomalainen kirjastolaitos. Pienestä Someron kirjastosta kirjailijalle tilattiin kaikki tarvittava ulkomaita myöten. Työ ilman kirjastoa ei olisi ollut mahdollista, vaikka myös oma kattava käsikirjasto on ollut kirjoittamisessa välttämättömyys. Utrion kotona on 30 000 kirjan kotivara. Alakerrassa ovat romaanit ja tietokirjallisuutta ympäri taloa. Oma kustantamo, suuriin lahjateoksiin erikoistunut Amanita toimii kodin yhteydessä. Nyt siitä vastuussa on seuraava sukupolvi. Asuintiloihin kuljetaan kustantamon tilojen kautta. Kirjoja on joka puolella, samoin taidetta.

Utrio on ollut hyvin tietoinen siitä, että hän on vuosikymmenten ajan ollut muovaamassa suomalaisten käsityksiä sekä keskiajasta että 1800-luvun tavoista ja tunteista. Utrion romaanit, tietokirjat, kolumnit, luennot ja esiintymiset ovat vaikuttaneet paljon myös siihen, miten suomalaiset ylipäätään suhtautuvat historiaan. Siksi kirjailija on tuntenut erityisen painavana vastuun siitä, millainen kuva menneisyydestä muodostuu ja jää lukijoiden mieleen. ”Kun kerron tarinaa, lukijat ovat ikään kuin koko ajan läsnä.”

Kaari Utrio haluaa korostaa, että historian kansantajuistaminen kuuluu kaikille – sekä tutkijoille että kirjailijoille. Kaikilla ei kuitenkaan ole taitoa eikä aikaa vaativaan tehtävään. ”Suomen kielen lause on hemmetin vaikea.” Utrio kuitenkin painottaa, että mitä tahansa tietoa voi popularisoida. ”Jos sen tekee hyvin, aina löytyy lukijoita.” Hänen mukaansa suomalaiset historiantutkijat ovat erityisen hienossa asemassa, koska suomalaiset ovat hyvin kiinnostuneita historiasta ja tahtovat tietää siitä juuri kirjojen kautta. ”Ei ole väliä, oppivatko ihmiset menneisyydestä romaaneista tai tietokirjoista. Toiset lukevat mieluummin yksilötarinoita ja toiset haluavat tietää instituutioista ja aatteista. Pääasia on, että historiatietoisuus säilyy, emmekä muutu historiattomiksi. Se olisi hirveintä, mitä voisi tapahtua.”

FT, historiantutkija Anna Niiranen työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa. Parhaillaan hän tutkii suomalaisten naistenlehtien yhteiskunnallisuutta 1960- ja 1970-luvuilla sekä pukeutumisen ja ulkoasun merkityksiä kylmän sodan aikaisessa diplomatiassa.

Lähteet

Aikakauslehdet

"008-uutisia." *Anna* 46/1968, 48.

Kirjallisuus

- Haavikko, Anna-Liisa. *Kaari. Kirjailija Kaari Utrion elämä*. Helsinki: Siltala, 2021.
- Karvinen, Eeva. *Debytantti pidoissa ja pannassa. Kaari Utrion Eevan tyttäret -teoksen vastaanotto 1984–85 naishistorian tutkijoiden yhteisön ja jokapäiväisten historian kuvien maailmassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2008.
- Katainen, Elina. "Naishistorian tutkimusta ja opetusta 1970–1980-luvulla." Teoksessa *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*, toimittaneet Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén ja Saara Tuomaala, 325–356. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Kurvinen, Heidi. "Näkökohtia naishistoriaan ja historian käyttöön toisen aallon feminismissä." *Lähihistoria* 3, no. 1 (2024): 206–222.
- Lahtinen, Maiju. "Historiallisen romaanin ajankuvan rakentaminen." Teoksessa *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen*, toimittaneet Juri Joensuu, Nora Ekström, Tuomo Lahdelma ja Risto Niemi-Pynttäri, 90–105. Jyväskylä: Atena Kustannus, 2008.
- Niiranen, Anna, ja Pirita Frigen. "'Tuo Kaari on kyllä ihan mahdoton fantasiapakkaus!' Menestyskirjailijan muotokuva." *Historiallinen Aikakauskirja* 120, no. 3 (2022): 357–359.
- Utrio, Kaari. *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia*. Helsinki: Tammi, 1984.
- Utrio, Kaari. *Kiilusilmä feministi. Eli miksi en enää matkusta junassa*. Helsinki: Tammi, 2008.
- Utrio, Kaari. "Tuulimyllyt ovat hyödyllisiä laitteita." *Historiallinen Aikakauskirja* 116, no. 1 (2018): 82.
- Ylikangas, Heikki. *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteenotosta 1860-luvun lopulla*. Helsinki: Otava, 1974.

Abstracts

Heidi Kurvinen, Anna Niiranen & Hannah Kaarina Yoken

Gender and Societal Influence in 1960s–1980s Finland

This special issue examines the contemporary history of gender and societal influence in 1960s–1980s Finland. It explores a range of phenomena that have meaningfully shaped Finnish society and places an emphasis on political agency as well as social movements. The special issue is composed of an introduction, two research articles, two essays, and one interview. In this in-depth introduction, the editors cover the current state of the field and introduce the editorial processes that have made this special issue possible.

Tiina Männistö-Funk
Situated Gendered Knowledge in Transport Activism: Anneli Alanen, Enemmistö ry, and Finnish Transport Politics from the 1960s to the 1990s

Gender issues rarely take centre stage in transport research. This article examines the role of gender in the history of Finnish transport politics through two activist cases. I analyse the activism of the transport policy association Enemmistö and slow street pioneer Anneli Alanen from the perspective of situated knowledge. Enemmistö used gender as one of its tools to criticise transport politics, but did not engage deeply with gender issues. Anneli Alanen, instead, used gendered experiences as a central means of challenging dominant transport knowledge. Gender as a category of analysis has been marginalised, yet it has the potential to shed radically new light on the history of transport politics as well as present-day transport discussions.

Arja Turunen

How to Break Free from the Role of a Standard-of-Living Robot? Men's Perspective on Gender Equality Issues in the 1960s

*Finnish public debate on gender equality has typically focused on issues related to women's status. However, in this article I argue that in the 1960s issues regarding men's gender roles were widely debated in the Finnish print media and that men themselves were active in this debate. "The man question" was particularly raised by the sex role association Yhdistys 9 (Association 9), which asserted that achieving gender equality required a radical reform of both women's and men's gender roles. Among the periodicals analysed for this article, the women's magazine *Me Naiset* actively promoted the aims of Yhdistys 9 and advocated for the liberation of men from their traditional gender roles. *Uusi Maailma* criticised the contemporary sex role debate for neglecting men's problems and positioned itself as a critic of Yhdistys 9. My analysis shows that *Uusi Maailma* also featured a substantial number of articles advocating for the reform of men's gender roles, particularly their role as parents. Both Yhdistys 9 and the periodicals saw that the traditional role afforded to men was too heavy for them. While Yhdistys 9 and *Me Naiset* called for the reform of both gender roles as a solution, Jussi Talvi, the editor-in-chief of *Uusi Maailma*, argued that the best approach was to strengthen traditional gender roles.*

Heidi Kurvinen, Liisa Lulu & Katja Lautamatti

Feminism, My Family: Intersections of Gender and Age in the History of Finnish Feminism

This article presents a dialogue between two scholars and an artist who are planning a science and arts project on the history of feminism in Finland in the 1970s and 1980s. The text offers a fresh perspective on the topic by placing the fo-

cus on families and particularly children. In the text, the writers discuss how this will be done in practice. Additionally, they will reveal the origins of their own interests in the topic.

Hannah Kaarina Yoken

For Détente, Against Nuclear War: A Gender Perspective on the Finnish Peace Marches of the 1980s

This essay examines Finnish peace marches organised between 1980–1984, during the United Nation's Disarmament Week, from the perspective of gender and societal influence. The text is framed by a simple methodological question: what kind of gendered themes and events emerge regarding Finnish peace marches, when the researcher places gender history at the analytical framework's centre?

Anna Niiranen

A Life Dedicated to History: An Interview with Kaari Utrio

For decades, Kaari Utrio (b. 1942) has been one of the most read authors in Finland. Now retired from her literary career, Utrio published her first historical novel in 1968. Since then, she has written more than thirty-five novels and also non-fictional books on the history of women, family, and everyday life. In this interview, Utrio talks about her life and long career, her relationship with history, history research, and the popularisation of historical knowledge.
